

doc. dr. sc. Martina s. Ana BEGIĆ
izv. prof. dr. sc. Vladimir DUGALIĆ

SPOLNI I ŽENIDBENI MORAL

Skripta za internu uporabu studenata
(ad usum privatum)

Recenzenti:

doc. dr. sc. Mirjana Pinezić
doc. dr. sc. Mislav Kutleša

2021.

SADRŽAJ

Uvod

Prvi dio: Kršćanski pogled na ljudsku spolnost

I. Fenomenologija ljudske spolnosti

1. Stavovi o spolnosti kroz povijest
2. Ljudska spolnost u današnjoj kulturi
3. Izazovi i problematika rodne (gender) ideologije

II. Antropološki vid ljudske spolnosti

1. Biološka dimenzija spolnosti: važnost i granice
2. Psihološki vid spolnosti i njezina dijaloška dimenzija
3. Personalni vid spolnosti: društveno-kulturalni, egzistencijalni i otajstveni
4. Spolni odgoj

III. Ljubav i spolnost u Svetom pismu

1. Spolnost, brak i obitelj u Starom zavjetu
2. Nerazrješivost ženidbe i pitanje klauzule
3. Ljubav i spolnost u poslanicama sv. Pavla

IV. Teološko-moralni vid življenja ljudske spolnosti

1. Teologija tijela
2. Važnost kreposti čistoće i stidljivosti
 - a. *Krepost čistoće u Svetom Pismu*
 - b. *Krepost čistoće i jedinstvo osobe*
 - c. *Različiti oblici čistoće*
 - d. *Posvećena čistoća: celibat i zavjet djevičanstva*
3. Moralno vrednovanje homoseksualnosti
4. Konkretna ostvarenja grijeha bludnosti
 - a. *Antropološko vrednovanje masturbacije*
 - b. *Izvanbračni prileg i slobodne veze (fornicatio)*
 - c. *Seksualne devijacije*

Drugi dio: Teologija bračne ljubavi i odgovorno roditeljstvo

I. Teologija bračne ljubavi

1. Razvoj nauka o naravi i svrhama ženidbe
2. Svetost bračne ljubavi i bračna čistoća
3. Dobrota bračnog čina

II. Plodna bračna ljubav i odgovorno roditeljstvo

1. Pitanje plodnosti - od Pija XI. do Drugog vatikanskog sabora
 - a. *Dva pitanja*
 - b. *Drugi vatikanski sabor*
2. *Humanae vitae* i pastoralna usmjerenja
3. Odgovorno roditeljstvo i prirodno planiranje obitelji
 - a. *Odgovorno roditeljstvo je u službi života*
 - b. *Odgovorno roditeljstvo i prirodno planiranje obitelji*
 - c. *Obitelj – povlašteno mjesto odgoja djece*
4. Nedopuštene metode planiranja obitelji
5. Teološka rasprava nakon *Humanae vitae* i pastoralna primjena
 - a. *Različiti pristupi*
 - b. *Uputa naših biskupa o enciklici pape Pavla VI.. Humanae vitae*

Kratice

AL - Franjo, enciklika *Amoris Laetitia*, Zagreb, 2016.

EV - Ivan Pavao II., enciklika *Evangelium vitae*, Zagreb, 1997.

FC - Ivan Pavao II., *Familiaris consortio. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu*, Zagreb, 1981.

GS – Drugi vatikanski sabor, Pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, u: Drugi vatikanski sabor, *Dokumenti*, Zagreb, 1981., 2008.

HV - Pavao VI., enciklika *Humanae vitae o ispravnoj regulaciji poroda*, Zagreb, 1968.

PH - Zbor za nauk vjere, *Persona Humana*, Zagreb, 1976.

Uvod

Sam naslov kolegija *Spolni i ženidbeni moral* pred nas stavlja pitanje ima li smisla uopće govoriti o vrednotama istaknutima u naslovu? Svijet u kojem živimo ispunjen je tolikim užicima i hedonizmom, kulturom liberalizma, da stječemo dojam kako se izgubio osjećaj za dobro i loše. Suvremeni čovjek teško može vidjeti granice svoje slobode jer je zarobljen okovima onoga što mu svijet nudi i stavlja pred njega. Teolozi su u današnjem društvu pozvani dati odgovore na pitanje ima li smisla... Međutim, mi još uvijek strahujemo što će onaj drugi reći i kakve će predrasude o nama izreći. Iz toga razloga pitam sebe i vas jesmo li spremni dati odgovore na upućena nam pitanja? Ili se skrivamo iza nekakvih samozatajnih kulisa koje su samo privid zaštite a zapravo kada se odmaknemo ostajemo prazni i neispunjeni.

Pitanje spolnog morala od nas zahtijeva jasnoću i konkretizaciju u govoru. Zašto se u pitanjima spolnoga morala (npr., života u predbračnim spolnim odnosima, pobačaja, korištenja kontraceptivnih i abortivnih sredstava, pitanja medicinski potpomognute oplodnje) bojimo reći da su to grešna stanja i grijesi, da su u suprotnosti sa onim što od nas u svome nauku traži Katolička Crkva? Zašto uvijek idemo nekakvim metodama ublažavanja, a da u konačnici ne kažemo opet jasnu istinu? Nisu li se kršćani prvih vremena odlikovali svjedočanstvom za Istinu, te prepoznavali po poznatoj rečenici 'gledajte koliko se ljube'? Na postavljena problemska pitanja odgovore bi trebali pronalaziti u Svetom Pismu, dokumentima Crkve kao i drugim relevantnim priručnicima i knjigama iz svijeta teologije, ali i svih drugih grana humanističkih i društvenih znanosti (psihologije, sociologije).

Moralna teologija jest znanstvena disciplina koja će nam jasno pomoći postaviti pitanje na pravom mjestu i dati jasan odgovor. "Moral je ukupnost načela, pravila i propisa kojima se s obzirom na dobro i zlo ravnaju članovi nekoga društva ili neke religijske zajednice. Za njega su karakteristični vrijednosni sudovi koji se odnose na slobodan čin ljudske osobe."¹ Kao osobe stvorene na sliku Božju trebali bismo biti svjesni spolne razlike muškarca i žene, a kojima je čovjek određen u svim dimenzijama svoga života. Budući da moralna teologija ovoj činjenici želi prići savjesno i odgovorno potrebno je da uvažava spoznaje drugih znanstvenih disciplina. U ovome kolegiju krećemo od antropoloških spoznaja o spolnosti koju promatramo u svijetlu kršćanske vizije o čovjeku na način kakao nam je prikazana u sv. Pismu i oblikovana kroz povijest

teologije. Obradit ćemo neke konkretne vidove spolnog morala (autoerotizam, homoseksualnost, prostitucija, pornografija...) a pozornost ćemo usmjeriti na temeljna pitanja bračnog i obiteljskog morala, narav braka te njegov smisao i svrhu.

Današnje prosudbe vrijednosti proizlaze iz globalnog stava o smislu čovjekova djelovanja i teže ka čovjekovu cjelovitu ispunjenju. Ono što je za zajednicu potrebno i dobro te bez čega bi ljudski život bio siromašniji jest **vrednota**.² On nadahnjuje ljudske težnje i ljudsku volju pokreće na djelovanje. Kada čovjek sebi postavi određene ciljeve i ideale tada ga to motivira da stvori ljestvicu moralnih vrijednosti prema kojoj djeluje. Vrednote se dijele prema kvaliteti te tako mogu biti "realne i moguće, konkretne i apstraktne, duhovne i materijalne, dok prema predmetu poželjnosti mogu biti ontološke (bitak, bit, odnos, vrijeme), osobne (osoba, tijelo, duh, ljubav, sloboda, zvanje), društvene (**brak, obitelj**, domovina, pravednost, mir), tjelesne (zdravlje, igra), kulturne, spoznajne, estetske, moralne (dobrota, savjest, strast, krjepost, ljubav) i religijske (sveto, Bog, smisao, vjera, nada i ljubav)."³ Mi ćemo ovdje zato govoriti o vrednoti spolnosti i bračnog morala koji usmjeravaju ljudski život ka cilju što nadilazi ovozemaljsku stvarnost.

Studenti će steći temeljno znanje iz spolnog i ženidbenog morala, te će u skladu s tim:

1. Razvijati sposobnost kritičkog promišljanja.
 2. Steći znanje o osobi u svjetlu kršćanske Objave.
 3. Analizirati suvremene probleme u kontekstu govora o spolnosti i ženidbenom moralu.
 4. Primijeniti nove moralne spoznaje na osobni i društveni život.
 5. Imati temeljna znanja o shvaćanju spolnosti, braka i obitelji u katoličkoj teologiji.
 6. Raditi na obrazovanju i odgoju s ciljem cjelovitog poimanja seksualnosti i ljudske osobe.
-

Literatura:

1. Obvezatna

a. Crkveni dokumenti

- Drugi vatikanski sabor, *Dokumenti*, Zagreb, 1981.
- Pavao VI., enciklika *Humanae vitae*, Zagreb, 1968.
- Ivan Pavao II, *Familiaris consortio*, Zagreb, 1981.
- Ivan Pavao II, enciklika *Evangelium vitae*, Zagreb, 1995.
- Ivan Pavao II., enciklika *Veritatis splendor*, Zagreb, 2008.
- Franjo, *Amoris Laetitia*, Zagreb, 2016.
- Zbor za nauk vjere, *Persona humana*, Zagreb, 1976.
- Sveti zbor za katolički odgoj, *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi*, Zagreb, 1996.
- Papinsko vijeće za obitelj, *Priručnik za ispovjednike*, Zagreb, 1997.
- Papinsko vijeće za obitelj, *Ljudska spolnost: istina i značenje*, Zagreb, 1997.
- *Uputa naših biskupa o enciklici pape Pavla VI. Humanae vitae*, Zagreb, 1970.
- Hrvatska biskupska konferencija, „Muško i žensko stvori ih!“, Zagreb, 2014.
- Francuski biskupi, *Uputa o enciklici Humanae vitae*, Zagreb, 1970.
- *Katekizam Katoličke Crkve*, HBK-GK, Zagreb, 1994.

b. Knjige i članci

- Velimir Valjan, *Moral spolnosti, braka i obitelji*, Sarajevo, 2002.
- Petar Šolić, *Moralni aspekti ljudske seksualnosti*, Split, 2002. Preporuča se pročitati zbornik u cijelosti, s tim da ćemo u izlaganjima sažetije govoriti o homoseksualnosti. Osobito je važno pročitati: *Kršćanski pogled na seksualnost* (str. 7-37.); *Kršćansko gledanje na predbračne spolne odnose* (str. 38-61.); *Moralni pristup masturbaciji* (str.219-244.)
- Ivan Fuček, Perspektive bračne ljubavi poslije Koncila, u: *Obnovljeni život*, 1-2 (1982.), 17-38.
- Marijan Valković, *Humanae vitae* u povijesnoj i ekleziološkoj perspektivi, u: *Mi, Crkva i drugo*, Zagreb, 1971., 239.-262.

2. Preporučena literatura

- Bernhard Häring, *Kristov zakon*, sv. III, Zagreb, 1980.
- Marin Srakić, *Sabrana djela*, sv. 4: *Život biraj! Teološka promišljanja o kršćanskoj obitelji, svetosti ljudskoga života i odgovornom roditeljstvu*, Đakovo, 2013., 1-264. (564 str).
- Tonči Matulić, *Pobačaj - drama savjesti*, Zagreb, 2019.

Prvi dio

Kršćanski pogled na ljudsku spolnost

I. Fenomenologija ljudske spolnosti

Kada govorimo o spolnosti s jedne ju se strane divinizira, uzvisuje, a s druge strane ju se banalizira jer ju se lišava bilo kakvog smislenog pogleda. "Nasuprot kulturi koja banalizira ljudsku spolnost, jer je tumači i živi na način koji je osiromašuje i upropaštava, povezujući je jedino s tijelom i sebičnim užitkom, spolni moral treba biti usmjeren na spolni odgoj koji je uistinu potpuno usredotočen na osobu; spolnost je, naime, bogatstvo čitave osobe - tijela, osjećaja i duše - i svoje najdublje značenje očituje kad osobu dovodi do sebedarja u ljubavi".⁴ Bitno obilježje ljudske spolnosti je njena višeznačnost i iz toga razloga njeno shvaćanje mora biti rezultat različitih znanosti u interdisciplinarnoj suradnji. Na taj način je moguće spoznati različite dimenzije ljudske spolnosti i njihovo upotpunjavanje odgovara složenosti spolne stvarnosti.⁵ Spolnost je sastavni dio ljudske osobnosti, njezin način bivanja, očitovanja, ophođenja s drugima, osjećanja, izražavanja i življenja ljudske ljubavi. Iz toga razloga spolnost je sastavni dio razvitka osobnosti i njezinoga odgojnoga procesa.⁶

Možemo li danas govoriti i promišljati jednako o spolnosti kako nam je predstavljena u dokumentima Crkve? Nažalost teško, iz razloga jer suvremeno je društvo nabijeno erotizmom i ljudska spolnost svedena je samo na čisti profit i komercijalizaciju. Ljudsko tijelo se ne promatra kao slika stvorenosti na Božju sliku. Postalo je čistim objektom zarade i prodaje. Međutim, spolnost ne obilježava muškarca i ženu samo na tjelesnoj razini, već i na psihološkoj i duhovnoj razini što ujedno određuje i način kako se osoba izražava. Tjelesna spolnost usmjerena na rađanje najveći je tjelesni izražaj zajedništva ljubavi bračnih drugova, i ako je lišena sadržaja uzajamnog darivanja, spolnost gubi svoje značenje te podliježe sebičnosti pojedinaca i moralnom neredu.⁷ Nije li upravo današnji problem rastave mnogih brakova nerazumijevanje sadržaja uzajamnog darivanja? Čovjek je danas izgubio smisao za darivanje, za žrtvu, za predanje u ljubavi i u tome se jasno detektira problem zašto mladi ljudi sve više odgađaju vrijeme ulaska u brak, a i zašto toliki razvodi.

1. Stavovi o spolnosti kroz povijest

Tijekom povijesti imali smo različita stajališta, s obzirom na kulture, prema spolnosti: od negativnih do pozitivnih stavova.

a. Negativni stavovi prema spolnosti (podcjenjivanje tijela i tjelesnosti):

- *Prvi stav je grešni stav* – ovo je stav onih koji su ljubav promatrali samo kao grijeh. Noldin - Heinzl je napisao priručnik o čistoći od 90 stranica, u kojemu tek tri stranice posvećuje kreposti čistoće, a ostalo raspravama o grijesima prema naravi, protiv naravi, samotnim grijesima, grijesima s drugima, s osobom drugog spola, sa životinjama... Prava patologija.
- *Drugi stav je tabuistički* - tabu je iracionalna zabrana ljubavi. Tu se šesta zapovijed smatra prvom i jedinom zapovijedi što je nerazumno tako promatrati. Ovakav je stav doveo do reakcije koju primjećujemo kod nekih autora ili ljudi uopće, naime, počeli su propovijedati "moral bez grijeha".
- *Farizejski stav* - bitno je da izvana sve izvana izgleda u redu, a zanemaruje stvarnost. Glavno je pitanje, a što će reći drugi.
- *Policijski stav* - zakonskim propisima želi riješiti pitanje ljubavi. Npr. uskraćivanje povlastica kod vjenčanja od strane župnika. No danas je važno ljude odgajati u novom duhu, naime, kada im je juridički nešto dopušteno (pobačaj, rastava, kontracepcija...), da osjete odgovornost prema vlastitoj savjesti, prema moralnim zahtjevima, bez obzira o tome što kaže kakav ljudski zakon.
- *Nihilistički stav* - neki misle da je ljubav nemoguća, da je čovjek za čovjeka pakao (Sartre). Stav je da nema ljubavi, te da je svatko u svojoj biti egoist i samo na sebe misli.

b. Pozitivni stavovi (ne u moralnom smislu, nego u pozitivnom prihvatanju):

- *Pornografski stav* - ovaj je stav jedna opsesija kao i tabu, ali s pozitivnim karakterom. Spolnost se cijeni, ali ukoliko donosi komercijalnu zaradu. Spolnost je sredstvo za postignuće zarade. Nema tabua, cvate prostitucija. Za nas je to degradacija ljubavi. To je moralno nedopušten stav. Unatoč svemu tome ovdje imamo jedan pozitivan stav. Naime mladi čovjek koji je zahvaćen ovakvim stavom prema ljubavi, treba iskoristiti dinamizam koji je u njemu skriven i pomoći mu da se uzdigne do viših vrednota koje su sadržane u ljubavi. Instrumentalizacija ljubavi je negativna.
- *Panseksualistički stav* - Spolnost je kozmička stvarnost ukorijenjena u našem libidu i sve što postoji samo su sublimacije seksualnosti. Tako je i mistika prikrivena seksualnost. Danas i najortodoksiji psihoanalitičari ne prihvataju ovakvo mišljenje. Ne postoji samo seksualnost nego i druge vrednote. Ako čovjek misli samo na seksualnost on je opsjednut, neurotik i nije normalan. Međutim, i ovdje trebamo pristupati sa oprezom jer seksualnost je jedan

dinamizam u čovjeku i ne zaustavlja se samo na razini genitalne seksualnosti nego otvara čovjeka prema nečemu višem, ona je od Boga.

- *Romantički stav* - promatra seksualnost odvojeno od genitalnosti, tj. promatra prijateljstvo koje je neki oblik aseksualnog života (za ovo vrijedi isto što i za platonsko prijateljstvo). 18. st. – Francuska i Španjolska, idealizirane žene koje u konačnici ipak postaju objekt seksualnosti pod vidom rađanja. Svako ljudsko prijateljstvo-ljubav je ljudsko, duhovno i afektivno. Prijateljstvo između muškarca i žene uvijek ima neki postotak seksualnosti. Nije to nikakvo zlo!
- *Higijenski stav* - promatra seksualnost isključivo s biološko medicinskog stajališta. Smatraju da je ljubav kretanje elektrona u mozgu, splet hormona, neki nagon... To je redukcija ljudske spolnosti. Posebno je prisutan u skandinavskim zemljama. To se na koncu svodi na sirovu, brutalnu spolnost – eros bez duha.
- *Ekonomski stav* - Utjecaj Marxa koji je rekao da je ljubav uvjetovana ekonomskom podlogom prema onoj staroj: ljubav dolazi kroz želudac. On i poligamiju tumači ekonomski.
- *Humanističko socijalni stav* – nastao koncem 19. st. i kroz 20. st. Ljubav pokušava promatrati kroz dostojanstvo osobe, koja je relacionalna. Međutim, tu je ljubav promatrana bez odnosa prema Bogu.
- *Religiozni stav* - jedini do kraja može prikazati cjelinu seksualnosti ukoliko ju promatra u odnosu prema transcendenciji. M. Buber: "Jedino u Bogu ljudska ljubav može nadići samu sebe i postati Ljubav." To je moguće kada se Bog pojavi kao treći između "ja" i "ti".⁸

2. Ljudska spolnost u današnjoj kulturi

Današnji svijet je preplavljen seksualnom literaturom. Imamo različite publikacije sa različitim ciljevima, luksuzno opremljene knjige, članke u revijama i novinama, pornografske tekstove i one s odgojnim ciljem, znanstvene i pseudoznanstvene studije, ali i ona koja aludiraju na misteriozno. Tolika je zasićenost ovakvim materijalima da je nemoguće sve pratiti, a ako se ovome još pridoda seksualna tematika u filmovima i drugim sredstvima javnoga priopćavanja, vidjeti ćemo veliki seksualni boom koji je zahvatio današnje društvo. U svoj toj zbrci nedovoljno je jasnoće, dapače ima dosta konfuzije, krivih pristupa i usmjerenja. Nedostaje nadasve etička dimenzija, a bez nje ovaj seksualni boom može čovjeku samo štetiti, jer čovjek je bitno etičko biće i zato mu treba i na seksualnom planu progovoriti i s teološko - etičkoga gledišta.⁹

Kao što je jasno uočljivo danas je seksualnost postala potrošni materijal, sredstvo izživljavanja. Masturbacija je gotovo redovita pojava i praksa kod muškaraca, barem u

nekom životnom razdoblju, a nerijetka je i kod ženskih osoba. Mnogi psiholozi tvrde da je ona u nedostatku partnera normalna i dobra. Predbračni spolni odnosi i brak na pokus sve su učestaliji, kao i promjena partnera i bračna nevjernost. Homoseksualnost na osobit način izbija na površinu kao alternativno seksualno ponašanje i s mnogih se strana želi afirmirati kao moralna i dopuštena. Mnogi je ne tretiraju kao anomaliju i moralni nered, već kao seksualnu dezorijentaciju. Kontracepcija je danas sasvim normalna pojava i dopustiva kao sredstvo zaštite, grupni seks među vjenčanim i slobodnim osobama uzima maha u nekim sredinama. Sve navedeno doprinosi da polako izumire tradicionalna obitelj a da ju nadomješta nuklearna obitelj. Brak postaje sve manje stabilan i seks je 'užitak bez rizika', odnosno 'užitak bez kajanja'. Moralna dekadencija na planu seksualnosti sve je očitija a svemu tome pridonosi slobodniji i svjetovniji pogled na seksualnost, njena sekularizacija, erotizirano društvo, kontraceptivna industrija, gubitak smisla za društveno i institucionalnu sferu života, individualizam, privatizam itd.¹⁰

U današnje vrijeme možemo uočiti nekoliko elemenata koji su karakteristični za vrednovanje seksualnosti te možemo izdvojiti četiri osnovna elementa koji obilježavaju našu kulturu:

1. Genitalizacija ljudske spolnosti. Spolnost svedena na materijalnost, skup organa i funkcija koje treba upotrijebiti za užitak (blisko higijenskom stavu). Eros se mitologizira. Širi se kultura potrošačke seksualnosti ili kultura lakog seksa. Ovo je neprihvatljivo za kršćane jer odvaja eros od agape i reducira spolnost. Takav stav osiromašuje samu spolnost i ljudske vrijednosti koje ona nosi. Današnji čovjek ulazi u začarani krug: želi užitak koji ga ne može zadovoljiti. Ako se genitalna seksualnost upotrebljava samo radi razonode, pogotovo s mnogim osobama, radi se o krajnjoj zloupotrebi koja snižava dvije osobe na razinu životinje. Stoga, seksualnost svedena na genitalizaciju dovodi do erotizacije koja je čak danas postala svojevrsni mit. Današnju kulturu možemo nazvati kulturom 'lakog seksa', pokazivanje muškosti kroz genitalnost, svođenje žene na sredstvo i predmet izživljavanja i potrošnje. Seksualnost je u službi potrošačke propagande i zarade. Seksualna revolucija je potpuno degradirala ljudsku seksualnost svodeći ju na puko potrošačko sredstvo, a tijelo je postalo sredstvom užitka i potrošnje na tome planu. Seksualnost se u mnogim vidovima upotrebljava za trgovinsku propagandu, što jasno možemo uočiti na naslovnica dnevno tiska, jumbo plakatima u reklamama za donje rublje, te uopće na plakatima bilo da je riječ o automobilima pa čak i reklamama za radio postaje. Iz toga razloga s pravom možemo govoriti o mitu erotizma.¹¹

2. *Komercijalizacija*. Spolnost se promatra kao sredstvo zarade. Taj stav dovodi do hipergenitalizacije spolnosti – otvara se sve više sadističko – mazohističkih klubova, porno kina, transvestitskih društava.

3. *Liberalizacija*. Spolnost se želi osloboditi od svih normiranja. To je posebno istaknuo Herbert Marcuse, koji je pošao od Freudovih postavki i čovjeka htio osloboditi od svih pravila spolnosti. "Valja napraviti skok u slobodno i neopterećeno društvo temeljeno na slobodi i nespутanosti erosa". Upravo marksisti su željeli legalizirati slobodnu ljubav. Danas vlada raspuštenost na spolnom planu. U Europi su istospolne veze legalizirane kao alternativni način života.

4. *Privatizacija*. Življenje seksualnosti je zamjena za frustracije u društvenom životu (jer se društveni život depersonalizira). Privatizacija i razdvajanje spolnosti od društvenog života ima za posljedicu da se gubi smisao za povezanost spolnosti i braka i za povezanost braka i društva. Brak postaje grob ljubavi i tu se niječe prokreativna dimenzija ljudske seksualnosti koja smeta. Osim toga, ovakvo poimanje seksualnosti narušava u potpunosti dostojanstvo ljudske osobe, osiromašuje čovjeka i vodi smanjivanju i gubljenju osobnih ljudskih vrijednosti. Današnjom privatizacijom spolnosti čovjek se sve više depersonalizira i stoga u svojoj seksualnosti gleda i nalazi privatno, intimno područje. Tome doprinosi dihotomija između obitelji i društva. Samo osoba koja je imala zreli i potpun seksualni razvoj može imati i zrelo ponašanje i stav prema samome sebi, prema drugima i prema stvarnostima i životu uopće.

3. Izazovi i problematika rodne (gender) ideologije

Suvremeno shvaćanje i življenje ljudske seksualnosti utječe danas na mnoge ideologije. Jedna od ideologija i pojava danas je svakako i rodna ideologija koja sa sobom nosi ogromnu problematiku razumijevanja i shvaćanja dubine ljudske spolnosti. Ako rodna ideologija ne izražava interes većine ljudi, kako onda protumačiti da je zaživjela gotovo u svim dijelovima svijeta, unatoč činjenici što se radi o manjini koja ju zastupa? Jednostavno, rodna ideologija samo je nastavak neuspjele seksualne revolucije, koja, kao fluidna pojava, želi na parazitski način participirati svim slojevima društva u ruhu totalitarizma; dok je put djelovanja kojim to ostvaruje od vrha prema dnu. Dok su u ljudskoj povijesti sve revolucije kretale od nižih, brojnijih i potlačenijih slojeva, nova seksualna revolucija kreće od slojeva vladajuće elite,¹² dajući pritom cjelokupnom društvu ispod sebe implantant u obliku rodne ideologije. Kako bismo uopće mogli govoriti o problemu rodne ideologije nužno je objasniti na što se odnosi anglosaksonska riječ *gender*.¹³ Pojavljuju se tako mnogi izdanci *gendera*, kao što su: *spol, rod, društveni spol, društvena kategorija spola, spolna posebnost/specifičnost...*¹⁴ Međutim, nema

jasno definiranog izraza kojim bi se mogla opisati riječ *gender*, i tu onda nastaju svi problemi u sporazumijevanju. „Mnogi, na primjer, ne znaju da se *gender* najčešće prevodi sa *spol*. Riječ 'spol' ima šire značenje od engleske riječi *sex* (koja se odnosi samo na biološke razlike): ona obuhvaća društvenu i kulturološku dimenziju ženskosti i muškosti (za koju se u engleskom koristi izraz *gender*).“¹⁵

Možemo reći kako je pojam *gender* prvi puta upotrijebljen 1955. godine u SAD-u, a kao njegov tvorac uzima se seksolog i psiholog John Money.¹⁶ U svojem se radu Money susreo s jednim kliničkim slučajem hermafroditizma,¹⁷ za koji je tada upotrijebio riječ *gender*, kako bi tim terminom opisao stanje pacijenta gdje se biološki i seksualni identitet međusobno ne podudaraju. Tako je Money postavio temeljnu razliku među pojmovima: za *spol* je rekao kako je isključivo biološka kategorija, dok je *gender* ili *rod* plod subjektivnog osjećaja muškosti ili ženskosti, odnosno kako je riječ o društvenoj ulozi koju pojedinac obnaša. Kako ne postoji jasno pojašnjenje što se podrazumijeva pod pojmom *gender*, teško je reći što netko misli pod pojmom *spol*, a što pod pojmom *rod*. Na jedan način Money kao da je trenutno postavio neko ”kompromisno rješenje” razdvajajući spol od roda, međutim nema ni u tome jasnoće. Kako definirati rodnu ideologiju pored silne zbrke pojmova? Navest ćemo dva primjera gdje se pokušao dati odgovor na to pitanje: „Riječ je o teorijskom, filozofskom i ideološkom pravcu koji se temelji na shvaćanju da postoji razlika između spola u biološkom smislu i roda kao društveno uvjetovane kategorije. Po rodnoj ideologiji netko u biološkom smislu može biti žensko, a u društvenom pogledu – muško!“¹⁸

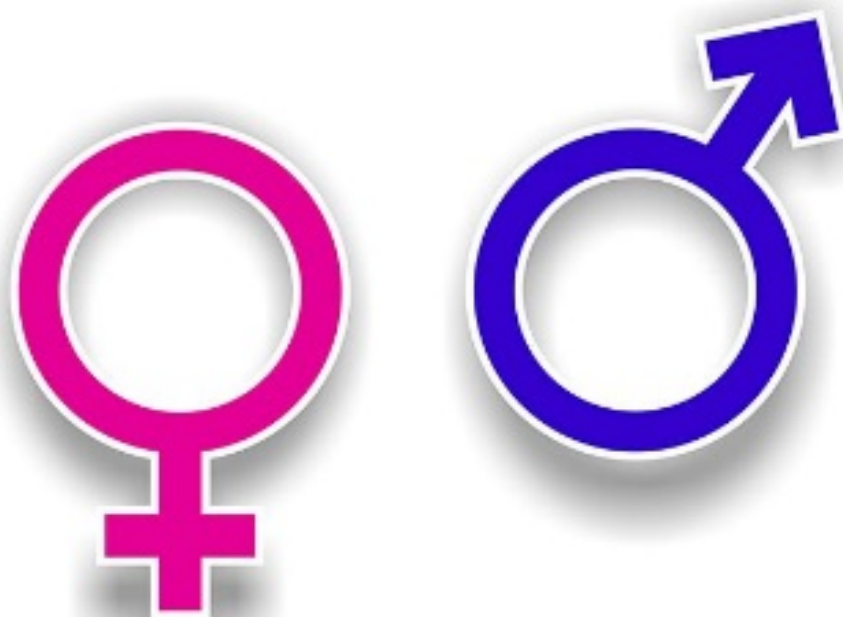
Sljedeća definicija koju je vrijedno istaknuti, a koja je slična kao i prva, kaže kako „gender-perspektiva ne polazi od spola kao temeljne datosti, nego na centralno mjesto stavlja pojam roda (gender). Rodu pak mijenja značenje u smislu da je on samo društveno konstruirana ‘uloga’ koja je radikalno odvojena od bilo kakve tjelesne ili biološke osobine. S „takvim“ se rodom onda može činiti i ono što je sa spolom nemoguće. Rod postaje po želji promjenjiv“¹⁹ Ako je rod drastično različit od spola, ako je fluidan i promjenjiv, ne znači li to da i spol dobiva svojstvo fluidnosti? Posljednja definicija koju navodimo govori kako „rodna ideologija smjera na same čovjekove korijene. Bez čvrstoga uporišta u biologiji, tradiciji i kulturi, ona polazi od pretpostavke da je čovjek po sebi bezrodno biće. Njegov spol jest nešto što je biološki zadano, ali njegov rod s time nema nikakve veze.“²⁰ Nakon svih navedenih definicija možemo se zapitati koja je ispravna za opisati rodnu ideologiju? Odgovor bi mogao biti moguć sve, ali ni jedna u potpunosti. Rodnu ideologiju ne možemo promatrati kao zaseban fenomen, već na nju treba gledati kao na dio mozaika nove seksualne revolucije.

Rodna ideologija ne samo da umjetnim putem razdvaja *spol* od *roda*, već ona i poništava razlike među ljudima, između muškarca i žene, nastojeći u potpunosti izbrisati spolna obilježja.²¹ Ruši temeljne antropološke istine o čovjeku, na način da ono što je dobro prikaže kao zlo, a ono zlo nastoji prikazati kao dobro i poželjno. Ne zadržava se samo na onom teorijskom, nego prodire u zakonodavne i školske sustave. Ne proizlazi samo iz nekih feminističkih krugova, već je ona dio cjelokupne LGBTIQ²² parade, zbog čega sa sobom povlači niz drugih pitanja, kao što su: pitanje kontracepcije, umjetne oplodnje, pobačaja, istospolnih zajednica, tzv. „homoseksualnih brakova i obitelji“, manipulacije embrijima, raznih zahvata na ljudskom tijelu... Rodna ideologija u isto vrijeme razara i stvara, zamjenjuje vrijednosti gazeći pritom ljudsko dostojanstvo i nudeći neku „novu moralnost“ u zamjenu za stari „okrutni i tlačiteljski“ moralni sustav. Rodna ideologija uzvisuje subjektivizam pojedinca, dok s druge strane razara obitelj koja je osnovna stanica društva. Promatrano iz teološke perspektive možemo ustvrditi da rodna ideologija predstavlja izvrtanje slike Božje i temeljnih istina o čovjeku.

Istanbulska konvencija ili Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji, prihvaćena je od strane Vijeća Europe 11. svibnja 2011. u Istanbulu, dok je u Hrvatskoj ratificirana 13. travnja 2018. godine. Naizgled, radi se o bezopasnom dokumentu, koji je još samo jedna u nizu od Konvencija koju valja implementirati u državne zakone. Dokument je to koji bi izričito trebao zaštititi obitelj, čiji su najranjiviji dio žene i djeca. No, bez obzira na zadani naslov, Istanbulska konvencija u sebi sadrži opasne elemente rodne ideologije,²³ koji nikako ne smiju i ne mogu biti prihvaćeni zajedno s Konvencijom.²⁴ „Donošenje Istanbulske konvencije jedan je u nizu koraka u pridavanju posebne važnosti zaštiti ljudskih prava osjetljivih skupina, među kojima se izričito spominju LGBT osobe.“²⁵ Prije svega, rod u Istanbulskoj konvenciji „označava društveno oblikovane uloge, ponašanja, aktivnosti i osobine koje određeno društvo smatra prikladnima za žene i muškarce.“²⁶ Ovdje se vidi kako se rod odmah pokušava odvojiti od spola. Nadalje, ukoliko pažljivo iščitavamo cijelu Konvenciju, primijetiti ćemo kako su na nekoliko mjesta, vrlo vješto i lukavo, unutar dokumenta smjernice koje izravno upućuju na rodnu ideologiju.²⁷

Rodna ideologija svoju glavnu preokupaciju usmjerava prema poništenju svake razlike između dva spola – muškog i ženskog. Ono što je još od davnina bilo sasvim jasno, da se muškarac i žena u mnogim svojim sposobnostima i vještinama razlikuju, rodni teoretičari nastoje ne samo zanemariti, nego potpuno izbrisati svaku različitost koja bi međusobno „udaljavala“ dva spola. Homoseksualni lobiji, na kojeg se uvijek vraćamo prilikom svakog govora o rodnoj ideologiji, je toliko moćan i dobro financijski podupiran da preko svih mogućih načina, prije svega putem masovnih medija, nastoji javnost uvjeriti kako je loše, konzervativno (što je postala istoznačnica za ono nevaljano

i protuznanstveno) i netransparentno govoriti o bilo kakvim razlikama. Ukoliko se kojim slučajem pozovete na Boga i Sveto pismo, ubrzo ćete biti proglašeni i vjerskim fanatikom. Prihvatanjem Istanbulske Konvencije u našem društvu doći će, a već i dolazi do potpune poljuljanosti jasnih moralnih stavova o dostojanstvu ljudske osobe, a što nam se jasno očituje i kroz prizmu uvođenja zdravstvenog odgoja u naše obrazovne institucije. Iz toga razloga nužno je potreban današnjem društvu jasan i prodoran glas znanstvenika teologa jer ako se samo ostane u pasivnoj šutnji i po strani, Istina nikada neće doći na vidjelo.

II. Antropološki vid ljudske spolnosti

”Spolnost nije nešto čisto biološkoga karaktera već se ponajviše odnosi na nutarnju jezgru osobe. Uporaba spolnosti kao fizičkoga dara ima svoju istinu i doseže svoje puno značenje kada je ona izričaj osobnoga dara muškarca i žene sve do smrti.”²⁸ Osoba je sposobna za viši stupanj ljubavi, ne za ljubav požude, koja vidi samo objekte kojima valja zadovoljiti vlastite nagonske zahtjeve, već za ljubav prijateljstva i darivanja koja je u stanju prepoznati i ljubiti osobe kao takve. To je ljubav koja je sposobna za velikodušnost, slična Božjoj ljubavi. Želi se drugome dobro, jer se prepoznaje dostojnim da bude ljubljen. Ljudska je spolnost jedno Dobro, za svoj unutarnji cilj ima ljubav, odnosno, ljubav kao darivanje i prihvaćanje, kao davanje i primanje.²⁹

1. Biološka dimenzija spolnosti: važnost i granice

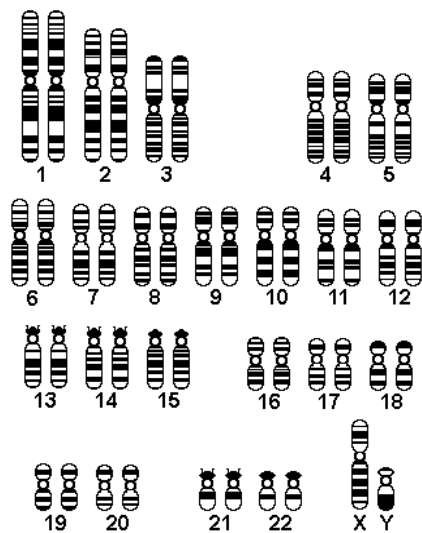
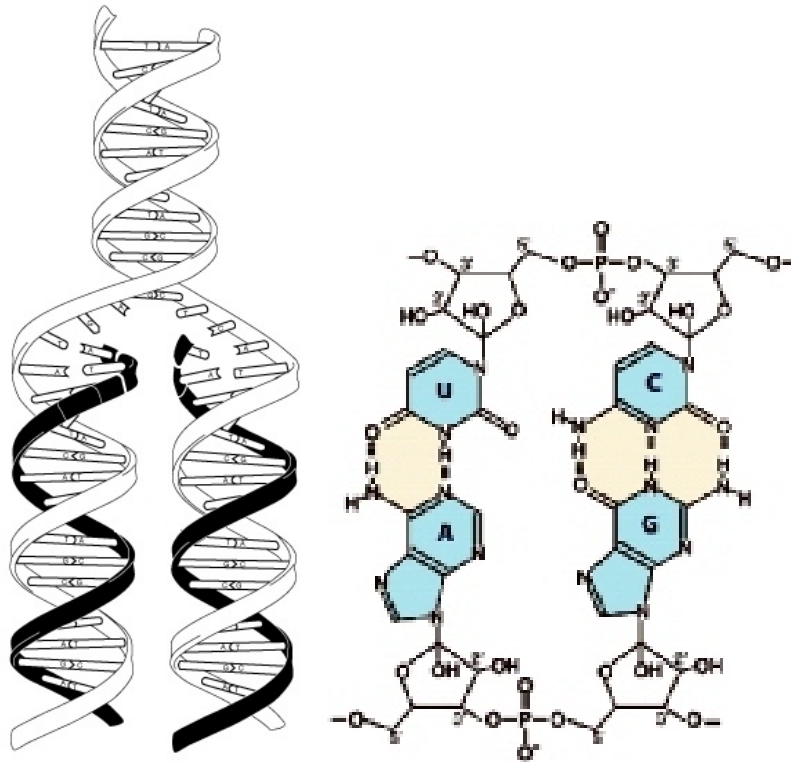
Biološka dimenzija spolnosti upućuje nas na samo definiranje spola te na posljedice i moralne implikacije koje mogu proizaći te se odražavati na područje spolnog morala.

⇒ *Ljudski biološki spol*

Spolna razlika između muškaraca i žena se lako uočava već na jasno vidljivim vanjskim obilježjima oba spola. Oni su prvi koji izazivaju spolnu privlačnost i uzrokuju zbližavanje para. No, vanjska obilježja spola su samo vanjski izražaj temeljnih spolnih obilježja koja se nalaze unutar čovjekovog organizma. Ta obilježja su:

1. *Kromosomski spol (genetska odrednica spola)* – svaka stanica ljudskog organizma ima 23 para kromosoma, koji su nositelji gena. Od njih 22 para su „somatski“ kromosomi, a jedan par su „spolni“. Spolni kromosomi određuju spol kojega možemo označiti sa X i Y. Kromosomski par u žena se sastoji od dvaju kromosoma X, dok muški par kromosoma sadrži jedan X i jedan Y gonosom. Prilikom diobe stanica one uvijek zadržavaju jednak broj i oblik kromosoma. Samo spolne stanice u određenom momentu to nemaju i one se u svojoj različitosti zovu spermij, odnosno jajašce. Kromosomska konstatacija jajnika je $22A + X$, a spermij može imati dvije konstatacije $22A + X$ ili $22A + Y$. Ako se prilikom oplodnje spoje jajnik koji uvijek ima X i spermij koji ima Y nastat će kromosomski par $44A + XY$ i rodit će se **muško**

dijete, a ako se prilikom oplodnje spoje jajnik X i spermij koji ima također X nastat će kromosomski par 44A + XX i rodit će se **žensko** dijete.

Fotografija ljudskih kromosoma uvećanih pod mikroskopom.

2. *Gonadični spol (oblikovanje gonadi (spolne žlijezde)*, - putova i organa vanjskih genitalija) – spolna žlijezda se pojavljuje oko 37. dana života embrija, a oko 45. dana se diferenciraju, odnosno uočava se razvoj ili muške ili ženske spolne žlijezde. Ova žlijezda u daljnjem životu čovjeka (kako prije tako i poslije rođenja) opskrbljuje njegov organizam sa hormonima koji dalje upućuju na razvoj tjelesnih karakteristika i funkcija organizma specifičnih za muškarca ili ženu. Formiranje vidljivih vanjskih obilježja i razlika između muškaraca i žena završavaju se pubertetom.
3. *Hormonalni spol* – uzrokuje pojavu sekundarnih obilježja. U pubertetu se spolni hormoni proizvode u većoj količini. Jajnik proizvodi progesteron (ženski spolni hormon jajnika i posteljice, steroid). Testisi proizvode testosteron (muški spolni hormon). S ovim spol je oblikovan i diferenciran u svim sekundarnim obilježjima.³⁰

⇒ *Ljudska spolna anatomija i fiziologija*

Kromosomski spol, preko kemijskih posrednika izaziva pojavu primarnog spolnog obilježja koji se izražava putem primarnih (genitalne žlijezde) i sekundarnih spolnih obilježja. Njih čine:

- a) *Spolna anatomija*. Sastoji se od vanjskih i unutarnjih organa. Muški unutarnji spolni organi proizvode spermu, a vanjski dovodi spermu do ženskog spolnog organa. Ženski vanjski spolni organ prihvata spermu, a unutarnji proizvode jajašca i spolni hormon, te prihvataju jajašca, sluz i na kraju omogućuju nošenje trudnoće i porod.
- b) *Spolna fiziologija*. Spolna biološka djelatnost se odvija kroz niz čimbenika kontroliranih jednim neurohormonskim kružnim putem. Glavni organ regulacije je hipotalamus (dio mozga smješten ispod talamusa). U njemu su otkrivena spolna središta čiji poremećaji mogu uzrokovati erotsku inkontinenciju (lat = nemogućnost suzdržavanja) što dovodi do hipererotizma i različite druge perversije spolnog instinkta. Funkciju hipotalamusa upotpunjavaju **endokrine žlijezde**. Najvažnije su hipofiza (izlučuje hormon gonadotropin neophodan za razvoj i funkciju genitalnih žlijezda), nadbubrežna žlijezda (izlučuje hormon koji je bitan za djelovanje čovjeka prema drugim ljudima i okruženju i nazivamo ih androgeni = odnos, ponašanje prema čovjeku pa time i na spolno ponašanje), epifiza (koči spolni razvoj mladih osoba), štitna žlijezda (djeluje na funkciju hipofize, a time i na cijeli organizam - povećana aktivnost štitnjače luči previše njenog hormona te time izaziva pretjeranu spolnu aktivnost, a smanjena aktivnost štitnjače pak smanjuje spolne aktivnosti).

Spolno djelovanje možemo promatrati u:

- Užem smislu - od proizvodnje spolnih hormona do ispuštanja sperme ili trudnoće.
- Širem smislu - sveukupno ponašanje individue koje počinje nekim nutarnjim impulsom u mozgu, pa do samo spolnog čina kojega vodi osnovna živčana središta koja se nalaze u donjem dijelu leđne moždine.³¹

⇒ ***Važnost biološke dimenzije za shvaćanje ljudske spolnosti***

Biološka dimenzija ljudske spolnosti je njeno promatranje kroz „genitalnost“. To znači promatrati spolnost kroz spolne organe. Pogrešno je ljudsku spolnost promatrati samo kroz genitalnost, ali je isto tako pogrešno zanemarivati je. Biološki stupanj spolnosti možemo promatrati kroz njeno:

a. prokreativno značenje – gdje se spolnost promatra samo kao funkciju rađanja. Ako samo tako promatramo ljudsku spolnost onda je izjednačavamo sa životinjskom spolnošću, te tako i samog čovjeka degradiramo na nivo životinje koja se ponaša prema svojim instinktima. Instinkti potiču nekontrolirano rađanje što kod čovjeka nije slučaj. Kod njega imamo obiteljsku i društvenu kontrolu rađanja. Ova zadaća spolnosti je sigurno najvažnija jer osigurava opstanak vrste. (U prirodi postoje spolno i nespolno razmnožavanje. Nespolno razmnožavanje se odvija tako da se u jednom momentu od jedinke odvoji jedna gameta (stanica kćeri) od koje se razvije nova jedinka istih osobina kao jedinka od koje potiče. Poslije spolnog razmnožavanja se ne javlja jedinka istih osobina kao roditelji što omogućava veću biološku raznolikost kod vrste.)

b. ujediniteljsko značenje – odnosno značenje naslade. Svaki ljudski spolni čin, ako je obavljen od psihološki i socijalno zrelih osoba sa sobom donosi osjećaj ugodne naslade koju par želi ponavljati. To pak izaziva želju čestih susreta muškarca i žene, te njihovo ujedinjenja u trajnu nerazdvojivu vezu i zajednički život u svim oblicima. Ovo navodi neke da nasladu spominju kao „ljubavnu zamku za brak“. No, promatranje i korištenje spolnosti isključivo kao izvor naslade degenerira čovjeka u njegovoj biti i dovodi u pitanje opstanak vrste. Nove psihološke spoznaje upućuju da promatranje i življenje spolnosti kroz njene obadviije značajke ima smisla i osigurava potpuni razvoj i sazrijevanje osobe. Kroz povijest se javilo mišljenje da dimenzija naslade potiče čovjeka na spolni čin koji na koncu ima posljedicu rađanje, te da samo rađanje opravdava spolni čin. Razvojem ljudske misli se spoznalo da je u biti problem kako dimenziju naslade povezati sa dimenzijom rađanja.³²

Prvi odnos i zajedništvo kojemu je ljudska seksualnost usmjerena jest bračno zajedništvo koje se ostvaruje između jednoga muškarca i jedne žene, koji se u potpunosti jedno drugome predaju. I u tome je zahtjev same seksualnosti da zahvaća cijelu osobu, u osjećajima, tijelu i duši. Seksualnost je bitno u službi čovjeka i bračno zajedništvo nije samo usmjereno na muža i ženu nego prema širem zajedništvu prema obitelji.³³ Iz toga konteksta promatrano ne možemo samo i isključivo spolnost svoditi na biološku datost, veće je na prvome mjestu važno komplementarno spojiti prokreativno i ujediniteljsko značenje darivanja među supružnicima.

⇒ *Značenje i granice biološke datosti*

Ljudska spolnost je kvalitativno različita od ostalih. Nije nešto što je isključivo vezano uz ljudsku vrstu ali je u ljudskoj vrsti dovedena do višeg stupnja razvoja nego kod ostalih živih stvorenja. Kod čovjeka nutarnji signali (hormonalni) znatno manje utječu na poticanje spolne aktivnosti nego kod životinja. Vanjski signali (podražaj) kod čovjeka imaju pak značajniju ulogu za realizaciju čina. Sustav lokaliziranja i kontrole poticaja kod čovjeka ka realizaciji spolnih nakana se nalazi u višim živčanim sferama, posebno u mozgu, dok je on kod životinja smješten u nižim živčanim sferama (kod mačaka na primjer u diencefalusu). Uslijed ovoga ljudski spolni impuls karakterizira plastičnost i popustljivost, nasuprot životinjskom koji nije popustljiv. Sve ovo navodi da ljudsku spolnost ne možemo promatrati na istoj razini kao životinjsku.

Početna biseksualnost individuuma – seksualnost čovjeka prolazi kroz stadij nediferenciranosti koja traje do prvih oko 37 dana embrionalnog života. Teko oko 45 dana embrij se razvija ili u dječaka ili u djevojčicu. Neke to upućuje da svatko nosi predviđanje neke konkretne osobe suprotnog spola i njegovog poželjnog ponašanja i izgleda. Po ovom razmišljanju ovo je osnova sukoba između spolova u individuumu tijekom različitih razdoblja njegove dobi. Ono što prevladava, prilagođava se situaciji, a ono što je pobijeđeno zakržlja i skriva se. Ali ono se može ponovno pojaviti u kritičkim momentima spolnog specificiranja: pubertetu (predpubertetna interseksualnost), klimakteriju (crte muškosti žene) i starosti (indiferencijacija seksualnih crta).³⁴

⇒ *Spolni moral polazeći od spolne biologije*

Biološka razina ljudske spolnosti uvodi u prokreativnost (rađanje) i nasladu. Nove spoznaje o biološkoj dimenziji čovjeka dovode do novih spoznaja čovjeka o samome sebi, a time i do drugačijeg shvaćanja vrednota spolnog ponašanja. Ovo pak otvara i nove poglede vezane uz spolni moral koje proizlaze iz spoznaja:

- Da sperma koja se ispušta prilikom spolnog čina ima na desetine milijuna sjemenih stanica, (spermatozoida) od kojih samo jedna, eventualno dvije, tri, jako rijetko četiri ili pet bivaju upotrijebljene za oplodnju jajašca. Ova činjenica donosi novi pogled na vrednovanje muške sjemene tekućine. Prije se mislilo da je ona, kao nositeljica života, u potpunosti predodređena na oplodnju i stoga je se ne smije rasipati mimo toga, te da spolni čin mora imati točno određeni oblik završetka. No, spoznaja da milioni sjemenih stanica nikada neće biti upotrijebljeni za oplodnju, te da će biti uništeni, nameću shvaćanje da to nije bitan oblik spolnog čina (koji može dovesti do rasipanja spolne tekućine), već da grešnost spolnog čina proizlazi iz dubine poticaja njegovom ostvarenju. Pitanje je da li se on odvija uz manjak ljubavi i sebedarja, ili uz egoistično, pa i bezobzirno (u odnosu na drugu stranu) traženje subjektivne naslade i zadovoljavanje krivih poriva, pa čak i nasilja. I vanjski čini trebaju imati ljudski i humani izražaj, a ne životinjski: "Zato su čini kojima se supruzi međusobno intimno i često sjedinjuju časni i dostojni. Kad se obavljaju na doista ljudski način, izražavaju i produbljuju međusobno ljudsko darivanje, kojim se supruzi, radosni i zahvalni, uzajamno obogaćuju" (GS 49).

Mehanizam pojave spolne želje – kod muškaraca ne izaziva proizvodnja i gomilanje sperme koju treba isprazniti iz tijela da se stvori prostor za novu proizvodnju koja se nezadrživo odvija (kao kod mokraće i izmeta), već je to posljedica složenijeg psihogenetskog procesa. Jedino povećanu proizvodnju sperme izaziva osjećaj naslade izazvane spolnim uzbuđenjem i ejakulacija. Kod žena, također, želju za spolnim općenjem ravna složeni psihogenetski proces, za razliku od ženki životinjskog svijeta koje instinkt pobuđuje na spolno općenje samo za vrijeme ovulacije. Kada njega nema one su spolno neaktivne za razliku od žena koje uvijek mogu spolno općiti, pa i za vrijeme trudnoće. Iz ovih spoznaja proizlazi da je ljudska spolnost potaknuta psihičkim fenomenom, nastavlja se u erosu i utjelovljuje se u simbolima.³⁵

2. Psihološki vid spolnosti i njezina dijaloška dimenzija

Ljudska spolnost se ne razvija samo na biološkoj sferi već se ona ima i izrazito psihičke elemente. (Zato i može utjecati na psihičko zdravlje osobe.) S njom ne upravljaju samo hormoni (kao kod životinja) već središnji živčani sustav. Ona se i upravlja iz viših područja moždane kore te je i razvedenija i vitkija nego u životinja koliko je i ljudski mozak razvedeniji i raznolikiji od životinjskog. Ljudskim ponašanjem upravljaju viša područja moždane kore. Tako i središnji živčani sustav ima utjecaja na ponašanja, a ne

samo hormoni. Kod muškarca su dvije moždane polutke više razdvojene. To uvjetuje (1) sklonost prema analitičkom sudu, (2) sklonost prema racionalnim zaključcima, (3) manju zastupljenost emotivnosti i osjećaja. Muškarcu zato više leži matematika i fizika. Ženski mozak nema toliko naglašenu podvojenost i to uvjetuje da je (1) žena sklonija sintetičkom sudu, a ne analitičkom, (2) žena je sklonija intuitivnoj, a ne racionalnoj spoznaji. Ženi više leže jezici, društveni predmeti. One lakše mogu sinkronizirano prevoditi.

To ukazuje na različitosti koje se uzajamno nadopunjuju. To uzrokuje i različit položaj seksualnosti u tijelu. I sam doživljaj spolnosti je različit. Kod muškarca je spolnost izražena u genitalnim organima i centrirana tamo. On je zato usmjeren prema tamo i brže se iscrpi. Kod žene spolnost nije centrirana u genitalnim organima, nego je razlivena po cijelom tijelu. Zato joj je potrebno duže vrijeme da bi postigla uzbuđenje, ali to onda duže i traje. Žena može raditi trajnije. Na toj bazi možemo govoriti i o podjeli rada. Psihološka dimenzija ponajprije unosi smisao u ljudsku spolnost. Biološka komponenta je poprilično surova i nedefinirana, a psihološki aspekt ljudske spolnosti ukazuje na nužnost relacije, daje specifični način govora o spolnosti i u konačnici se razvija u slavlje spolnog uživanja. U konačnici, ljudska spolnost postaje ljudska. Novija istraživanja ukazuju na važnost dječjeg razvoja. Na psihološki razvoj utječe razvoj djeteta u maternici. Napetost u vrijeme trudnoće ima posljedice na psihički razvoj djeteta. Iskustvo rađanja utječe na psihički razvoj djeteta. Do sada je uvriježeno mišljenje da je to stres, ali novija istraživanja kažu da je to novi stimulans za život.

⇒ *Smisao i struktura psihološke spolnosti*

Ljudska spolnost nije neki „otkucaj“, nije samo potreba već i želja. (Kao i većina toga drugoga što čovjek radi.) Spolno je ponašanje postalo izražajem općeg ljudskog vladanja. Biološka strana spolnosti nije po sebi potpuno „bistra“. Tek promatranjem i njene psihološke strane ona postaje jasnija. Uočava se da se požudna snaga (libido) preoblikuje u psihološku inicijativu (eros) i potiče ljudske želje i oblike življenja ljudske spolnosti.

⇒ *Spolnost i razvojna psihologija*

Prevladano je mišljenje da spolnost počinje sa pubertetom i da je do onda nema. Ova spoznaja značajno je pridonijela sveobuhvatnom shvaćanju spolnosti čovjeka koja prolazi kroz nekoliko razvojnih perioda.

Dječja spolnost - prije puberteta spolnost je povezana sa čuvstvenim razvojem što će kasnije značajno sudjelovati u sveukupnom razvoju čovjekove osobnosti. Ona prolazi kroz podfaze:

Začeće i život u maternici – presudan moment u životu čovjeka gdje je bitno da li je dijete očekivano ili neočekivano, željeno ili neželjeno, da li se razmišlja o njegovom ostanku ili ubijanju (abortusu), da li je prije njega u njegovom sadašnjem svijetu (maternici) bilo ubijanja (pobačaja) ili ne, da li se očekivalo dijete drugog spola i slične okolnosti koje bitno utječu na daljnje formiranje osobe.

Rođenje - iskustvo rođenja je uz smrt najtraumatičniji dio čovjekovog života. Izlazak iz jednog svijeta sigurnosti i stalnog ritma u drugačiji svijet širih obzorja u kojemu počinje osamostaljivanje i počinje vrijeme da se osoba počinje brinuti o samome sebi, prvo malo, a onda sve više.

Psihospolna dob – je prva spolna evolucija koja se intenzivno počinje razvijati već u prvim mjesecima života. U njoj dijete ne teži drugoj osobi, već se razvija zadovoljenje u vlastitom tijelu (narcisoidno ili autoerogeno obilježje). Ova dob je povezana sa različitim dijelovima tijela koja se kasnije odvajaju od spolnosti. Prema učvršćivanju u raznim dijelovima tijela ona se dijeli na:

- ◆ Oralna dob – nastupa kada dijete otkriva nasladu u sisanju. Naslada se doživljava kao hranjenje, ali i kao ritmičko sisanje odvojeno od hranjenja. Odbijanje od sise može imati traumatske posljedice, a postupanje tokom cijelog ovog razdoblja mogu imati pozitivne efekte ili negativne koji se mogu razviti do anoreksije, bulimije, bezvoljnosti i slično. Ostavština ovoga razdoblja u spolnosti je poljubac.
- ◆ Analna dob – započinje nakon prve godine života kada se dijete privikava na kontrolu vršenja nužde. Naslada je vezana uz prva iskustva gospodarenja nad samim sobom. Tragove u daljnjem formiranju osobnosti ostavlja način privikavanja na samokontrolu. Da li je on bio više nasilan ili ne. U ovom razdoblju dijete počinje i hodati što mu omogućava samostalno prilaženju svijetu. Osjeća se dobivanje moći za gradnjom ili razaranje.
- ◆ Genitalna dob – javlja se oko treće godine života. Autoerotizam se lokalizira oko genitalija. Dijete postaje svjesno samoga sebe, svoje osobnosti i različitosti od drugih.
- ◆ Edipovska dob – se vremenski podudara sa genitalnom dobi ali se posebno promatra jer se više odnosi na psihološki razvoj. Ovdje dijete prelazi od autoerotizma ka objektivnoj ljubavi prema drugome. Postaje svjestan svoga spola

te se mijenja njegov odnos prema vanjskim objektima s obzirom na svoj spol što se poistovjećuje sa roditeljem istoga spola. Bitno je na pravilan način izaći iz Edipovog razdoblja (narcisoidnosti) radi daljnje sposobnosti razvoja ka ljubavi davanja (a ne uzimanja – egoizma)

- ◆ Socijalna dob – edipovska dob se može prevladati postupno kroz duže razdoblje, no najintenzivnije je između 3 i 4 godine. Tada dijete prelazi u fazu pretežnog mirovanja i prihvatanja viših sposobnosti razuma i volje. To je dob socijalizacije djeteta kada prihvaća prisutne socijalne norme i sprema se ka daljnjem otvaranju i davanju okruženju

Adolescentna spolnost – prolazi kroz vrijeme burnog socijalnog sazrijevanja osobe. U to vrijeme osoba spoznaje sebe i okreće se svijetu oko sebe. Hormoni intenzivno počinju buditi cijeli organizam. Budi se genitalna spolnost uz snažni interes za spolnošću. To je vrijeme velikih prijateljstava s individuama istog spola što može izazvati i prijelazne homoseksualne reakcije. Odnos prema drugima postaje buntovan, osoran uz težak dijalog.

Mladenačka spolnost – ovo je vrijeme stabilizacije odnosa prema svijetu i prema drugom spolu. Kod mladića se javlja jaka privlačnost prema jednoj ženi prihvaćen na razini prolaznih susreta, flerta (udvaranja) ili prostitucije. Javlja se i potreba uosobljavanja s tom jednom ženom. Kod djevojaka se javlja jaka privlačnost prema jednom stvarnom muškarcu uz određenu dozu straha.

Zrela spolnost – počiva na ravnoteži cijele osobe. Zrela osoba je otvorena životu, zadržava otvoren stav prema drugima, ali se dobro osjeća ako je i sama. Ima sposobnost kontrole vlastitog ponašanja, pa i kontrolu spolnosti. Spolna se zrelost može živjeti na razini bračnog jedinstva ili predbračnog dijaloga, na razini celibata, posvećenog djevičanstva ili udovištva tako da se sva njena snaga upotrijebi kao pokretač cjelokupnog dinamizma funkcioniranja osobe.³⁶

⇒ ***Oznake mladića i djevojke u adolescentskoj dobi***

a. Oznake mladića

Mladić doživljava šok, jer upoznaje da je svijet širi negoli ga je on zamišljao. To mladić pokazuje u potrebama da vodi beskrajne rasprave o nekim pitanjima, koja su mu do sada bila nepoznata. Na svaku rečenicu on ima pitanje: a zašto? Paralelno s tim dolaze očitovanja spolnog nagona u erotskim i sentimentalnim komponentama. Mladić se osjeća kao da nema više sigurnosti u sebe. S jedne strane vidi da njegovi roditelji nisu

savršeni kao što je zamišljao, da je izgubljen imaginarni svijet, a istovremeno počinje sanjati o svome životu. Djetinji ga rječnik ne zadovoljava, a rječnik odraslih nije usvojio i onda postoji mladenački rječnik – rječnik grupe. Mladić je u toj dobi u krizi, jer biološki postaje zreo, ali daleko je od psihološke zrelosti.

Najčešći izlaz u toj krizi je traženje osobnog iskustva naslade kroz samozadovoljavanje. Oko 95% mladića i 40% djevojaka prolazi kroz tu fazu. Kod mladića je seksualnost centrirana u genitalnim organima, a kod cura je razlivena. Visok postotak ne znači da je ta stvar normalna (*neki kažu da je to normalno pa i moralno*)! Velik postotak djece koji prolazi kroz ospice, vodene kozice, mumps ne znači da su te bolesti normalne. Druga je sada stvar subjektivne odgovornosti. Ponekad na subjektivnoj razini taj grijeh nema čak ni težinu lakog grijeha, ali objektivno je to grijeh. Najveću ćemo pogrešku učiniti ako ljude previše plašimo. U 18. st. su govorili da je to uzrok živčanosti, TBC-a, sušenja kralježnice. U velikom postotku to je prolazna faza koja neće ostaviti neke tragove, ali može ostaviti i dugoročne posljedice ako postane previše opsesivna.

Kako se mladić otvara drugom spolu? Tri su razvojne faze:

1. *Erotska – samozadovoljavanje + mašta o nekoj ženi*. Radi se o ženi u dvije dimenzije. Ne zanima ga žena kao žena, nego kao objekt iskorištavanja. Najčešće se radi o anonimnim figurama, ali često mašta i o ženama koje je upoznao. Nije rijedak slučaj da ode i u javnu kuću. Preko 20% stupa u predbračne odnose već s 13-14 godina.
2. Ova faza relativno kratko traje i prelazi u *tipski stadij*. Sad više ne gleda ženu anonimno, nego promatra samo jedan tip žene. U toj fazi predbračni odnosi su puno češći s tipom djevojke koja njemu odgovara, a ona mu se sviđa zbog glasa, pogleda, koraka itd. Tek oko 17-18 godine ulazi u treću fazu gdje traži konkretnu, određenu osobu suprotnog spola, u kojoj će prepoznavati druga svojstva.
3. I tek tu govorimo o ozbiljnim *zaljubljivanjima* – tu počinje progovarati i afektivna dimenzija. Ali prije toga mora riješiti problem masturbacije da bi bio spreman stupiti u brak. Tako mladić s 18/19 godina postaje psihički stabilan za ozbiljnu vezu. Prije je to bilo vrijeme zaruka. Danas je to odgođeno još 4-5 godina. U to vrijeme mladić ima prijateljicu. Biološki i psihološki oni imaju predispozicije za brak, ali socijalno nisu zreli. To je problem predbračnih odnosa (oko 70-80%).

b. Oznake djevojke

Pubertet počinje pojavom mjesečnice. Bitna je to promjena, a ona nema s kime o tome porazgovarati. Ako ne može sa mamom o tome razgovarati, djevojka će se potpuno

zatvoriti prema roditeljima u smislu da ju oni ne razumiju. Često tu pornografski časopisi postaju primarni izvor informacija. Roditelji imaju dužnost u vremenu od 12-16 godine o tome razgovarati. I djevojka ima dva problema: *odnos prema sebi i prema drugima*.

Posebno obilježje je da se djevojka počinje zanimati za svoj izgled. U tom kontekstu 40% djevojaka imaće problem sa samozadovoljavanjem. No one ne ostaju dugo u toj fazi, jer cijelo tijelo djevojke je erotizirano. Njima će često biti dovoljno i koketiranje, dugo šminkanje. Što se tiče seksualnog užitka vlada određena kontroverza. Osjećaju i privlačnost i odvratnost seksualnoga užitka. Često prihvate i asketizam. Cura se koleba između želje da popusti ili da se zacementira u ženstvenosti (da odbaci spolnost). Imamo situaciju da jedna postane previše podatna, a da se druga zatvori u neki oblik intelektualnog rada pa se zadovoljava znanostima i odlazi u tešku racionalizaciju, gdje se želi posvetiti intelektualnoj karijeri u kojoj često izgubi ženstvenost..

Žena slijedi put sličan mladiću, dijeli se od obitelji, osjeća se slobodnije. Za razliku od mladićevih etapa, djevojke se uglavnom povežu sa starijom djevojkom i nerazdvojne su. Koja prva nadiđe tu fazu i otvori se tipskoj fazi, otpadnica je. Djevojke sa 17 godina izlaze iz te faze i rađa se flert – ozbiljnije koketiranje i veze. Djevojka tu još nije zrela. Ona je mladiću spremna sve dati, ulazi u vezu, a mladići to znaju često zloupotrebljavati. One su naivne i nespreme. To uzrokuje trudnoću. Dob djevojaka koje traže pobačaj rapidno se spušta. Prerani pobačaji ostavljaju trajnu neplodnost. Tek poslije 18. godine djevojka doživljava pravu zrelost i tu se negdje faze izjednačavaju s mladićem. Dio djevojaka ulazi u brak, a dio odgađa brak zbog fakulteta još najmanje par godina. Taj problem socijalne nezrelosti je jedan od bitnih problema pastorala.

⇒ *Shvaćanje psihološke dimenzije za globalno shvaćanje ljudske spolnosti*

Psihološka dimenzija ljudske spolnosti nije jedina njezina dimenzija, no ona ima presudnu važnost u određivanju ponašanja čovjeka i to ne samo u spolnom dijelu života.

Ona usmjerava ljudsku spolnost prema:

- a. Sazrijevanju spolnosti – bitna je za njezino ispravo shvaćanje. Spolnost je integrirana kao konstitutivna snaga ljudskog bića.
- b. Hermeneutičkoj dimenziji čovjeka – (hermeneutika grč. = tumačenje, razlaganje, izražavanje).
- c. Osoba se izražava kroz spolnost. Možemo reći da je spolnost privilegiran oblik izražavanja osobe koje se odvija putem posebnih simbola i govora.

Spolnost se može izražavati kroz pozitivan ili negativan dinamizam. Negativan dinamizam se izražava kao:

- a. Fiksacija – se javlja kada je netko vezan za neke događaje ili neki period koji se trebao davno nadići, a koji mu sprečavaju daljnji razvoj spolnosti.
- b. Regresija – je proces kada se netko vraća na niži oblik spolnosti iako je bio u njenom višem obliku.
- c. Sporo napredovanje – kada se spolno sazrijeva sporije od nekog prosjeka sazrijevanja vršnjaka.
- d. Represija – je psihološki oblik gušenja nekih sjećanja na neugodnu stvarnost. Tada se te informacije i osjećaji potiskuju u podsvijest i smatraju se zaboravljenima, no pokazalo se da one imaju veliku snagu ponašanju čovjeka iako ih čovjek nije svjestan.³⁷

⇒ **Dijaloška dimenzija** spolnosti je u biti dio psihološke dimenzije. Osobno upotpunjenje osobe nastupa i kroz razvoj međusobnih odnosa sa drugim osobama. Nema zrele osobe koja je bez međusobnih odnosa. Zdrave i čvrste međusobne odnose može imati samo zrela osoba. Samo zrela osoba može razviti svoju spolnost u pravilnom smjeru i pretvoriti je u vrhunac svog osobnog razvoja. Čovjek je biće otvoreno prema drugima. Njegova spolnost toj otvorenosti prema drugima daje posebne tonove. Spolno otvaranje prema „ti“ jedno je od najvećih avantura čovjekovog sazrijevanja i može se uočiti da se dijaloška dimenzija spolnosti razvija kroz slijedeće etape:

- ⇒ Otkriće heteroseksualno „drugoga“ (adolescencija) – čovjek se svjesno i stvarno susreće sa drugim spolom tek u adolescenciji. Tada se drugi spol otkriva kroz doživljaj i emocije. Djelovanje hormona izaziva čuvstveni naboj prema drugom spolu. Zainteresiranost za drugi spol postaje intenzivan, ali istovremeno i plašljiv. Stoga se uočava „zloća“ u tim odnosima koja se izražava kao zadirkivanje, podsmijehivanje, pronevjere danih povjerenja bilo kojih oblika (ili u nekim oblicima nasilja, pa i seksualnih).
- ⇒ Otkriće heteroseksualnog „ti“ (mladi) – odnos prema drugom spolu se više ne doživljava isključivo na nivou erotizma ili emocije, već se javlja potreba za spoznajom, otkrivanjem tajne ljubljene osobe i pružanjem onoga što ona očekuje.
- ⇒ Zaljubljenost i zaručništvo – je veoma bitno u spolnom sazrijevanju. Očituje se i u savladavanju edipova kompleksa koje se može razviti kao:

1. *Hiperedipovsko rješenje* – osoba i dalje ostaje snažno vezana na roditelja suprotnog spola. Ta se vezanost ne može ostvariti uslijed snage super – ega. Stoga takove osobe

nesvjesno traže partnera koji će ličiti na roditelja suprotnog spola i očekivat će da se slično ponaša.

2. *Antiedipovsko rješenje* – nastaje kada je dijete bilo izloženo lošim postupcima u djetinjstvu, od odbacivanja, nesređenih odnosa do okrutnosti i tiranije. To su uzroci njegovih problema prilikom izbora heteroseksualnog partnera i budućih bračnih sukoba. Tada se najčešće pokušava izabrati partner koji je drugačiji od onoga što se upoznalo u kući djetinjstva.
3. *Normalno rješenje* – nastupa kada psihološki proces zaljubljenosti nije presudan u povezanosti s ocem i majkom, a zaljubljenost biva izazvana privlačnosti duše k duši.

Dijaloška dimenzija je značajna za sveobuhvatno shvaćanje ljudske spolnosti jer ona doseže potpunu zrelost samo zdravim otvaranjem drugome. Ako toga nema onda se ona zatvara u jedan autoerotski i autoposesivni krug tvoreći anarhični (destruktivni) karakter. Ljudska spolnost, lišena drugoga, zatvara se narcisoidno u samu sebe trpivši radikalnu samoću.³⁸

⇒ *Važnost psihičkog značaja za spolni moral*

Spolnost sudjeluje u razvojnem procesu cjelokupne ljudske osobe. Njen razvoj ga prati od njegove opće nezrelosti do zrelosti. Na taj način ona je izravno vezana uz moralnu problematiku spolnosti. Značajan doprinos potpunijeg shvaćanja spolnosti imaju Freudove spoznaje razvoja i ponašanja čovjeka. On je prvi uočio koliko je spolnost bitna u ponašanju čovjeka i to već od njegovog rođenja. Tada na najraniju djetetovu osobnost, njegovo Ja, djeluju razne opomene sputavanja i podrške majke i ostale okoline. One se pohranjuju u njegovu podsvijest. Na oblike i sadržaje raznih opomena okolina je potaknuta svojom zajedničkom naslijeđenom podsviješću koje formiraju arhetip ponašanja kako pojedinca, tako i cijele zajednice. Tokom odrastanja i sazrijevanja osoba je stalno u sukobu ovih triju čimbenika ljudske memorije: željom ka ostvarenju svoga Ega uz ograničavanje Ida i Super-ega, kako ih je nazvao Freud. To se formiranje Ega odvija stalno kroz neprekidno otvaranje i zatvaranje prema zajednici, kroz neprekidnu borbu sebičnosti i darivanja. Takove krize predstavljaju svladavanje sebičnosti i formiranje pravilnog odnosa prema drugima.

Psihoanaliza nam tako otkriva da djelotvorno ostvarivanje moralnih vrednota nije samo stvar odluke već da je to posljedica psihološke ravnoteže koja ne može biti savršena. Prolazeći različite faze razvoja, jasno se uočavaju mehanizmi koji su na izvoru mnogih nastranih pojava, kao što su autoerotizam, homoseksualnost, i slično. Frustracije do kojih je došlo i nerazriješeni sukobi igraju presudnu ulogu na sveukupnu ljudsku djelatnost, pa tako i na njegovo spolno područje. Sve ovo ponašanje je rezultat

prekomjernog rastezanja informacija skupljenih u podsvijesti koje se duboko odražavaju na čovjekove odluke.³⁹

Nužno je istaknuti i četiri načela te njihova posebna pravila koja se itekako odnose na ljudsku spolnost i njeno promatranje i sa psihološkog aspekta:

1. Ljudska je spolnost sveto otajstvo i treba ju se predstaviti prema doktrinarnom naučavanju Crkve. Kada iz ljudske spolnosti izuzmemo otajstvo ljudske spolnosti, roditelji bilo u osobnom poučavanju, bilo u pomoći koju pružaju drugi trebaju biti pozorni kako bi izbjegli banaliziranje ljudske spolnosti. Posebno se treba sačuvati duboko poštivanje razlike između muškarca i žene koja odražava Božju ljubav i plodnost.
2. Kod djece se treba paziti na razdoblje njihova spolnog sazrijevanja i u skladu s tim im samo predstaviti obavijesti koje su razmjerne svakom razdoblju njihovoga osobnoga razvoja.
3. Mladima i djeci se ne smije predstavljati u bilo kojoj dobi nikakav materijal erotskoga obilježja, bilo pojedinačno, bilo skupno.
4. U konačnici nitko se ne smije nikada pozivati a još manje obvezivati na djelovanje koje bi na bilo koji način moglo objektivno povrijediti skromnost ili subjektivno ozlijediti vlastitu istančanost ili smisao za privatnost.⁴⁰

3. Personalni vid spolnosti: društveno-kulturalni, egzistencijalni i otajstveni

Pored *afektivne seksualnosti*, pod kojom se podrazumijevaju emocije, osjećaji i strasti, možemo govoriti i o spolnosti kao globalnoj težnji muškarca prema ženi i žene prema muškarcu. Pod pojmom “globalna” ne radi se samo o težnji na tjelesno-genitalnoj razini nego o težnji koja zahvaća cijelog čovjeka i cijelu ženu, posebno u njihovom afektivnom svijetu emocija, osjećaja i strasti. Stoga možemo govoriti i o *personalnoj seksualnosti* jer je spolnost ukorijenjena u jedno “ja”. Kod životinja sve je igra instinktivnih sila, dok je kod čovjeka riječ o izražaju svjesnoga i slobodnoga “ja”. Definicija personalne spolnosti jest **sposobnost - težnja - potreba jednoga “ja” da ostvari intimni odnos s jednim posebnim “ti” darivanjem sebe i prihvatanjem darivanja drugoga.**⁴¹

Ukratko rečeno, ljudska spolnost:

- prožima cijelu ljudsku osobu (biološki, psihološki i duhovno);
- ona je energija koja zahvaća, uvjetuje i utječe na svako naše djelovanje;
- pomaže razvoj osobnosti;

- sredstvo je i znak međusobnog odnosa (ulazimo u svijet drugih);
- govor je ljudske ljubavi;
- temeljni je faktor ljudske socijalizacije;
- zahtijeva moralne norme, jer je usmjerena prokreaciji i ima društvene posljedice;
- upućuje na otvorenost prema transcendenciji.

⇒ **Društveno - kulturalna dimenzija spolnosti**

Čovjek je i u spolnosti društveno-kulturno biće koje se manifestira kroz nekoliko dimenzija. Kod čovjeka je, za razliku od životinja, spolni impuls trajno prisutan. Stoga se kod njega javlja suvišak spolne snage i pitanje je kako usmjeriti taj suvišak. Može je se usmjeriti prema svespolnosti (panseksualizmu) prožimajući spolnošću sve vidove života. Može joj se pak dati pravo usmjerenje. Ovo nas upućuje da je spolnost osim biološka i psihološka, također i sociološka činjenica. Ono utječe na znatno ograničenje instinkta.

Životinjski spolni instinkt djeluje prema urođenim i strogim pravilima. Pošto se kod čovjeka spolna djelatnost upravlja iz viših živčanih sfera ona kod njega može biti različita i nepredvidiva. Zbog ove posebnosti spolni život čovjeka može krenuti dobrima ili lošim smjerovima sa pozitivnim ili negativnim posljedicama. Ovo pak nameće potrebe da čovjek svoju spolnost pretvori u svjesne čine. Spolno ponašanje kod čovjeka se može odvojiti od biološke svrsishodnosti i usmjeriti isključivo ka učinku naslade. Ovo odvajanje se može pak usmjeriti ka ostvarenju potpunijeg zajedničkog života ili ka fiksaciji isključivo na nasladu. Oslobođenje spolne naslade se može pokazati u svim zonama i oblicima ljudskog osjetilnog opažanja što će dovesti do opterećivanja spolnom nasladom svih oblika i struktura društvenog ponašanja. S time spolni impulsi postaju društveno-kulturalna pojava i poprima određene modele.

Društvenoj nadgradnji stoga se nameće zadatak osiguranja svrsishodnosti spolnog impulsa i nuđenje prikladne društvene sheme realiziranja mogućnosti erotizma u ljudskom životu. Kulturalni oblici spolnosti mogu biti vrlo različiti i formiraju suodnos između društveno-kulturalnog oblikovanja i etičkog dinamizma. Svi prihvaćeni društveno-kulturalni oblici spolnosti ne moraju uvijek biti u skladu s etičkim normama. Stoga na moral spada da vrednuje i kritizira društveno-kulturalne dimenzije spolnosti. Svi narodi imaju pravila u svom civilizacijskom poimanju spolnosti. One su temelj čitavog života zajednice, pa i normi koje su temelj svih drugih. Potrebe donošenja zabrana i pravila u sferu ljudske spolnosti može se svesti na činjenicu da je ona veoma

nestabilna i nesigurna i utječe na nestabilnost cjelokupnog ljudskog ponašanja. Time se želi postići određena sigurnost u međusobnim odnosima.⁴²

⇒ Egzistencijalna dimenzija spolnosti

Ovo je promatranje spolnosti kao oblika osobnog postojanja. Filozofi nisu poklanjali veliku pozornost temi spolnosti. Čak se mislilo da se o toj temi ne treba raspravljati. Tek u novije vrijeme, kad se spolnost počelo promatrati personalistički, filozofi su se počeli baviti ovom problematikom. Tada se tjelesna dimenzija počela promatrati pozitivno. Platonova definicija da je *tijelo zatvor za dušu* uvelike je obilježila kršćansku misao. Novija istraživanja ukazuju da je osoba kao takva obdarena spolnošću i da spolnost ulazi u samu ljudsku egzistenciju. Ljudska spolnost nema samo biološku funkciju, nego postaje načelom čovjekova uobličjenja. Spolnost je tako oblikovateljska struktura ljudske egzistencije. Stoga moramo razlikovati *seksizam* (spajanje u smislu reprodukcije i utaživanja požude) od *spolnosti* kao načela različitosti. Spolnost se na poseban način reflektira na shvaćanju i življenju ljudske tjelesnosti. Današnja antropologija razlikuje "tijelo" i "tjelesnost".

Tijelo je ono što studira anatom i fiziolog. Tjelesnost je življeno iskustvo tijela kao fenomenološka stvarnost. Nju sačinjavaju čovjekova životna očitovanja. Ljudski život uvijek je vezan uz tjelesnu bit čovjeka. Grčko shvaćanje tjelesnosti općenito bilo je dualističko, čovjek je sastavljen od duše i tijela. U tom shvaćanju tijelo se podcjenjivalo a samo se dušu isticalo. Išlo se do tuda da se tijelo smatralo grobnicom duše. Nasuprot tome biblijsko poimanje čovjeka shvaća prije svega kao jedinstvo vitalne moći; on je otjelovljeni duh i oduhovljeno tijelo. Današnja teološka literatura pokušava ponovno vratiti jedinstvenu viziju čovjeka otklanjajući dualistička uplitanja.

Spolnost omogućuje susret s drugima i ona je jedan od putova izlaska i ulaska u svijet osoba. Isto tako ona je privilegirana antropološka struktura u kojoj i po kojoj čovjek ostvaruje otvorenost u dvostrukoj dimenziji siromaštva i darežljivosti. Ona je silna snaga koja nas tjera da iziđemo iz samih sebe. Otvarajući se drugoj osobi, čovjek otkriva u njoj "ti" i istodobno se otkriva "ja". Ovo otvaranje osobe u "ja-ti" odnosu se potpuno ne iscrpljuje jer je nužna pojava "mi". Spolnost je izražaj samoga života ali i smrti. Život se rađa u pojedincu, ali taj se izvor neprolaznosti ne razlijeva na smoga pojedinca. Ono što izlazi na vidjelo u "biti muškarac" i "biti žena" nije prije svega dualitet, već međusobni odnos. Spoznati drugoga znači sam postojati, biti posve sam 'ti' znači spoznati se kroz drugoga. U konačnici spolnost se pokazuje kao govor ljudske ljubavi i temeljni je čimbenik ljudskoga podruštvoavljenja.⁴³

⇒ Otajstvena dimenzija spolnosti

Tijekom povijesti bilo je mnogo oblika dovođenja u odnos spolnosti s otajstvom. Ukazat ćemo na četiri takva oblika.

- (1) *Tabuističko sakraliziranje* - kod primitivnih naroda moguća su dva puta shvaćanja spolnoga ponašanja; znanstveno istraživanje "tragova" što ih o njima imamo, kao što su na primjer; izložbe, umjetnine i studij današnjih "prirodnih" naroda. Što se tiče važnosti koju su primitivni narodi pripisivali spolnom uređenju, dovoljno je spomenuti da je spolnost zajedno s ubojstvom najvažnija zabrana. Sadržaj spolne etike primitivnih naroda očituje se poglavito u tabuima.
- (2) Spolno ponašanje u braku podvrgnuto je tabuima, među kojima treba istaknuti: *tabu brakolomstva* - žena preljubnica (a katkada i muž preljubnik) strogo su kažnjavani. Težina kazne varira od obične opomene do smrtne kazne.
- (3) *Tabu anarhične spolnosti* - odnosi su ograničeni unutar braka. Ta se ograničenja protežu u različitim situacijama; trudnoća, dojenje, u prilikama slanja u rat, zbog stanovitih vjerskih ceremonija. Kod primitivnih naroda se ne daje vrijednost trajnoj uzdržljivosti ali postoji cijenjenje djevičanstva kod mladih prije braka. Povreda ove zabrane kažnjavana je različito; smrtna kazna, izbacivanje iz zajednice, smrt nezakonitog djeteta.
- (4) U primitivnim narodima postoji i *mitsko - obredno sakraliziranje*. Spolni su mitovi najuzvišeniji oblik mišljenja. Oni pomažu ljudima shvatiti stvarnost, čovjek u njih projicira svoje životno iskustvo, svoj društveni život, svoj odnos prema kozmosu i prema božanstvu. Mitovi plodnosti su usredotočeni na figure boga-oca i božice-majke i stavljeni u odnos s temom stvaranja. Božica - majka uosobljuje zemlju, roditeljicu vegetacije, bog-otac je u odnosu s kišom, kao oploditeljskim čimbenikom koji čini da niču biljke u krilu zemlje. Tu se još govori o mitovima strastvene ljubavi (Afrodite ili Venere), kao i o mitovima braka. Mitovi se pretaču u obrede i imaju ritualni prijevod.

U odnosu na prethodno navedeno antropološko-znanstveni pristup spolnosti ne daje temelja za njezino tumačenje i življenje u lažno sakraliziranom odnosu s religioznim, u svjetlu tabua, odnosno mitova ili tajanstveno-spolnih orgija. Otajstveno - vjersku dimenziju spolnosti možemo protumačiti preko tri vida: prvo ljudska spolnost može biti *simbolom* religioznoga. Gotovo su sve religije rabile spolni odnos koji izražava susret čovjeka s Bogom. Drugu dimenziju otajstvenosti otkriva nam stanovita svečanost

sadržana u spolnom ponašanju. Misli se pod tim da je spolno ponašanje slavlje nježnosti. I treći element otajstvenosti je antropološka analiza koja nam otkriva transcendentnu dimenziju spolnosti. Spolnim životom s jedne strane osoba obuhvaća samu sebe u punini svoga ostvarenja, koje ima mjesto u sjedinjenju s drugim i u sposobnosti rađanja života; a s druge strane, doživljava privremenost ljudskoga susreta, označena vremenskim uvjetovanjem pa stoga zahtjev za susretom bez granica.⁴⁴

4. Spolni odgoj

Spolnost je sastavni dio razvitka osobnosti i njezina odgojnoga procesa. Vidjeli smo da obilježava muškarca i ženu ne samo na tjelesnoj već i na psihološkoj i duhovnoj razini. Spolnost koju ljubav usmjeruje uzdiže sebe i poprima značaj prave ljudske vrednote. Često po pitanju spolnoga odgoja roditelji priznaju kako nisu spremni dati djeci odgovarajući spolni odgoj. Škola nije uvijek kadra pružiti cjeloviti pogled na to pitanje, jer davanjem čisto informativnih znanstvenih spoznaja bilo bi nedostavno i nepotpuno razjašnjeno.⁴⁵ Nažalost danas smo svjedoci nezdravog načina uvođenja spolnoga odgoja u naše obrazovne institucije. Takav odgoj ide za razaranjem obitelji kao temeljne stanice društva, a ne za izgradnjom. Ide se za prikazivanjem seksualnosti ne kao dara Božjega već nažalost za njenom banalizacijom pod vidom svih loših stavova koje smo prethodno navodili u tekstu. Spolni je odgoj osnovno pravo i dužnost roditelja te se uvijek mora ostvarivati pod njihovim brižnim vodstvom i u kući i u odgojnim zavodima koje su odabrali i koje nadziru. U tome smislu se Crkva poziva na načelo supsidijarnosti, koje je škola dužna poštovati kada sudjeluje u spolnom odgoju tako da postupa u istom duhu kao i roditelji.⁴⁶ Danas je ovakvo stajalište koje iznose dokumenti Crkve jednom riječju nezamislivo, budući smo svjedoci liberalnih stavova hedonizma u svemu što ti život pruža. No Crkva nije odustala od svojih stavova i na tome tragu nam je i papa Franjo u našem vremenu ponudio postsinodalnu pobudnicu *Amoris Laetitia* koja itekako naglašava odgovorno roditeljstvo u odgoju djeteta.

Sa stajališta kršćanske antropologije afektivno-spolni odgoj treba imati na umu cjelovitost osobe te stoga zahtijevati da se u njih ugrađuju biološki, psiho-afektivni, društveni i duhovni elementi. Prava se "formacija" ne ograničava na obavještanje uma, već osobitu pozornost mora pridati odgoju volje, osjećaja i osjećajnosti. Da bi netko došao do zrelosti afektivno-spolnog života nužno je da vlada sobom, a to pretpostavlja vrline kao što su stidljivost, umjerenost, poštovanje sebe, poštovanje drugih, otvorenost prema bližnjemu. Odgoj mora promicati osobito onu zrelost koja sadržava ne samo prihvaćanje spolne vrednote ugrađene u sveukupnost vrednote već i sebedarnu otvorenost, to jest sposobnost darivanja, nesebične ljubavi. Budući da spolnost utječe na cijelu osobu, nužno je voditi računa o mnogostrukim okolnostima; o

zdravstvenom stanju, utjecaju obiteljske i društvene sredine, o utiscima što ih prima pojedinac, tako i odgojnim reakcijama, odgoju volje, stupnju razvitka duhovnog života potpomognuta milošću. Odgojitelji trebaju poticati na kritičko promišljanje o utiscima koji utječu na odgoj mladog čovjeka, moraju im sami davati svjedočanstvo o istinskom duhovnom životu kako o osobnome tako i o zajedničkom. Budući da postoji uska veza između morala i spolnosti, nužno je da poznavanje moralnih propisa prate jasne motivacije, koje će omogućiti da dozrije iskreno osobno prijanjanje. Osobna je formacija trajan proces.⁴⁷

Možemo stoga reći da upravo važnost koju spolnost ima u ljudskome životu nameće i **obavezu spolnog odgoja**. Informaciju koju dijete ili mladić/djevojka mogu dobiti o spolnosti često su nedostatne ili gledaju na spolnost negativno ili pak dobivaju nepotpune i nekršćanske informacije. Drugi vatikanski sabor ističe da mladež «treba na vrijeme i na prikladan način poučiti – i to najbolje u krugu same obitelji – o dostojanstvu bračne ljubavi, njezinoj zadaći i njezinom izražavanju: tako odgojeni u čistoći moći će u svoje vrijeme nakon čestitih zaruka poći na vjenčanje»⁴⁸ a apostolska pobudnica *Familiaris consortio*, u broju 37 upozorava roditelje: «Spolni odgoj - osnovno pravo i dužnost roditelja – mora se uvijek ostvarivati pod njihovim brižnim vodstvom i u kući i u odgojnim zavodima koje su oni izabrali i koje nadziru. U tom smislu Crkva se poziva na zakon supsidijarnosti, koji je škola dužna poštivati kada sudjeluje u spolnom odgoju tako da postupa u istom duhu koji prožima roditelje.» Iskustvo nam govori da je mali broj roditelja koji uistinu slijede ove upute.

Odgoj za pravu ljubav nužno uključuje **odgoj za čistoću**, bilo predbračnu, bračnu ili za celibat. Bez ovog odgoja mladi danas ulaze u brak nepripravljeni ili previše egoistički usmjereni gdje traže samo svoju ugodu i pogodnost. Supružnik je tu često samo objekt koji se upotrebljava. Prava ljubav mora dati sposobnost da se jedna osoba drugoj darivaju u potpunosti. Krepost čistoće obavezuje sve, ne samo celibatarce, već sve mlade, oženjene, udovce. *Familiaris consortio* u broju 37,5 kaže: «Odgoj za čistoću, kao kreposti koja razvija istinsku zrelost osobe, osposobljavajući je da poštuje i promiče 'zaručničko značenje' tijela... Zbog toga se Crkva odlučno protivi određenom obliku spolnog obavješćavanja koje se ne brine za moralna načela, a danas je često rašireno, ono zapravo nije ništa drugo doli uvođenje u doživljavanje zadovoljstva i lako može mladoga čovjeka, pa i u godinama nevinosti, navesti da izgubi vedrinu, otvarajući mu put porocima.» Isto govori i enciklika *Humanae vitae* u broju 22,1.⁴⁹

Pravi odgoj za spolnost ne može ostati samo na spoznaji što se smije, a što ne, već **mora odgojiti zašto je nešto dobro, a zašto nije**. Prije je moralna teologija gledala na čin (spolni odnos, bludni grijeh, preljub), a danas gleda na OSOBU. Svi naši čini dolaze iz

dubine naše osobe i ne odnose se samo na pojedine spolne organe već dotiču samu jezgru naše osobnosti (usp. GS 51). Osoba se ostvaruje preko svojih čina i oni ukazuju na zrelost osobe - temeljno opredjeljenje (čini ukazuju na njega i mogu ga promijeniti) i zato posebno na polju spolnosti to dolazi najviše do izričaja je jer ona intimna jezgra ljudske osobe kao takve: «Dosljedno tome, spolnost kojom se muž i žena međusobno predaju činima svojstvenim i isključivim supružnicima, nije nešto jedino biološko, već zadire u ljudsku osobnost kao takovu» (FC 11,5).

Četiri načela spolnoga odgoja:

- Svako dijete je jedinstvena i neponovljiva osoba te treba primiti izgradnju po mjeri pojedinca (individualizirana izgradnja) – uosobljen razgovor.
- Dio objašnjenja mora uvijek sadržavati čudorednu dimenziju.
- Izgradnja za čistoću i prikladne obavijesti o spolnosti trebaju se dati u najširem ozračju odgoja za ljubav – duhovna dimenzija.
- Roditelji trebaju pružiti ovu obavijest krajnjom tankoćutnošću, ali na jasan način i u prikladno vrijeme.

Četiri djelatna načela:

- Ljudska je spolnost sveto otajstvo koje se mora predstaviti prema doktrinalnom naučavanju i čudoređu Crkve – **načelo etičnosti;**
- Djeci i mladeži trebaju se predstaviti samo obavijesti koje su razmjerne svakom razdoblju njihovoga osobnog razvoja – **načelo pravodobnosti;**
- Djeci ili mladima bilo koje dobi ne smije se predstavljati nikakav materijal erotskoga obilježja, bilo pojedinačno ili skupno – **načelo pristojnosti;**
- Neka se nitko nikada ne poziva, a još manje obvezuje na djelovanje koje bi na bilo koji način moglo objektivno povrijediti skromnost ili subjektivno ozlijediti vlastitu istančanost ili smisao za privatnost – **načelo poštivanja djeteta i privatnosti.**⁵⁰

U skladu s tim crkveni dokumenti jasno ističu kako jedan od oblika zloupotrebe spolnoga odgoja je i način kada se «crtežima, djecu uči o svim intimnim pojedinostima spolnih odnosa. Danas se to često događa s obrazloženjem da se želi ponuditi odgoj za tzv. 'sigurni seks', posebno u odnosu na širenje SIDE-a (AIDS-a). U tom kontekstu roditelji trebaju također odbiti promicanje tzv. 'sigurnoga seksa' ili 'sigurnijega seksa', opasne i nečudoredne politike, utemeljene na varljivoj teoriji da prezervativ može pružiti odgovarajuću zaštitu protiv SIDE-e. Roditelji trebaju insistirati na uzdržljivosti izvan

braka i na vjernosti u braku kao jedinom pravom i sigurnom odgoju za zaštitu od takve zaraze».⁵¹

Iako ćemo govoriti o odgojnoj dimenziji roditelja kada budemo govorili o temi odgovornoga roditeljstva ipak ćemo i ovdje progovoriti o ulozi obitelji konkretno u spolnom odgoju. Odgoj prije svega spada na obitelj koja je "škola potpunije čovječnosti". U obitelji vlada snažno afektivno ozračje prikladno da bez trauma prihvati i najistančanju zbiljnost te je skladno ugradi u bogatu i uravnoteženu osobnost. Svojim ponašanjem odrasli trebaju pružiti primjer prije nego im prenesu teoretske spoznaje. Otvorenost i suradnja roditelja s drugim odgojiteljima, suodgovornima za oblikovanje mladeži pozitivno će utjecati na sazrijevanje mladoga čovjeka. Teškoće s kojima se često susreće spolni odgoj u krugu obitelji zahtijevaju još veće zalaganje kršćanske zajednice, a posebno svećenika, da surađuju u odgoju krštenika. Na suradnju sa obiteljima su pozvane i katoličke škole, župe i druge crkvene ustanove.

Veliki utjecaj na spolni odgoj mladoga čovjeka danas imaju sredstva društvenoga priopćavanja. Sveti Ivan Pavao II. ocrtao je položaj u kome se nalaze djeca suočena sa sredstvima društvenoga priopćavanja; 'opčarana i bespomoćna prema svijetu i odraslima, djeca su prirodno spremna prihvatiti ono što im je ponuđeno, bilo to dobro, bilo zlo... 'Mali ekran' ih primamljuje, prate svaki pokret i bolje od bilo koga upijaju u sebe emocije i osjećaje koji odatle izviru...' Problem školskoga sustava u spolnom odgoju jest da ga se ne može svesti na puko poučavanje ili na puke teoretske spoznaje, nije tek program koji bi trebalo postupno razrađivati, njime valja postići osobiti cilj, a to je afektivna zrelost osobe. Pojedinačni spolni odgoj uvijek ima prednost i ne smije se tek tako povjeriti bilo kojemu članu školske zajednice.⁵² Međutim danas smo suočeni sa obrnutim sustavom od potonje navedenoga na temelju crkvenih dokumenata. Danas se uopće ne vodi računa o ljudskoj osobi, njenoj zrelosti i odrastanju te koliko uopće dijete ili mlada osoba može primiti koje sadržaje. Već se ide za raslojavanjem društva i gaženjem svega uzvišenoga u odnosu na stvorenost na sliku Božju.

III. Ljubav i spolnost u Svetom pismu

Sveto pismo je neizostavni kriterij, uz Objavu i Učiteljstvo, pravilnog vrednovanja spolnosti. Ono ne govori o spolnosti odvojeno, nego unutar širega razmišljanja o tajni supružničke ljubavi, koja je privilegirano mjesto gdje ljudska spolnost otkriva svu svoju puninu, značenje i mogućnosti. Ono govori o spolnosti kao živoj, dinamičkoj činjenici, povijesno uvjetovanoj i usmjerenoj, u različitim povijesnim okolnostima, raznim utjecajima i religijama, prema negativnom ili pozitivnom.⁵³ Ljudskom biću pripada u vlastitom i bitnom smislu biti muško ili žensko. To je temeljna teza koja potječe iz pripovijesti o stvaranju u Post 1-2, suprotno mitu o androginu po kojem je podjela po spolu rezultat posljedičnih stanja dekadencije.⁵⁴

”Ljudska spolnost je jedno Dobro: polazi od onoga stvorenoga dara koji je Bog vidio kao "vrlo dobro" kada je stvorio ljudsku osobu na svoju sliku i priliku: "muško i žensko stvori ih" (Post 1,27)”.⁵⁵ Prvi blagoslov koji se spominje na stranicama Svetog pisma je: ”plodite se i množite” (Post 1,28). Znači da čovjek u spolnom činu muškarca i žene prima blagoslov. Prvo i osnovno što Sveto pismo izričito kaže: ”Čovjek, on i ona, blagoslovljen da bude blagoslovno plodan. Njihova je sposobnost da svojim sjedinjenjem koje je sam Bog samim stvaranjem uspostavio i blagoslovio, mogu nastaviti Božje stvoriteljsko djelovanje davanjem novoga ljudskog života. Taj blagoslov, čovjeku njoj i njemu treba biti božanski velikodušan”.⁵⁶

Stari zavjet ne poznaje prezir prema tijelu, upravo zbog slike Božje tijelo je nešto lijepo. Pismo spominje i brigu za ljepotu tijela kao element otvorenosti prema drugome, kao seksualnu privlačnost, kao trenutak ljubavi. Ova ljubav je kontekst spolnosti i daruje joj kreativnu dimenziju: kreativnu u jedinstvu (biti jedno tijelo), kao i kreativnu u kontinuitetu (plodite se i množite). Sve ovo nije imperativ već blagoslov, nije zapovijed već dar.⁵⁷ Velika je istina i temeljna činjenica da je spolnost Božji dar, koji nam je Bog dao pozivajući nas u život i u postojanje kao muškarca ili ženu u neponovljivom življenju, prožetom neiscrpnom mogućnošću duhovnoga i moralnoga razvoja: ”ljudski je život dar, primljen da bude u svoje vrijeme darovan”.⁵⁸ Dar otkriva, takoreći, posebnu oznaku postojanja osobe, štoviše, same biti osobe. Kada Jahve kaže da "nije dobro da čovjek bude sam" (Post 2,18), kaže da čovjek kad je sâm ne ostvaruje u potpunosti to *biti*. Ostvaruje ga samo postojeći s nekim – i još dublje i potpunije – postojeći *za nekoga*. Bračna ljubav u obliku posvemašnjeg dara, koji je vlastiti ovom stanju, ostvaruje se u

otvorenosti drugomu i u sebedarju. Poziv na posvećeni život u svoj *biti* na isti način, označen posebnom milošću, uključuje i podrazumijeva sebedarje, kao izvrstan način da bi se čovjek nepodijeljena srca lakše predao Bogu, kako bi mu potpunije služio u Crkvi.⁵⁹

Za Sveto pismo ljudska je spolnost u sebi dobra stvarnost, jer je djelo Boga Stvoritelja, a budući da je Bog "sve dobro" stvorio (usp. Post 1,18), u to je uključena i spolnost koje se ne smijemo sramiti niti je prezirati.⁶⁰ U svetopisamskoj viziji ljudska seksualnost nije dobra isključivo zato jer je vezana uz brak. Spolnost je dobra jer je usko povezana sa samim činom stvaranja. Čovjek postoji u diferenciranoj seksualnosti kao muško i žensko zahvaljujući Stvoriteljevoj volji, koja je izražava u spolnoj razlici koja omogućuje čovjeku da primi Božji blagoslov kroz biblijski izričaj "plodite se i množite se".⁶¹ Spolnost je bitan dio čovjekove osobnosti i nikada nije promatrana izolirano, uvijek je u službi zajedništva: "Nije dobro da čovjek bude sam: načinit ću mu pomoć kao što je on." (Post 2, 18) Spolnost je također u službi prokreacije: "I blagoslovi ih Bog i reče im: Plodite se i množite i napunite zemlju, sebi je podložite." (Post 1,28).

Sveto pismo pokazuje da postoji privlačnost spolova (usp. brakove Izaka i Rebeke /Post 24/; Jakova i Rahele /Post 29/ i da je dozvoljeno udovoljiti spolnoj želji u osobnoj ljubavi između muškarca i žene u zakonitom braku). „Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu, i bit će njih dvoje jedno tijelo“ (Post 2,24). Starozavjetni izričaj „biti jedno tijelo“ znači potpuno osobno, intimno, ne samo i isključivo spolno, jedinstvo između muža i žene. Jedino ako postoji ovakva vrst jedinstva spolna aktivnost postaje ne samo dozvoljena već postaje i zapovijed: „plodite se i množite“.⁶²

Novozavjetni govor o spolnosti, koji svoj izričaj nalazi u Isusu Kristu, kao i u Pavlovim poslanicama nikada nije odvojen od konteksta cjeline povijesti spasenja i čovjekovog udjela u njoj. Isus Krist u svojem djelovanju i riječima ne iznosi sistematski nauk o spolnosti, ali je jasno da u njoj vidi "dobru stvarnost, koju treba živjeti po iskonskom Božjem planu".⁶³ Očito je da spolnost nije predstavljala određeni problem za tradiciju evanđelja. U osnovi evanđeoski govor o seksualnosti je na tragu starozavjetne istine, da je spolnost željena od Boga, ona nije zla, niti vrsta prokletstva, ili pak samo jedna od funkcija ljudskog bića, već način njegova postojanja.⁶⁴

Krist u slici evanđelista podređuje spolnost, kao i ostale vrednote, Kraljevstvu nebeskom, u kojem je važniji direktni odnos s Bogom nego odnos između muža i žene. Drugim riječima odnos između muža i žene slika je odnosa između Boga i čovjeka, odnosno između Krista i njegove Crkve. One koji se žele potpuno posvetiti promicanju kraljevstva Božjega, Krist poziva da svojevrijedno prigrle doživotno djevičanstvo: "A ima

i takvih koji se odriču ženidbe radi kraljevstva nebeskog" (Mt 19,12).⁶⁵ Uz ustanovljenje karizme ženidbenog zvanja za uzdržavanje ljudske vrste Spasitelj ustanovljuje karizmu djevičanskog zvanja s uzvišenom svrhom radi Kraljevstva nebeskog. Krist na ovaj način veže Stari i Novi zavjet, oba zvanja, općenito za sve i za napose pozvane, oba "stvaranja" – ovozemaljske perspektive i onozemaljske stvarnosti.⁶⁶ Biblijska objava preko židovstva, i u tome se sastoji njezina originalnost, kida vezu s drugim religijama, osobito obzirom na sakraliziranje spolnosti.

Spolnost nije tabu ili mit, već dobri dar Boga stvoritelja. Ona se tako desakralizira i demitizira, ima vrijednost u samoj sebi kao Božje stvorenje.⁶⁷ Jahve Bog stvorio je spolnost kao čovjekovu bitnu dimenziju, koja je u službi odnosa, jednakosti, komplementarnosti i zajedništva između muškarca i žene. (Post 2, 24), odnosno u službi plodnosti. (Post 1, 27-28) *Pjesma nad pjesmama*, kroz dimenziju zaručničke ljubavi mladića i djevojke, govori o spolnosti kao lijepoj i vrijednoj ljudskoj stvarnosti koju nam je darovao Bog. Upravo ova biblijska vizija prikazuje spolnost u kontekstu dobrog, lijepog i istinitog u spolnosti. Ove oznake su obilježja samoga Boga i zbog toga je spolnost dobra, lijepa i istinita jer potječe od Božjega stvaranja. Svako razdvajanje vodi do konfuzije i dubokih rana od grijeha.⁶⁸ *Pjesma* ne potvrđuje samo ovozemnu dobrotu ljubavnog odnosa, nego veliča i uzvisuje ljepotu ljudskog erosa u kontekstu spolnosti – erosa, traženja, komplementarnosti u jednom iskrenom, osobnom odnosu spolne ljubavi bez opscenosti, pretjerivanja ili srama. Muškarac i žena se spolno privlače i ova privlačnost je divan i veliki Božji dar.⁶⁹

Na kraju valja dodati da je spolnost u biblijskoj viziji, uza svu ljepotu i darovanost ranjena istočnim grijehom, kao i ostale dimenzije ljudske osobe. Spolnost je nakon pada podložna egoizmu, posjedovanju, dominaciji nad drugima. Čovjek posjeduje dar spolne strasti koja je ranjena i nakon pada odnos čovjeka prema vlastitoj spolnosti te odnos osoba muškarca i žene nije isti kao prije grijeha.⁷⁰ "Prisutnost grijeha čini da čovjek teže shvaća značenje i vrijednost seksualnosti i da je uredno živi" (...) ⁷¹ Spolnost ostaje i nakon grijeha dobri Božji dar, i kršćanin ne može objasniti ovu stanovitu kontradiktornost bez svjesnosti grijeha, tj. bez slabosti ljudske volje. Ne možemo govoriti o spolnosti, a da ne govorimo o trpljenju, odricanju, borbi, napastima, odnosno Kristovoj muci, smrti i uskrsnuću koji se žive i na planu spolnosti. Tako je spolnost uključena u Pashalni misterij i potrebna je otkupljenja kao čovjekove moći.⁷²

1. Spolnost, brak i obitelj u Starom zavjetu

Kada se govori o pojmu seksualnosti u Svetom Pismu možemo govoriti o nekoliko različitih stadija kroz koje je prolazio Izraelski narod. U *Starom zavjetu* ističemo:

(1) Nomadski stadij - U to vrijeme Izraelci žive u pustinji, a glavno im je zanimanje stočarstvo. Osnovna organizacija je: obitelj, rod, pleme. Obiteljska veza je osnovna, a ona se uspostavlja krvnim srodstvom i tazbinom. Postoji i juridička veza, kad se netko uključi u obitelj prihvaćajući vlast patrijarha. Veliko značenje imalo je rodoslovlje koje je pojedincu jamčilo pripadnost jednom klanu. Na čelu klana je otac (patrijarh) i on vodi glavnu riječ. U obitelji vlada solidarnost i svi se njezini članovi brinu da očuvaju zajedničku čast i imanje. O podrijetlu se braka ne govori, a najveća povreda braka je *preljub* jer vrijeđa tuđe pravo. Najveći događaj u obitelji je rođenje djeteta i cijenila se plodnost ali ne kao ona koju se divinizira kao kod pogana. Muškarci su mogli uzeti onoliko žena koliko ih mogu othraniti. Uzimali su ih ne radi požude nego da mogu podići obitelj.

(2) Zemljoradnički stadij. Dolaskom u Kanaan Izraelci prelaze polako sa stočarstva na obrađivanje zemlje. Kako su osvajali Obećanu zemlju, tako su prihvaćali i nov način života. Počinju se unutar sebe diferencirati. Nastaju staleži, jedni su i dalje ostali nomadi, a drugi se bave poljoprivredom. Razvija se i zanatstvo. Svaki stalež stvara svoj moral. U to vrijeme nailazimo na homoseksualnost, širi se prostitucija, a javlja se i poligamija u strogom smislu te riječi. Nema više idiličnosti obiteljsko-bračnog života. Nastaju mnoge ljubomore, a sve je to posljedica društvene i religiozne klime u Kanaanu. Seksualno vladanje redovito je pratilo religiju i to zato što i jedno i drugo imaju u sebi nešto misteriozno. U Kanaanu je bio raširen politeizam, bogove zovu Baalima (Gospodarima). Uz mnoštvo božanstava javlja se i božanstvo plodnosti prikazano u obliku plodnih životinja. Židovi sve to prihvaćaju. Prihvaćaju kulturne običaje, grade hramove, pale tamjan. Uz hramove javljaju se masovne orgije i sakralna prostitucija (opisano u knjigama Sudaca i Kraljeva).

(3) Helenistički stadij. U posljednjim stoljećima prije Kristova dolaska Izrael dolazi u doticaj s helenizmom. O njegovu utjecaju govori sv. Pavao u Poslanici Rimljanima (1,18-27). Helenizam je imao pozitivnu stranu što je ujedinio cijeli ondašnji svijet i ta je univerzalnost pogodovala kršćanstvu da se moglo naglo širiti. Negativna strana je u tome što je erotiku doveo do vrhunca.⁷³

Riječ *ljubav* u Starom zavjetu označava odnos roditelja i djece, muža i žene, sluge i gospodara, seksualni odnos, odnos prema Bogu. U ovaj odnos nije ulazila požuda i privlačnost. Tu nije bilo romantike, nego je to prava stvarnost. Nije to ljubav prema ljepoti nego se radi o tome da je ta osoba u svojoj nutrini vrijedna. Mnogo je važnije razmotriti Božji plan o ljubavi negoli uočiti seksualno vladanje Izraelaca. Sve se odvija u klimi *saveza*, a narod ga proživljava i na području ljubavi. U prvim poglavljima Knjige

Postanka Bog očituje svoj plan spasenja, svoj originalni plan za obitelj. Njegova metoda nije apstraktna njegov je narod konkretan, ali još u dječjem stadiju. Zato postupa kao mi s djecom: daje primjere, svjedočenje. Tu su Abraham, Izak, Jakov, David. Možda bi ti primjeri za današnje vrijeme bili nezgodni, kad bismo ih iznosili, ali za ono vrijeme bili su izvrsni. Zatim dolazi proročka revolucija. Proroci su se brinuli za društvene probleme. Nisu se previše bavili pojedinačnim, individualnim osobama, nego narodom i njegovim predstavnicima, kraljevima i svećenicima. U to doba ljubav Boga prema svom narodu proživljava se kao ljubav između muža i žene. Religioznost će biti ubuduće interpersonalna, puna života, osjećaja, ljubavi. Najljepši izražaj ljubavi što ga nalazimo u Starom Zavjetu zasigurno je Tobijina knjiga. U Tobijinoj knjizi nalazimo jedan par koji je integrirao sve elemente Božje ljubavi. Ne spominje se razvod, to je ljubav zauvijek.⁷⁴

2. Nerazrješivost ženidbe i pitanje klauzule

Isus je iskoristio priliku da poruči neke vrijedne stvari, središnja tema Isusova govora nije više plodnost u braku. Ako se u *Novom zavjetu* i govori o ženidbi i bračnom životu, tada se više naglašava međusobna pomoć supruge (Poslanica Efežanima) na moralnom području ili govori kao lijeku protiv požude u sredini između gnosticizma i hedonizma. Iz Svetog pisma Novog zavjeta uzimamo tek neke tekstove koji govore o tim stvarnostima.

Mt 19, 1-12 – o nerazrješivosti ženidbe (usp. Mk 10, 1-12)

¹Kad Isus završi ove besjede, ode iz Galileje i dođe u judejski kraj s onu stranu Jordana. ²Za njim je išao silan svijet. Ondje ih izliječi. ³Pristupe mu tada farizeji pa, da ga iskušaju, kažu: "Je li dopušteno otpustiti ženu s kojega god razloga?" ⁴On odgovori: "Zar niste čitali: Stvoritelj od početka muško i žensko stvori ih ⁵i reče: Stoga će čovjek ostaviti oca i majku da prione uza svoju ženu; i dvoje njih bit će jedno tijelo? ⁶Tako više nisu dvoje, nego jedno tijelo. Što, dakle, Bog združi, čovjek neka ne rastavlja." ⁷Kažu mu: "Zašto onda Mojsije zapovjedi dati otpusno pismo i - otpustiti?" ⁸Odgovori im: „Zbog tvrdoće srca vašega dopusti vam Mojsije otpustiti žene, ali od početka ne bijaše tako. ⁹A ja vam kažem: Tko otpusti svoju ženu - osim zbog bludništva - pa se oženi drugom, čini preljub." ¹⁰Kažu mu učenici: "Ako je tako između muža i žene, bolje je ne ženiti se." ¹¹A on im reče: "Ne shvaćaju toga svi, nego samo oni kojima je dano. ¹²Doista, ima za ženidbu nesposobnih koji se takvi iz utrobe materine rodiše. Ima nesposobnih koje ljudi onesposobiše. A ima nesposobnih koji sami sebe onesposobiše poradi kraljevstva nebeskoga. Tko može shvatiti, neka shvati."

Na koga se odnosi izraz »ne shvaćaju to svi«? Neki autori ga dovode u odnos s razmišljanjima apostola: »onda je bolje ne ženiti se«, a drugi na nauk iz retka 12., neki opet na nauk iz retka 9, odnosno na cijeli odlomak u redcima 3-9. Većina autora također smatra da su ovo autentične Isusove riječi. Prema *Blinzeru*, trebalo bi ih staviti u prepirku Isusa s njegovim protivnicima.

a. Smisao riječi o eunusima na nivou evanđelista

- (1) Tradicionalno mišljenje: uz ženidbu ima mjesta za trajnu uzdržljivost, dar koji Bog nekima daje.
- (2) *Bonnardovo mišljenje*. Riječ »ne shvaćaju to svi« odnosi se na cijeli sadržaj od 3. do 9. retka. Samo su učenici sposobni shvatiti i provesti u praksu Isusovo naučavanje o ženidbi. ("Svi" označava sve ljude a ne sve kršćane; »oni kojima« označava sve učenike, a ne jednu kategoriju ljudi.) Govor o eunusima je ovdje da izazove učenike da prihvate Isusov nauk o ženidbi. Ako su iz različitih razloga neki lišeni radosti ženidbe, učenici mogu lako prihvatiti Isusov nauk o nerazrješivosti ženidbe.
- (3) *Dupontovo mišljenje*. Riječi "ovu riječ" odnose se na govor u retku 9. koji, prema mišljenju autora, predviđa samo jednostavnu rastavu od stola i postelje. Dupont zatim upozorava da eunuh ne mora nužno biti prisilni celibatarac. Konkretno, izraz eunuh može označavati oženjenog čovjeka kojemu organski nedostatak brani (sprečava) razmnažanje. U duhovnom smislu eunuh ne označava nužno čovjeka koji se zavjetuje na celibat. On može značiti oženjenog čovjeka koji, otpustivši ženu, mora živjeti uzdržljivo, a ako se oženi s drugom čini preljub. Riječ o eunusima upozorava takva muža – da bi izbjegao preljub i ušao u Kraljevstvo – Krist od njega traži odreknuće koje ga stavlja u istu situaciju koju bismo mogli usporediti sa situacijom eunuha. Ovako shvaćen, taj govor postaje dopunskim tumačenjem nauk o ženidbi. On ne stavlja čovjeka pred jedan ideal koji bi on morao slobodno prihvatiti, nego pred striktni zahtjev koji je potreban za spasenje. Ovo je Dupontovo tumačenje prihvatio i produbio *Q. Quesnell*.⁷⁵

b. Pitanje „klauzule“ - Mt 5,32 i 19,9

Na ova dva mjesta Matej ubacuje iznimku na temelju koje muž može otpustiti ženu: *osim zbog bludništva*. Ovo se obično naziva "klauzula". Prema prvom tekstu, muž je odgovoran za stanje u koje dovodi svoju ženu ako je otpusti. Matej predviđa da će se otpuštena žena ponovno udati za drugoga i tako postati kriva za preljub. Za to je odgovoran muž. Iz tog slijedi da otpuštanje ne mijenja ništa položaj žene i da ženidbeni vez ostaje i nakon otpuštanja, kako za ženu tako i za muža. "Mt 5,32 ne zabranjuje mužu da sklopi ponovno ženidbu, ali mu je ni ne dopušta. Ta bi ženidba bila moguća samo

kada bi se dopuštala poligamija. Priznajemo da nam ta nauka ne razjašnjava pitanje...Ako jednom naglasimo princip ženidbenog jedinstva, očito da nauka o njezinoj nerazrješivost zabranjuje novu ženidbu nakon otpusta kako mužu tako i ženi".⁷⁶

"A ja vam kažem: tko otpusti svoju ženu - *osim zbog bludništva* - te se oženi s drugom, čini preljub; i tko se oženi otpuštenicom, preljub čini" (usp. Mt 5,32). Kako da protumačimo ovu "iznimku" kod sv. Mateja, koju ne nalazimo ni u Svetom pismu ni u Predaji? Svi se autori slažu da je problem veoma težak. O toj stvari se nije htio izjasniti čak ni *Tridentski sabor*. On je uzeo obrambeno tumačenje: nije dopuštena druga ženidba "ni zbog preljuba". Autori su ipak pokušali dati neko tumačenje. Evo nekoliko značajnijih:

- (1) *Kasnija situacija kršćanske zajednice*. Mnogi protestantski kritičari nagađaju da je Matej umetnuo klauzulu na temelju kasnije situacije kršćanske zajednice (posebno kod judeokršćana). Možemo je, dakle, smatrati autentičnom s literarnog stanovišta, ali je kriva s povijesnog. Ovakvo je tumačenje posve samovoljno, jer ne nalazimo nikakvih tragova takva zakonodavstva u kršćanskoj zajednici, a uspoređena s *IKor* 7,10 sl., protivi se ispravnom povijesnom ispitivanju.
- (2) *"Inkluzivno" tumačenje i zabuna prepisivača*. Drugi tumače klauzulu "inkluzivno", smatrajući umetak ne kao neku iznimku nego kao posebno zabranu, tj. kao navodnike bez značenja. Tekst bi se trebao čitati: "Tko otpusti svoju ženu, pustivši na stranu slučaj bludništva...", odnosno "ne govorim o rastavi u slučaju bludništva". Isus bi, dakle, htio dati do znanja da pozna tu raspravu, ali da pušta po strani tu diskusiju i zato je stavlja u zagrade. No tako ne bi riješio temeljnu sumnju i njegova bi odlučnost mnogo izgubila na važnosti. Drugi opet misle da je Isus htio izričito uključiti slučaj bludništva i da bi se trebalo čitati: "pa i u slučaju bludništva", ali to lingvistički ne stoji, jer ni u jednom kodeksu ne nalazimo nešto slično.
- (3) *Privremena iznimka*. Neki egzegeti smatraju da se radi o *privremenoj iznimci* koja je vrijedila za ondašnjeg vremena. Prema njima, Isus bi izrekao apsolutnu zabranu rastave, ali je svojim židovskim slušateljima prepustio iznimku škole Shammai. No to je veoma nevjerojatno, jer je Isus tako kategoričan u svojim riječima, i iz teksta se ne može naslućivati ovakvo tumačenje. Povrh toga, klauzula izgleda kao *dodatak* Matejev i teško bi ga mogli ispustiti Marko i Luka u odnosu prema onima kojima su upravili svoja evanđelja, tj. kršćanima koji su došli iz poganstva.
- (4) *Rastava od stola i postelje*. Rješenje koje u tim riječima vidi "rastavu od stola i postelje" postalo je klasično nakon sv. Jeronima. Njegovo opravdanje, u skladu sa

židovskim pravom i Matejevim tekstom, izgledalo bi ovako: U skladu sa židovskim pravom, muž je bio odgovoran za otpuštanje i bio je dužan dati otpusni list. Dakle, ako on otpusti vlastitu ženu, prema Isusovu mišljenju, izlaže je preljubu (u odnosu na njezin prvi brak koji još uvijek postoji). A ako je ona prva raskinula prvi brak, odgovornost je na njoj, i već je preljubnica (*Mt 5,32*). U *Mt 19,9* postavljanje klauzule iza "otpusti vlastitu ženu" i pred "i tko se oženi s drugom" dopustilo bi mogućnost otpusta zbog bludništva, ali ne i mogućnost nove ženidbe. Tako bi Isus ipak naglasio moralnu odgovornost čovjeka, dopuštajući ipak neizravno u slučaju preljuba jednostavnu rastavu suprugâ. Takvo bi se tumačenje moglo historijski potvrditi s *IKor 7,11* gdje se ovakva praksa pretpostavljala općenito, teškoću predstavlja to što Židovi nisu poznavali običnu rastavu, sa zabranom nove ženidbe, tako da bi Isusa teško shvatili njegovi slušatelji (*Herkenrath*).

- (5) "*Bludništvo - zabranjeni brakovi*". U najnovije vrijeme izrazu "bludništvo" (grčki *porneia*) pridijevaju smisao *nedopuštenog sjedinjenja (Bonsirven)*. Ova pretpostavka, načinjena bez prigovora i s ideološkog i s lingvističkog stajališta (grčki izraz 'porneia' podsjeća na nedopuštene i zabranjene veze kao što je vjerojatno i u *Dj 15,20, 29; 21,25; Heb 12,16*), vidi u iznimci - koju je Isus formulirao i s njim judeokršćanin Matej - brakove koje su zabranjivali Židovi (*zenuth*), tj. u kojima se nije sklapao pravi i istinski ženidbeni ugovor. Ovo dosta zgodno tumačenje ipak ima nekoliko poteškoća protiv sebe: izraz "porneia" *može* imati spomenuto značenje, ali redovito ima i općenito značenje bludništva. No, prije svega, Isus bi rekao jednu očitu stvar: neregularno sklopljen brak može se razriješiti! To je tako očito, da uopće nije potrebno naglašavati. Možda je "klasično" rješenje najbolje, pogotovo ako se može prihvatiti određeno prilagođavanje Mateja kasnijoj situaciji zajednice (*IKor 7,10*; a i problemi koji kasnije nastaju *7,12-16*). Isus je mogao nešto nagovijestiti što je evanđelist jasnije izrazio. Ipak, kao što smo vidjeli, poteškoće ostaju.⁷⁷

Ipak, u novije vrijeme bibličari tumače klauzulu kao slučajeve u kojima se Židov obratio na kršćanstvo, a živio je u braku koji je po židovskom zakonu bio dopušten, ali nije po kršćanskom. Radilo bi se o slučajevima primjene zakona levirata (brat je oženio ženu pokojnog brata kako bi mu podigao potomstvo), poligamije ili braka s bliskim krvnim rođakom. U tim slučajevima, ukoliko bi se pokrstio, nije mogao nastaviti živjeti u takvim brakovima. U svakom slučaju, imajući u vidu situaciju vremena, napose u onome što se odnosi na čovjeka, Isus je energično naglasio moralnu odgovornost suprugâ i ponovno dao ženidbi ono dostojanstvo koje je trebala imati prema planu Boga stvoritelja: ona je izvor i središte sretnoga i svetog obiteljskog života u kome supruzi i djeca služe Bogu istim dostojanstvom i uzajamnom ljubavlju.

3. Ljubav i spolnost u poslanicama sv. Pavla

a. Prva poslanica Korinćanima (1Kor 7)

Sedmo poglavlje *Prve poslanice Korinćanima* (1 Kor 7) svetoga Pavla, slobodni smo reći, najvažnije je među poglavljima Svetog pisma koja obrađuju pitanje ženidbe i djevičanstva. No budući da i ovdje Pavao odgovara na neka pitanja (usp. 1 Kor 7,1), on ne obrađuje problem *ex professo* nego prigodice, kako slijedi iz samog teksta.⁷⁸

Redak 1b: Prema nekima, to je odgovor samog Pavla, a prema drugima, Pavao citira mišljenje nekih Korinćana. Drugo mišljenje je prihvatljivije. Odgovor počinje drugim versom. On razlikuje one koji još nisu oženjeni i koji to već jesu. »Korisno je i dobro imati ženu« (usp. Post 2, 21-24). Ovdje grčki izraz "kalon" treba shvatiti u moralnom smislu. "Dirati ženu je moralno zlo" (eufemizam). Među Korinćanima postoje dvije struje: *laksisti*, koji su bili skloni bludu (Korinthiazein – živjeti na korintski način bio je pojam pokvarenosti) i *rigoristi*, koji su nijekali ženidbi svaku moralnu vrijednost (usp. 1 Tim 4,3). Ovdje se osjeća utjecaj neoplatonizma i dualizma. Ovo poglavlje razdijeljeno je na tri sljedeća odsjeka:

redci 2-17: većinom se govori o ženidbenim pitanjima;

redci 25-38: većinom se govori o djevičanstvu;

redci 29-40: ponovno se govori o ženidbi.

(1) 1 Kor 7, 2-17: neka pitanja ženidbe

Redak 2: »Ipak, zbog bludnosti, neka svaki ima svoju ženu, i svaka svoga muža«. »Zbog bludnosti« - svi spolni čini izvan ženidbe smatrali su se bludnošću. Neki tumači kažu da se radi samo o ženama, međutim, iz tekstova je jasno da se radi o svima. Pavlove riječi su više nego samodopuštenje. On u monogamnoj ženidbi vidi sredstvo za suzbijanje požude – *remedium concupiscentiae*. *Redci 3-5:* "vrši dužnost" izraz je koji se u Novom zavjetu pojavljuje triput (Mt 18,32; Rim 13,7; 2 Kor 7,3). "Soma" (tijelo) - u Novom zavjetu se upotrebljava višeznačno: može značiti izvor i mjesto spolne djelatnosti. U našem slučaju označava cijelog čovjeka u njegovoj konkretnoj egzistenciji.

Redak 5: Govori o privremenom uzdržavanju.⁷⁹ U ovom tekstu razabiremo nekoliko ideja: (1) upotreba braka je služenje i dužnost (bračni drug); (2) bračni odnosi trebaju se odvijati recipročno na istoj razini; nitko od njih nije ni viši ni niži; (3) izvršavanje ovih prava može se prekinuti uz tri uvjeta: *uz dogovor, na određeno vrijeme, da se posvete molitvi*. Sv. Pavao naglašava *jednakost* u braku i ona je nenadomjestiva. On spominje *molitvu* kao razlog privremene rastave, ali ne kaže o kakvoj se molitvi radi. Dok jedni

tvrdi da se radi općenito o molitvi, drugi, kao sv. Ivan Zlatousti, kažu da se radi o posebnoj molitvi. Uzdržljivost je jedna priprava za molitvu. Za ono vrijeme veoma je važan redak 4. Danas svi razumijemo i prihvaćamo jednakost između muža i žene, ali u ono doba to je bilo nešto novo. Prema rabinskoj literaturi, muž je mogao imati odnose s priležnikom. Žena je na tom području bila u nižem položaju (prema *Rabi-Juda*, ako je žena odbila odnos sa svojim mužem, morala je platiti sedam denara, a muž ženi samo tri). Kad sv. Pavao kaže »žena nije gospodar svoga tijela«, i obratno, onda ne kaže da netko ima pravo na tijelo drugoga, nego ima slobodno pravo na to da dade svoje tijelo (Foerster). Glavna ideja ovog odlomka je sljedeća: muž i žena imaju ista prava, ne radi se o zapovijedi nego o činjeničnom stanju u kršćanskom braku. Ženidba nije nešto indiferentno, što ne bi spadalo na cjelokupan kršćanski život.

Redak 6: Pavao govori u jednom personalističkom stilu, Ne znamo kamo bi stavili ovu rečenicu i na što se odnosi. Da li na sam brak, na privremenu ili trajnu rastavu? Rješenje je teško! Izgleda da se odnosi na prethodni tekst. *Redak 7:* Pavao bi htio da svi budu kao i On, ali svatko ima svoj dar. Mnogi egzegete smatraju da je Pavao bio neoženjen. Tako i *Klement Aleksandrijski*. Imamo tri teksta koji govore o njegovu stanju: 1 Kor 7,7-8; 9,5. Sigurno da u to doba kad je pisao ovu poslanicu, nije bio oženjen. Naime, u 1 Kor 9,5 Pavao spominje »ženu vjernicu« (*Adelfēngynaika*). Jedni su apostoli bili oženjeni i vodili su sa sobom i žene, ili su vodili žene u misijske svrhe. *Schnackenburg* smatra da je prvo mišljenje vjerojatnije. Kardinal *Bea* smatra da su oba mišljenja moguća. Pavao u prijašnjem retku govori o pravu da smije jesti piti i uspoređuje to s pravom na bračni život. Petar je bio oženjen. Da je Pavao htio govoriti samo o apostolatu, nije morao spominjati izraz »ženu sestru«.

Redak 8: Govori o neoženjenima i udovicama. Neki su autori smatrali da je sv. Pavao bio udovac i da mu je žena rano umrla. Nije nemoguće, jer sebe stavlja njima za uzor, dok to ne čini s drugima. *J. Jeremias* (protestant) smatra da je sveti Pavao bio oženjen kao i svi ortodoksni rabini koji su se ženili u 18.-20. g. Od obraćenja je živio odijeljen od žene. U prilog tome mišljenju idu i redci 12-13, koji govore o pavlovskoj povlastici – u svakom slučaju ne možemo sa sigurnošću zaključiti je li on bio oženjen ili neoženjen, udovac ili što drugo! "Harisma" (dar) - radi se o izvanrednom daru Duha Svetoga. I ženidba je u tom smislu karizma. Sveti Pavao ne boji se to ustvrditi. Tako on odlučno zauzima stav protiv enkratitskog mišljenja o ženidbi. »Ovaj ovako, onaj onako« ne označava alternativu, nego različitost darova.

Redak 9: »Ako li se ne mogu uzdržati, neka se žene udaju. Jer bolje je ženiti se negoli izgarati.« »Izgarati« u prenesenom smislu. "Uzdržati se", "uzdržljivost" - stara tema. To je stanje čovjeka koji ima vlast nad sobom. *Filon* smatra uzdržljivost najvećom i

najkorisnijom krepošću u životu. Nekad se upotrebljava u širem smislu, a ovdje se odnosi na područje spolnog života. Sam je pojam grčko – enkratitskog podrijetla, ali je našao puno značenje u kršćanstvu. Pavao smatra ženidbu sredstvom protiv požude.

Redci 10-11: Ove riječi upravlja kršćanskim supruzima. Ovdje govori u ime Gospodina. "Horistenai" - rastaviti se: izraz se odnosi i u grčko-poganskom smislu na potpunu rastavu. Kod Grka je žena mogla tražiti rastavu, a kod Židova ne. Riječi u parentezama »ako se ipak rastavi«. Prema nekim egzegetama, Pavao govori o činjenici prošlosti: već je odijeljena. A drugi kažu da se radi o eventualnom slučaju. Pavao ne osuđuje stanje rastave. U tom slučaju treba učiniti sljedeće: ili živjeti izvan braka ili se vratiti mužu-ženi. Otpada mogućnost sklopiti drugi brak.

Redak 11b: Govori kršćanskom mužu. Pavao je poznavao zapreke za zakoniti brak (usp. 1 Kor 5). Iz redaka 11 i 14, izgleda da su žene bile sklonije rastavi negoli muškarcima. Možda ih je bilo više nego muškaraca (usp. Rim 7,2-4). U svakom slučaju, oboje su imali jednaka prava i dužnosti. Govori se o monogamičnom braku, a ne o poligamiji, jer je Pavao smatrao da je ova nespojiva s kršćanstvom. *Ambrozij* /4. st/ zaključuje: ako je muž bez svoje krivnje ostao bez žene, može se oženiti /"jer je muž glava ženi"/ a ako je inicijativa došla od muža, žena ima pravo... No riječ je o osamljenom autoru poznatom po svojim laksnim idejama i zaključcima. Za kršćansku ženidbu Pavao ne vidi nikakvu ispriku za rastavu. *Redak 10:* "Ne ja, nego Gospodin" - ovdje je Gospodin uskrsl Krist (usp. Rim 15,8: 1 Kor 15,3). No ne samo Krist vjere, nego i zemaljski Krist koji je osudio preljub. I mnogi protestantski autori pridaju tome važnost što se Pavao poziva na historijskog Krista. Krist je govorio o čovjeku koji ostavlja ženu (Mk 10, 12), a Pavao više naglašava nevjeru žene.

Redci 12-16: Pavlovska povlastica. Ne radi se o mješovitim brakovima, nego o posebnom stanju vjernika. Pavao se ne može pozivati na Krista jer on o tome nije izrekao svoje mišljenje, ali ne govori ni u privatno ime. Za takav slučaj, Pavao donosi dvije mogućnosti: (1) ako nevjernička strana želi živjeti u braku, neka se vjernik od nje ne rastavlja; (2) ako ne želi živjeti s novoobraćenikom, neka se rastanu. Ovdje se ne radi samo o rastavi od stola i postelje, nego o potpunoj rastavi. *Ćiril Aleksandrijski, Augustin i Toma* smatraju da se radi o *savjetu*, a *Jeronim*, i mnogi drugi, da se radi o *zapovjedi*.

Redak 14: Pavao iznosi razlog zašto da vjernik ne napušta nevjernika. Svetošću bračnog druga posvećuje se nevjernik. Ne radi se o budućoj svetosti nego o stanju u samom braku. Grčki je izraz, *en gynaike* – u ženi. Radi se o religioznoj svetosti. Nevjernik je po bračnoj vezi uklopljen u tajanstveno Kristovo tijelo. Ta religiozna svetost može dovesti do moralne, osobne svetosti, a dokaz je - "inače bi djeca vaša bila nečista, a ovako sveta

su”.⁸⁰ U toj svojoj knjizi Jeremias tvrdi da su ta židovsko (pogansko) - kršćanska djeca rođena u svetosti. To ne priječi da djeca budu krštena. Ženidba, dakle, nije samo radi utaživanja požude, nego ima i svoju pozitivnu stranu, daje svetost.

Redak 15: ”Ako li se nevjernik hoće rastaviti neka se rastavi.” U kojem su smislu slobodni? Smije li kršćanin sklopiti novu ženidbu? Izrazi nisu baš najjasniji jer Pavao ne govori izravno o novoj ženidbi. *P. Dulau* tvrdi da je Pavao htio nešto reći o novoj ženidbi, bio bi jasniji. *Schnackenburg* u prvom izdanju svoje knjige *Die sittliche Botschaft des Neuen Testamentes* kaže da dopuštenje druge ženidbe nije jasno izraženo. Pavao ne govori o novoj ženidbi, no u drugom izdanju autor ublažava svoje mišljenje. *Pavlovska povlastica*⁸¹ nastala je kao posljedica širokog tumačenja (Ambrozijast) i produbljenja kršćanske misli o sakramentu ženidbe u srednjem vijeku. Crkva ima pravo razriješiti brak koji je “ratum et non consumatum”. Papa *Inocent III.* prvi je o tome govorio, ali nema dokaza da je on svoj postupak temeljio na tekstu sv. Pavla. *Redak 16:* Ovaj je redak utjeha kršćanskoj stranci i poziv na misionarsku dužnost. Postoji mogućnost da svojim životom utječe da se obrati nevjernička stranka.

(2) 1 Kor 7, 25-38: preporuka djevičanstva

Pavao donosi razloge zašto preporuča djevičanstvo. Ima ih tri:

- (1) *Motiv osobnog interesa:* celibat omogućava da se izbjegnu nevolje i muke ženidbenog života (1 Kor 7, 28 c, 33,34c).
- (2) *Ekleziološki razlog:* celibat je stanje koje omogućava potpunu posvetu u služenju Gospodinu (usp. 1 Kor 7, 32b. 34b. 35). Izgleda da je to temeljni razlog u ime kojeg Pavao preporuča prednost celibata. Obiteljske brige su zakonite i Pavao ih ne osuđuje, ali kao što sam kaže, oženjen je podijeljen, neoženjen se brine samo za Gospodina.
- (3) *Eshatološki motiv:* U 26. retku Pavao smatra da je djevičansko stanje dobro: ”Dobro je zbog sadašnje nevolje, dobro je čovjeku tako biti.” Ima mnogo tumačenja ove izjave: posebne nevolje u kojima se trenutno nalazi velikokorintska zajednica (*Leon Mooris*); nevolje i trpljenja oženjenih (*Allo*) skore nevolje koje prethode parusiji (*J. Hering*). *Nieder* se poziva na Grundmanna (TWNT, I, 349 sl.), gleda u sadašnjim nevoljama napeto stanje i borbu koja je značajka kršćanske situacije između Kristova uskrsnuća i parusije. Kršćanin se nalazi u paradoksalnoj situaciji, on pripada dvama oprečnim svjetovima: stari svijet grijeha i budući svijet Uskrsnuća, prema kojem treba živjeti. U svakom slučaju, najbolje je ostaviti pitanje otvoreno. Vidimo da eshatološki motiv zauzima tu svoje mjesto, ali nije ono najvažnije. Mi govorimo o eshatološkom motivu, a ne o skorašnjoj parusiji, jer bi u suprotnom slučaju bilo teško

tumačiti apostolov stav prema ženidbi. *Redci 36-38*: Ovih nekoliko redaka podiglo je veliku prašinu među egzegetama. *Jedni* smatraju da se ovdje aludira na običaj koji je vladao u III. st., a sastojao se u sljedećem: mladići i djevojke živjeli su zajedno u istoj kući u nekoj vrsti duhovnog braka, sa zavjetom djevičanstva. Crkva je ovaj običaj brzo dokinula. *Drugi* opet kažu da se radi o brizi jednog oca za kćer koja je ostala »usidjelica«. A *treći* tvrde da se radi o brizi oca za kćer koja je, istina, položila zavjet djevičanstva i živi u duhovnoj ženidbi, ali bi htjela promijeniti odluku i sklopiti pravu ženidbu. U svakom slučaju, stvar nije jasna.

(3) *1 Kor 7, 39-40: Riječ o ženidbi*

”Samo u Gospodinu” - Pavao dopušta drugu ženidbu, ali traži da se čuvaju ”mješovite” ženidbe (Allo). On nije mogao prijeći preko opasnosti koja bi mogla nastati od takve ženidbe (2 Kor 6,14). Pavao ovdje naglašava prednost kršćanskog udovištva pred drugom ženidbom, kao što je toliko puta u ovoj poslanici naglasio prednost djevičanstva.

b. Poslanica Efežanima (Ef 5, 22-33)

Ovaj je tekst sastavljen kao i prethodni, ali je mnogo savršeniji. Svi egzegeti smatraju da je on najljepši tekst koji govori o toj problematici. Nameću se tri prethodna pitanja: povezanost sa prethodnim tekstom (red. 22); perspektiva s koje treba čitati ovaj tekst; izvornost teme: Crkva - zaručnica Kristova. Prema nekim egzegetima 21. redak pripada ovom odlomku, a cijeli se opet odlomak nadovezuje na ono što je Pavao rekao o liturgijskom životu kršćana. Kao da je time htio kazati da su ta dva područja, religiozno - sakramentalni život i život u obitelji, jedno.⁸² Udovi Crkve moraju biti podložni jedni drugima, isto tako u obitelji žena, djeca, robovi imaju biti podložni mužu, ocu, gospodaru. Vlast je služenje (*servitium*), a poslušnost odgovor na to služenje. Jedinstvo između Krista i Crkve treba služiti kao uzor bračnog jedinstva. Pavao ne kaže da sve ono što povezuje Krista i Crkvu mora vezati muža i ženu (npr. Krist je spasitelj Crkve, što se ne može reći za muža u odnosu prema ženi). Kako je Pavao došao do te usporedbe? Vidi *2Kor 11,2*: pripremio je Crkvu u Korintu da bude čista zaručnica jednog zaručnika. Ono što je rekao o pojedinačnoj Crkvi, prenosi na opću Crkvu.⁸³

Redak. 22.-24. 33b. - Pavao želi da žene budu podložne muževima kao Kristu, jer je muž glava ženi. U *Kol 3,18*: "kao što dolikuje u Gospodinu". Ovdje je naredba općenitija: "kao Gospodinu", misleći da je njihova pokornost kao pokornost Gospodinu. Krist je i spasitelj Crkve. Neki egzegeti ne žele usporediti u tome muža i ženu. Prema njima, Pavao želi naglasiti da između Krista i Crkve postoji još tješnja veza: *spasenje*. Treba dobro razlikovati činjenicu da je Krist Glava Crkve i činjenicu da je on njen

spasitelj. Prema Crkvi Krist izvršava spasiteljsko gospodstvo. Crkva mu se pokorava kao svom gospodaru. rr. 25.-27. - Misao se razvija: ljubav Krista prema Crkvi, mužu treba biti *izvor i pravilo njegove ljubavi prema ženi*. Zerwick: ta ljubav treba biti usmjerena prema *spasenju žene*. Drugi autori smatraju da ljubav muža mora biti "služba prema ženi". Žena ima biti u svemu pokorna: zvuči dosta tvrdo. Razumljivo, žena se ne mora pokoravati, ako je pokornost uperena protiv nje osobno i ako vrijeđa njeno ljudsko dostojanstvo, odnosno onemogućuje njezinu ulogu u obitelji. Pavlova pisma treba stoga shvatiti do kraja, a ne optuživati ga za antifeminizam. Pavao nije htio uređivati neke socijalne položaje. I opet pouku ne smijemo istrgnuti iz njezina historijskog konteksta i ostalih Pavlovih tekstova. Imaju pravo oni egzegeti koji smatraju da je Pavao ustao u obranu ženskog položaja u obitelji (Bonie). Muž prema ženi: *Muževi, ljubite svoje žene* (22.33). Upotrijebljen je izraz *agapân*, koji označava nesebičnu, kršćansku ljubav.

Pavao pomno opisuje kako se ostvaruje ta ljubav, služeći se grčkim izrazima koji opisuju brigu ptice za njezine mlade (*ektrêfei*), i ponovo dodaje: kao što je Krist ljubio Crkvu. rr. 26.-27. - Opisuje što je sve Krist učinio za svoju Crkvu: dao je svoj život za nju. Oprao ju je u kupelji riječi ("čisteći je u kupelji vode uz pratnju riječi"). Najvjerojatnije se ove riječi odnose na krštenje i na njegovu formulu. Može se aludirati i na Evanđelje koje čisti čovjeka, ili na Riječ Božju općenito. Redak 27. naglašava savršenu ljepotu i svetost Crkve. Krist se u njoj može prepoznati, a ona mu se može predati. Crkva je dostojna Krista, ona je drugi Krist. r. 28. - Kako shvatiti 28. redak i izraz u njemu "kao svoja tjelesa", "ljubi samoga sebe" i u 33. retku izraz "neka ljubi kao samoga sebe"? Da bismo shvatili smisao tog izraza, treba se staviti u Pavlovu perspektivu i dobro osjetiti intimno sjedinjenje koje postoji između Krista i Crkve. Crkva je, prije svega, Kristovo tijelo (usp. red. 23.30; slika tijela izražava prije svega ontološko sjedinjenje koje postoji između Krista i Crkve i udova Crkve među njima samima). Crkva je zatim zaručnica Kristova (usp. red. 27. 31. 32.).

Opći smisao redaka 31.-32. je jasan: između Krista i Crkve ostvaruje se jedinstvo, najtješnje što može biti: kao jedinstvo muža i žene u jedno tijelo. Poteškoća dolazi kad treba tumačiti izraz "misterium". Ako uzmemo u obzir smisao te riječi u Poslanici Efežanima i Apostolovu perspektivu u tom odlomku koja postavlja ženidbu u odnos jedinstva Krista i Crkve, u tajnu ulazi jedinstvo Krista i Crkve koje Pavao definira služeći se riječima koje upotrebljava Knjiga Postanka da bi opisala jedinstvo ljudskog para. Iako ne bismo mogli prema tekstu posuđenom iz Postanka zaključiti da se ovdje aludira na ljudski par, sv. Pavao sam precizira: "A ja vam kažem u odnosu na Krista i Crkvu." Prema tom tumačenju, smisao izraza iz redaka 28. i 33. izgleda na prvi pogled veoma jasan. U stvari, ako je Crkva tijelo Kristovo i, ako se između Krista i Crkve ostvaruje najveće jedinstvo što postoji - sjedinjenje muža i žene u isto tijelo, iz toga

slijedi da ljubav što je Krist daje svojoj Crkvi odsijeva u tom jedinom tijelu. Krist sebe ne može ljubiti, a da u isto vrijeme ne ljubi svoju Crkvu.

To se isto događa i u kršćanskoj ženidbi. Budući da muž i žena čine jedno tijelo, ljubav koju muž pokazuje prema ženi nužno se vraća prema njemu samome. Ljubav koja prožima kršćanskog supruga nošena je jednim zanosom i na njegovu ženu, ali budući da i ona s mužem sačinjava jedno tijelo, ta se ljubav vraća i prema mužu. Zato Pavao i može reći "tko ljubi svoju ženu, ljubi samoga sebe". Muž mora ljubiti svoju ženu, ne kao što ljubi svoje tijelo, nego jer je ona za njega kao njegovo vlastito tijelo. Tako protumačeni, ovi reci koji govore o kršćanskim supruzima savršeno se nadopunjuju. Samo je jedna ljubav dostojna da bude temelj i pravilo kršćanskih suprugâ: ljubav kojom Krist ljubi Crkvu. Tako shvaćena, ženidba je produženje sjedinjenja Krista s Crkvom, a kršćanska obitelj koja ostvaruje taj ideal uvijek je živi svjedok i znak velike tajne koja sjedinjuje Krista s Crkvom.

IV. Teološko-moralni vid življenja ljudske spolnosti

Kada smo govorili o spolnosti mogli smo vidjeti da današnja kultura vrednuje ljudsko tijelo kao biološku danost, a ne kao izričaj osobe, te se često svodi na pusti objekt i izvor komercijalizacije. Zagovornici rodne teorije pak tvrde „da je biološka stvarnost nevažna, da je pojedinčevo subjektivno shvaćanje vlastitog roda važnije od njegove anatomije i da pojedinac može promijeniti svoj spol medicinski. Zapravo ne postoji način mijenjanja spola. Pokušaj da se to napravi jest sakaćenje tijela i stvaranje laži unutar osobe, koja može promijeniti svoj izgled da nalikuje suprotnom spolu, ali nikada zaista ne može biti suprotnog spola.“⁸⁴ Riječ je velikoj obmani, odnosno laži rodnih ideologa. Jasno da se uvijek treba pomoći osobi, posebice kod izrazito rijetkog slučaja hermafroditizma, ali pokušati promijeniti spol zbog toga što se netko osjeća kao tuđinac u vlastitom tijelu, s moralne i etičke strane je neprihvatljivo.

Možemo stoga reći da se danas dosta govori o seksualnosti. Međutim, u odnosu na prošlost kada je taj govor često bio tabu tema, a nerijetko i u okvirima zabrane, koje su, nerijetko, kod ljudi izazivala osjećaj krivnje, danas on poprima drugačije naglaske. I moralna teologija posljednjih desetljeća na seksualnost ne gleda više kao na stvar tabua ili zabrane, već kao nešto pozitivno. Cijeni se vrijednost osobe, a seksualno se iskustvo interpretira kao jezik ljubavi.⁸⁵ Usprkos svemu to nije pomoglo da se olakša poznavanje misterija seksualnosti koji obuhvaća dubinski naš osobni identitet baš kako nam i Katekizam navodi, osobito našu osjećajnu i odnošajnu dimenziju s drugima. Na žalost u sadašnjoj uporabi pojam čistoće potpuno je izgubio svoje pozitivno značenje i vrijednost. Veliku ulogu u tome odigrale su tradicionalne definicije i terminologije koje nisu uzimale u obzir tomističku tradiciju. Često se o toj temi površno govori i banalizira se stvarnost koja je prevažna za formaciju osobe.

Seksualnost je osobiti Božji dar koji obuhvaća osobu u svom njezinom biću. Spolnost, kojom se očituje čovjekova pripadnost tjelesnom i biološkom svijetu, postaje osobnom i stvarno ljudskom kad je integrirana u odnos osobe s osobom, u potpun i vremenski neograničen uzajaman dar muža i žene. Čistoća vidimo nije nepoštivanje niti odbacivanje spolnosti i spolnoga užitka, već je ona nutarnja i duhovna snaga koja oslobađa od negativnih elemenata (egoizam, agresivnost, nametanje) te je promiče prema punini autentične ljubavi.⁸⁶

Potrebno je razjasniti da seksualnost nije genitalnost, jer se to odnosi samo na reproduktivne organe čovjeka. Seksualnost podrazumijeva čovjeka u potpunosti njegove osobe; u njenom odnosu prema drugima, u tumačenju stvari... u tom smislu se može reći da od samoga spola osoba poprima određene biološke, psihološke i duhovne kvalitete, koje je čine muškarcem ili ženom i koje vodi do sazrijevanja i uključivanja u društvo. Čovjek nema samo jednostavno spol, nego obuhvaća svu onu različitu strukturu koja se nadopunjuje između muških i ženskih osoba. Seksualnost nije neka izvanjska, opcionalna stvarnost nego je temeljna struktura da se bude čovjek i obuhvaća sve aspekte života.⁸⁷ Sve to proizlazi iz same čovječje naravi jer čovjek je stvoren na sliku Božju drugim riječima on je slobodno biće svjesno svojih odluka i sposobno da ljubi. Kao što je Bog u odnosu ljubavi između Oca i Sina i Duha Svetoga tako je čovjek u svojoj biti odnos u ljubavi, koji svoj najplodniji izričaj nalazi u odnosu muškarca i žene. Naime, „ljudska osoba kao 'ujedinjena cjelina' jedino se može ostvariti u smjeru svoje prave naravi: ta narav je, naime, istodobno tjelesna i duhovna. Poradi svog supstancijskog sjedinjenja s duhovnom dušom, ljudsko se tijelo ne smije promatrati isključivo kao nakupina tkiva, organa i funkcija, niti se može vrednovati na isti način kao životinjsko tijelo, budući da je sastavni dio osobe koja se kroza nj očituje i izražava.“⁸⁸

Spolnost se ne svodi isključivo na spolni čin. Način na koji shvaćamo i izražavamo vlastitu spolnost ukazuje na naša najdublja uvjerenja o tome tko smo, tko je Bog, o smislu ljubavi, uređenju društva, pa čak i o uređenju cijeloga svemira. Papa Ivan Pavao II., u svojoj teologiji tijela osvjetljuje nadnaravnom svjetlošću cjelokupan Božji plan za ljudski život od njegova ishodišta do eshatona.⁸⁹ Jedino promišljanjem Kristova tijela mi možemo razumjeti svoje tijelo. Ljudsko tijelo sa svojom spolnošću, svojom muškošću i ženskošću, promatrano u otajstvu stvaranja nije samo vrelo plodnosti i prokreacije kao u svemu ostalom prirodnom poretku, nego od početka, prema Ivanu Pavlu II., sadrži pridjev „ženidbeni“, to jest sposobnost izražavanja ljubavi, upravo one ljubavi u kojoj čovjek – osoba postaje dar i po tome daru ostvaruje smisao svojega bića i postojanja.⁹⁰

Sv. Pavao i sv. Augustin seksualnost promatraju iz perspektive konkretnoga ljudskoga iskustva u kojem do izražaja dolazi ranjenost ljudske naravi, požuda tijela i neuredne sklonosti. Seksualnost u svojoj konkretnosti je prožeta požudom koja proizlazi iz istočnoga grijeha, međutim zbog prisutnosti požude i neurednih sklonosti u seksualnosti je potrebno služenje u braku vratiti njihovoj izvornoj dobroti. Drugim riječima obnova se braka treba ostvariti uz pomoć ciljeva kojima su brak i služenje u njemu usmjereni, to su prokreacija, vjernost i sakrament.⁹¹

1. Teologija tijela

S kršćanskog pogleda na čovjeka posebna se uloga pridaje tijelu jer ono pridonosi otkrivanju smisla života i čovjekova poziva. Ovo značenje je poglavito antropološko, jer tijelo otkriva čovjeka, ono izražava osobu, prvi je glasnik Božji samome čovjeku i u tome kontekstu promatrano 'prasakrament' to jest znak koji u vidljivom svijetu prenosi nevidljivo otajstvo odvjeka u Bogu skriveno.⁹² Drugo značenje tijela jest ono teološko. Tijelo pridonosi svojim izražajem da se objavi Bog i njegova stvarateljska ljubav, ukoliko očituje stvoriteljski značaj čovjeka, njegovu ovisnost o temeljnom daru, daru ljubavi. Tako tijelo postaje svjedok ljubavi kao temeljni dar i svjedok ljubavi kao izvor iz kojega je proisteklo to samodarivanje. Kada govorimo o spolnosti treba istaknuti da tijelo koje je prožeto spolnošću izražava čovjekov poziv na uzajamnost, to jest na ljubav i uzajamno sebedarje. Na kraju tijelo poziva čovjeka i ženu na njihov osnovni poziv na plodnost, kao na jedno od temeljnih značenja njihova spolom obilježena bića.⁹³

Po svojoj dubokoj naravi ljudska osoba traži odnos s drugim koji uključuje uzajamnost ljubavi. Spolovi se međusobno upotpunjuju, istodobno su slični ali i različiti, nisu istovjetni ali su jednaki u dostojanstvu osobe, jednaki su da bi se mogli sporazumjeti, a različiti da se međusobno upotpune. Muškarac i žena su stvoreni na sliku Božju, i taj poziv ne ostvaruju samo pojedinačno, već kao i par, kao zajednica ljubavi. Nakon istočnoga grijeha, muškarac i žena su izgubili milost izvorne nevinosti. Otkrivanje zaručnickoga značenja tijela za njih je prestalo biti jednostavna zbilja objave i milosti. No takvo značenje ostaje zadatak dan čovjeku kao ethos dara upisan u dubinu čovjekova srca. Tako suočeni s tom sposobnošću tijela da istodobno bude znak i sredstvo etičkoga poziva možemo otkriti sličnost između samoga tijela i sakramentalne rasporedbe.⁹⁴

Ljubav je temeljni i urođeni poziv svakoga ljudskoga bića. Ljubav grli ljudsko tijelo i tijelo je postalo dionikom duhovne ljubavi. Tjelesno predanje između muškarca i žene bila bi laž ako nije znak i plod potpunog osobnog predanja u kojem je prisutna cijela osoba, pa i u svojoj vremenitosti: ako osoba nešto pridržava za sebe, pa i mogućnost da se drukčije opredijeli za budućnost, time prestaje posvemašnje predanje. Ovakvu cjelovitost traži bračna ljubav koja odgovara i zahtjevima odgovorne plodnosti (usp. FC, 17). Istinski čist čovjek proživljava duboku integraciju seksualnosti i osobnosti. Sa stajališta muškarca ono što ga privlači i ono što on vidi u ženskoj ljepoti je dostojanstvo njezine osobe.

”Spolni nagon je dar Božji. Čovjek može ponuditi ovaj nagon Bogu samo preko zavjeta djevičanstva. Može ga ponuditi drugom ljudskom biću sa svjesnošću da ga nudi jednoj

osobi. To ne može biti slučajni čin. S druge strane stoji jedno ljudsko biće koje ne smije biti ranjeno, koje se mora ljubiti. Samo jedna osoba može ljubiti drugu osobu. Ljubiti znači željeti dobro drugoga, nuditi samog sebe za dobro drugoga. Kada se kao rezultat sebedarja za dobro drugoga rađa jedan novi život, ovo darivanje sebe mora dolaziti iz ljubavi. Na ovom području ne smije se odvojiti ljubav od želje. Ako poštujemo želju unutar ljubavi, ne idemo protiv ljubavi”.⁹⁵ Muškost i ženskost atributi su osobe i označuju njeno supstancijalno jedinstvo i nisu samo sporedna razlika među spolovima. Temeljna ideja sastoji se u činjenici da je ”zaručničko značenje tijela” zapravo otjelovljenje sposobnosti osobe da ljubi u sebedarju.⁹⁶

”Seksualnost je u službi odnosa i zajedništva među osobama. Čovjek je bitno osobno-individualno biće, ali je jednako tako i biće odnosa, zajedništva, društveno biće. Pozvan je po svojoj naravi živjeti odnos, dijalog, zajedništvo s drugima. Seksualnost koja tako duboko karakterizira osobu da se preko nje najbolje očituje razlika između muškarca i žene, ujedno je i stvarnost koja je temelj odnosa, zajedništva i međusobnog upotpunjavanja muškaraca i žene. Bitni je čovjekov poziv da iziđe iz samoga sebe i da stupi u odnose s drugima, i u tome je seksualnost temeljni element. Ona čini da osoba iziđe iz sebe, da se ostvaruje u ljubavi, da nadvlada egocentrizam, da gradi zajedništvo s drugima.”⁹⁷ Crkveno učenje o seksualnosti ne možemo razumjeti ako ne uzmemo u obzir Božji izvorni plan, naš otpad od njega i naše otkupljenje u Kristu. Mnogi ljudi današnjice ostali su zatvoreni u ovo grijehom ranjeno čovjekovo stanje; njihova vizija čovjeka zaustavila se na palom čovjeku i on je postao mjerilo djelovanja i ponašanja. Ovaj uski pogled olakšava »normaliziranje« grešnog ponašanja i odnosa. Teologija tijela naglašava da se duboki korijeni seksualnosti nalaze u ljudskoj subjektivnosti.

Razlikujemo tri temeljna ljudska iskustva ili tri elementa izvornog iskustva: *izvornu samoću*, *izvorno jedinstvo* i *izvornu nagost*. **Izvorna samoća** - pokazuje iskustvo koje Adam ima o sebi nakon što mu je Bog dao zadatak da imenuje životinje. Putem ovog čina Adam počinje imati iskustvo o samom sebi, prvo preko onoga što on nije, ukoliko je drugačiji od životinja. Drugi dio je da ovo iskustvo navodi Adama na samo-definiranje: on se nalazi sam pred Bogom i u samoći otkriva da je »partner apsolutnog« i subjekt saveza s Bogom. Prema tome prvo značenje izvorne samoće je da je sam pred Bogom, i to je ontološki temelj za drugo značenje ove samoće: nedostajanje druge ljudske sobe. Čovjek svoju narav može otkriti samo kroz sebedarje davanja drugome.

Izvorno jedinstvo - očituje se u Post 2,24 – ”i biti će njih dvoje jedno tijelo”. Bog je puštajući duboki san nad Adama, vraćajući ga u ne-bivstvovanje, na neki način ponovno stvorio čovjeka, ovaj put kao muško i žensko. Stvaranje iz rebra Adamova označava isto

čovještvo muškarca i žene. Ivan Pavao definira izvorno jedinstvo kao »zajedništvo osoba« (*communio personarum*).

Izvorna nagost - iskustvo nagosti bez osjećaja stida. Radi se o najjasnijem subjektivnom pokazatelju da su muškarac i žena stvoreni na sliku i priliku Božju i ključ je za razumijevanje biblijske antropologije. Izvorna nagost pokazuje potpunu svjesnost od strane muškarca i žene izvornog značenja tijela kao objave osobe. Pokazuje čistu i transcendentnu duhovnu komunikaciju između muškarca i žene »prije« komunikacije u tijelu. Muškarac koji je dobio ženu kao dar od Boga pozvan je darivati sebe ženi a ona je pozvana odgovoriti primanjem dara.

2. Važnost kreposti čistoće i stidljivosti

Ukoliko promatramo čistoću kao pojam potrebno je krenuti što nam o čistoći govore različiti leksikoni i rječnici. Uzmemo li u ruke *Opći religijski leksikon* vidjet ćemo kako on na prvom mjestu navodi pod pojmom čistoće *stanje*, podrazumijevajući pod tim obrednu čistoću kako to imaju neke religije, tako u nekim religijama sve što narušava obrednu čistoću poprijeka mu je nečisto. Ta poprijeka postoji u arhaičnim religijama, u starogrčkoj religiji, u hinduizmu, šintoizmu, židovstvu i islamu. Pojam nečistoga najčešće je vezan uz krv, smrt i spolnost te uz prehrambene i odjevne predmete. Dodirom s nečistim vjernik zapada u obrednu nečistoću (zabrana sudjelovanja u kultu), i iz tog stanja izlazi se obredom čišćenja (ablacija, žrtva). U kršćanstvu je ukinuta poprijeka čisto ↔ nečisto i zamijenjena je duhovno moralnom poprijekom (milosno stanje ↔ grješno stanje). U etičkom učenju leksikon upućuje na pojam *moralna čistoća* koji ćemo razložiti malo kasnije koristeći se izvodima *Enciklopedijskog teološkog rječnika* i govora o čistoći, a gdje ćemo se dotaknuti i onoga što *Opći religijski leksikon* navodi na trećem mjestu a to je govor o *čistoći u kršćanskom moralu i duhovnosti*, kao pravilnom odnosu prema spolnosti, bilo da je riječ o braku i bračnoj čistoći bilo o asketskoj apstinenciji (zavjet čistoće).⁹⁸

Međutim, prije nego li prijedemo na konkretan govor o poimanju čistoće u Svetom pismu, naglasit ćemo još jednom kako je seksualnost osobiti Božji dar koji obuhvaća osobu u svom njezinom biću. Čistoća ne podrazumijeva odbacivanje spolnosti i spolnoga užitka, već je ona nutarnja i duhovna snaga koja osobu oslobađa od negativnih elemenata (egoizam, agresivnost, nametanje) i promiče punini autentične, istinske ljubavi.

a. Krepost čistoće u Svetom Pismu

Kao i kod svih tema koje se tiču kršćanskoga života Sveto Pismo je tako i u pitanju čistoće najvažniji izvor spoznaja. Biblija ne divinizira seksualnost, ali ju predstavlja kao dar koji proizlazi od Boga. Ne sakralizira ju, ali ju koristi kao jezik kojim se želi pokazati ljubav kojom Bog hrani svoj narod.

(1) Krepost čistoće u Starom zavjetu

Bog se u Starom zavjetu već predstavio kao zaručnik čovječanstva koji je uvijek spreman da bude milosrdan prema svojoj zaručnici (narodu) koji je često upadao u nevjernost. Nauk o čistoći u Svetom pismu nalazimo u različitim oblicima, tako postoje tekstovi koji pozivaju na čistoću i razmatraju je u svjetlu Božjeg spasiteljskog plana. U SZ postoji vrijedan nauk o braku i čistoći. Prve naznake tog tumačenja nalazimo već u knjizi Postanka (1,27 „*Na svoju sliku stvori Bog čovjeka, na sliku Božju on ga stvori, muško i žensko stvori ih.*“ i 2, 18-25 „*I reče Jahve Bog: Nije dobro da čovjek bude sam; načiniti ću mu pomoć kao što je on...Od rebra što ga je Jahve uzeo čovjeku napravi Jahve, Bog, ženu pa je dovede čovjeku. Nato čovjek reče: „gle kosti od mojih kostiju, mesa od mesa mogega! Ženom neka se zove, od čovjeka kad je uzeta!“...*). Spolnost se predstavlja kao sastavni dio ljudskoga bića, pokazuje se kao djelo Božje. On je onaj koji stvara muškarca i ženu kako bi se nadopunili i množili u jedinstvu braka. To jedinstvo je tako duboko da ima prioritet nad ostalim rodbinskim vezama. Čovjek spoznaje ženu, prepoznaje je ju kao meso svojega mesa i kost svoje kosti, napušta oca svojega i majku i združuje se sa svojom ženom tako da postanu jednim tijelom. U pripovijesti o Abrahamu postoji poglavlje puno dramatike, naime priča se o uništenju Sodome i Gomore ogrezlih u poroku osobito u grijehu homoseksualnosti koju su besramno i nasilnički prakticirali unutar svojih zidina (usp. Post 18,20-22; 19,1-19).

Homoseksualna praksa tu se u cijelosti proklinje jer izopačuje spolnost a time što „služi vitalnom iskustvu snage i moći“ spolnost gubi smisao koji joj je podario Bog. I kad naposljetku Bog Mojsiju daje zapovijedi zakona, među ostalim u njima stoji: „Ne učini preljuba!“ (Izl 20,14; Pnz 5,18). Svi zahtjevi iz „zakona saveza“ između Boga i Izraela pokazuju da seksualni moral nipošto nije nešto „privatno“ nego je povezan s Bogom i suživotom u narodu Božjem.⁹⁹ Premda u SZ nalazimo i tekstove koji ne govore na najbolji i najsavršeniji način o kreposti čistoće kakav ona i zahtijeva, recimo primjer kralja Davida koji je poželio ženu Urije Hetita Bat-Šebu i zbog koje ubija pravednog Uriju Hetita, naravno da nije dobar nego loš govor o čistoći. No, unatoč svemu u spisima SZ koje držimo izrazom izraelske mudrosti nalazimo i mnoge pouke o čistoći. Crkvena je tradicija u tim spisima uvijek gledala usmjerenost k cilju koji postaje jasan tek u

svjetlu Novoga Zavjeta (NZ). U SZ tema čistoće se pojavljuje iz kuta uznapredovale objave puta spasa koji Bog daruje svome narodu, a to vrijedi i za oblike ponašanja koji su u skladu s tim putom. Izričiti i sveobuhvatan način o čistoći ne postoji već se postupno pojavljuju pojedine točke koje kao u odrazu najavljuju buduće svjetlo. Čistoća je religiozna tema koja je povezana s potragom za Bogom, kao što razvrat znači udaljenost od Boga, uvreda Boga i služenje idolima. SZ nesumnjivo nema jasnoću koju donosi tek NZ ali on je priprema, najavljuje, omogućuje njenu slutnju.

(2) Krepost čistoće u Novom zavjetu

U Novom zavjetu nauk o čistoći znatno je prisutniji nego li u SZ, no on je povezan sa govorom o pojedinim osobama. Sam Isus je živio neoženjen, čisto i djevičanski. Premda ova izjava ne stoji izričito ovako u NZ, ona potpuno logično slijedi iz NZ i objašnjava nam nemalo Gospodinovih postupaka. Marija je bila djevica prije Isusova začeća, takva je ostala tijekom poroda i nakon toga. U sv. Josipu „najčistijem Marijinom supružniku“ Crkva vidi zaštitnika čistoće ljudi posvećenih Bogu. Tu možemo navesti još i primjer apostola i evanđelista Ivana u kojem oduvijek katolička tradicija vidi čovjeka djevca, onoga koji živi u celibatu. Sv. Pavao za sebe kaže da je ostao neoženjenim (1 Kor 7,8) a njegov nauk o djevičanstvu odiše dojmom osobnog iskustva (1 Kor 7,25). Isus se više puta očitovao o čistoći u kontekstu braka i izvan njega, tako u svome Govoru na gori Isus kaže; „Čuli ste da je rečeno starima; 'Ne čini preljuba!' a ja vam kažem da je svaki koji s požudom pogleda ženu već u svom srcu-s njom učinio preljub, (Mt 5,27...). Također na drugom mjestu kaže Isus „Ali što izlazi iz usta, izlazi iz srca, i to ukalja čovjeka. Jer iz srca dolaze zle misli, ubojstva, preljubi, bludnost, krađe, lažna svjedočanstva, psovke. To ukalja čovjeka“ (Mt 15, 18-20).

Konkretnije primjene navedenih načela izrečene su u blaženstvima, „blaženima“ će se zvati oni koji su čista srca „jer će Boga gledati!“ (Mt 5,8). Prava kršćanska čistoća dolazi iz srca, iz uredna, očišćena srca u kojem se ne skrivaju grešne namjere. Govoreći često o vrijednosti braka Isus čini sliku braka jasnom tako da ona ne počiva isključivo na sociološkim ili psihološkim osnovama nego se ovdje radi o samoj volji Božjoj; „što je Bog sjedinio neka čovjek ne rastavlja!“ svima je poznato Isusovo izvješće o ženi grješnici koja Isusu pri blagovanju u kući farizeja pere stopala (Lk 7,36-50). Riječ je o poznatoj bludnici, o ženi o kojoj se zna da je vodila raskalašeni život. Sljedeći događaj je u vezi s preljubnicom koju su pismoznanci i farizeji osudili na smrt (Iv 8, 3-11). Oba spomenuta događaja su obilježena Isusovim milosrđem kojemu nije do „smrti bezbožnikove, nego da se odvrati od zloga puta svojega i da živi!“ (Ez 33,11). U prvom izvješću ističemo Isusovu izjavu prema kojoj su ženi oprošteni „grijesi, i to mnogi, jer je pokazala mnogo ljubavi“ (Lk 7,47).

Ovu Isusovu rečenicu možemo razjasniti i tako da nam Isus njome želi reći kako razvrat ima korijene u stanju bez ljubavi, u egoizmu, u službi idolima a izliječiti se možemo samo iz ljubavi koja sve stvari stavlja na svoje mjesto a Boga, kojega jedino treba obožavati, stavlja iznad svega. Priča o preljubnici približava nam činjenicu da grijesi protiv čistoće nisu jedinstveni nego da ima i drugih koji se mogu usporediti s njima. Spašavanje grješne žene od smrti nju ne oslobađa od obveze da se pokaje i promijeni svoj život: „Idi i od sada ne griješi više.“ (Iv 8,11). Isusovo milosrđe izražava novu perspektivu. Tko se ogriješio o čistoću, može dobiti Božji oprost kao netko tko se ogriješio o neku drugu Božju zapovijed. Uvijek se radi o nadi u milost „novoga srca“ koje nam omogućuje da istinski ljubimo Boga i ljude. Čistoća se istina odnosi na ispravno prakticiranje seksualnosti no njen dublji smisao valja nam potražiti u odnosu čovjeka prema Bogu kojega čovjek treba proslaviti cijelim svojim bićem. Ono što treba naglasiti kod sv. Pavla i njegovih poslanica jest da je on odabrao čistoću kao omiljeli izraz kršćanske ljubavi prema Bogu. Upravo taj stav apostola Pavla koji je izražen u poslanici Efežanima objašnjavan u nizu ostalih tekstova Svetoga pisma „zaručnički“ ton kršćanske duhovnosti, kojoj su svojstveni nježnost, ljubav i susretljivost vjernosti.¹⁰⁰

b. Krepost čistoće i jedinstvo osobe

„Čistoća se danas definira kao krepost koja vrednuje ljudsku spolnost i njezino značenje te ju uklapa u plan međusobnog sazrijevanja. Klasična je definicija sv. Tome: čistoća je krepost kojom čovjek vlada spolnom željom i uređuje ju prema zahtjevima razuma.“¹⁰¹ Drugim riječima, krepost čistoće je dio kreposti umjerenosti koja ravna ljudskom spolnošću. To je krepost koja skladno ucjepljuje ljudsku spolnost u cjelovitost osobe. Čistoća je duhovna energija koja ljubav oslobađa sebičnosti i agresivnosti. Čistoća je stoga povezana sa krepošću umjerenosti i to nam jasno prikazuje tomistički pristup u teologiji. Ona je shvaćena kao uravnoteženo vrednovanje različitih napetosti u općoj perspektivi vrijednosti. Nikako ne smijemo zaobići što nam o čistoći govori *Katekizam Katoličke Crkve*. Čistoća prema učenju Katekizma izražava ostvarenu integraciju spolnosti u osobi i time unutarnje čovjekovo jedinstvo u njegovu tjelesnom i duhovnom biću.¹⁰²

Čista osoba odražava cjelovitost koja osigurava jedinstvo osobe i protivi se svakom ponašanju koje bi je ranilo. Ne podnosi dvostruki život, ni dvostruki govor.¹⁰³ Čistoća je zahtjev gospodstva nad sobom što je ujedno i odgoj za ljudsku slobodu. Jasno nam je što iz potonje postavke proizlazi, čovjek ili zapovijeda svojim strastima i postiže mir, ili pušta da ga zarobe i postaje nesretan. Čovjek je jedinstvena i neponovljiva osoba, ali istinu o sebi pronalazi u odnosu i ljubavi prema drugima. Istinska sposobnost

nesebičnog darivanja čovjekova očituje se u odnosu ljubavi muško – žensko. U kršćanskome smislu čistoća je dar Duha koji spolnu mogućnost vodi da sazrije u afektivnost, u poštovanju stvaralačkoga nauma; ona je moć milosti, koja omogućuje odgovor ljubavi koji je svatko pozvan dati; ujedno je božanski dar i osobno postignuće.

Katekizam Katoličke Crkve nam o ljudskom dostojanstvu govori kako ono od čovjeka zahtijeva da on radi po svjesnom i slobodnom izboru to jest potaknut i vođen osobnim uvjerenjem a ne po unutarnjem nagonu ili vanjskom pritisku. A čovjek dolazi do takvog uvjerenja tek kada je oslobođen svakog robovanja strastima što u životu postiže upoznajući sebe, provodeći asketski život te vježbom u moralnim krepostima. Uzdržljivost nas sabire i privodi ka jedinstvu koje smo izgubili rasipanjem. Kod kreposti čistoće vrlo važnu ulogu ima krepost umjerenosti jer ona je te koja vodi naš razum i upravlja težnjama ljudskih osjećajnosti. Čistoća, dakle, kao psiho – spolna uravnoteženost traži vladanje samim sobom, oblikovanje značaja i duh žrtve. U toj perspektivi, budnost, razboritost, molitva i sakramenti predstavljaju neophodna sredstva za kršćansko sazrijevanje spolnosti.¹⁰⁴

(1) Čistoća je dar koji uvijek do kraja ne razumijemo

Dragocjeni dar seksualnosti, željen od Boga kao jezik ljubavi, nije uvijek shvaćen i življen u svoj svojoj vrijednosti. Danas smo svjedoci nevjerojatne banalizacije seksualnog iskustva koja se očituje u čitavom nizu negativnih ponašanja.¹⁰⁵ Moguće je da dođe do zabune između osjećaja krivnje i osjećaja grijeha. Prvi je psihološke prirode dok se grijeh može tumačiti teološkim terminima. Osjećaj krivnje vezuje se uz samoga čovjeka dok se osjećaj grijeha povezuje s odnosom čovjek – Bog. Grijeh nije nužno ono što nas čini da se osjećamo krivima nego ono što nas razočarava u odnosu prema Bogu i udaljava nas od spasenja koje nam on daje.¹⁰⁶

Čovjek našeg vremena izgubio je sram. „Namjesto Boga, čovjek opaža samoga sebe. 'Tada im se obadvoma otvore oči' (Post 3, 7). Čovjek spoznaje sebe u razdvojenosti od Boga i čovjeka. Spoznaje da je gol. Bez zaštite, bez prikrivenosti, koju su mu predstavljali Bog i drugi čovjek, doživljava da je izvrnut sramoti.“¹⁰⁷ Čovjek se srami jer je izgubio nešto što spada na njegovu izvornu narav, na njegovu cjelovitost. Srami se svoje golotinje. U katehezi Ivana Pavla II., u kojoj govori o značenju tijela i izvornoj nevinosti, papa govori o zajedničkom 'početku' muškarca i žene to jest o izvornoj istini o njihovom tijelu u muškosti i ženskosti prema kojoj Post 2,25 našu pozornost upravlja da čovjek ne zna za stid. Taj se 'početak' može označiti i kao izvorna i blažena oslobođenost od stida zbog djelovanja ljubavi.¹⁰⁸

Slobodno se možemo zapitati ima li danas srama, srami li se čovjek svoje golotinje? 'golotinja' u smislu 'nedostatka odjeće' na starom Srednjem istoku označavala je nizak položaj ljudi lišenih slobode: robova, ratnih zarobljenika ili osuđenika, onih koji nisu uživali zaštitu zakona. Golotinja žena se smatrala sramotnom (usp. na primjer prijetnje proroka: Hoš 1-2 i Ez 23, 26-29). Čovjek koji je bio slobodan i koji je držao do svoga dostojanstva morao se raskošno odijevati; što je odjeća imala veće skute bila je raskošnija kao na primjer Josipova odjeća koja je izazvala zavist njegove braće ili farizeja koji su produživali svoje rese. Drugo značenje 'golotinje' odnosilo se na spolni čin. Hebrejska riječ *erwat* označava prostornu prazninu (npr. krajolik), nedostatak odjeće, svlačenje, ali u sebi nije imala ništa sramotno.¹⁰⁹

Sram prethodi kajanju i to dvoje ne smijemo miješati. Osoba osjeća kajanje kad je učinila prekršaj, a sram kad joj nešto nedostaje. Jedinstvena činjenica da obaramo pogled kad tuđi pogled sretne naš nije znak kajanja zbog prekršaja nego sram koji nas, dok nas promatraju, podsjeća na nešto što nam nedostaje, na izgubljenju cjelovitost života, na vlastitu golotinju. Izdržavanje tuđih pogleda, kako se to na primjer zahtijeva kod osobnih zavjeta na vjernost u sebi ima nešto nasilno, ljubav koja traga za tuđim očima ima u sebi nečega čeznutljivoga. Ne dodiruje li takav jedan pogled u dimenziju naše cjelovite čistoće?

Nabrojiti ćemo nekoliko negativnih ponašanja povezanih direktno sa banalizacijom seksualnih iskustava:

1. *Privatnost* - u negativnom smislu - gdje se odnos među dvoje ljudi promatra kao nešto što se tiče samo dvoje protagonista bježeći od socijalnog odnosa i zatvara ih samo sebe.
2. *Ekshibicionizam*, koji prikazuje intimnost ne kao stvarnu intimnost nego kao onu koja je dostupna svima, npr. televizija, internet...
3. *Genitalnost*, koji reducira seksualnost na način gdje su važne samo seksualne tehnike kako bi se ostvarilo fizičko zadovoljstvo. Tome pridonosi svakako i pornografija¹¹⁰ koja je danas jako raširena, bilo da je riječ o časopisima ili pak filmovima i to s namjerom da se sve više i količinom i kakvoćom poveća golotinjski materijal koji uzbuđuje. Širenje pornografije nije ništa drugo nego pogrešan znak shvaćanja seksualnih sloboda. Smanjenje relevantnosti seksualne krivnje ne može dovesti do toga da se odbacuje svaki propis jer bi to bio delikatni i kompleksni problem ljudske egzistencije. Anarhija ne proizvodi slobodu, nego konformizam koji može dovesti ne do rasvjetljenja svoje biti, već do dezintegracije.¹¹¹ Sve je dopušteno, prema čemu se i današnje društvo naziva „permisivno“ (od latinske riječi *permittere* – dopustiti), baš kao što je i Sarterov slogan: „Ako nema Boga, sve mi je dopušteno“, samo što je

naš suvremenik izbacio ovaj „ako“ pa i živi baš kao da Boga zaista nema i kao da nikad nikome neće polagati račun o svome životu i vladanju, osim isključivo samom sebi.¹¹² Danas prolazimo kroz maglu erotizma (erotike) od koje ne možemo vidjeti pravu vrijednost seksualnosti i osobe, već samo zatvoreni okvir konformizma koji osiromašuje jednu od najljepših dimenzija našega života. Teško je živjeti sredinu o kojoj su govorili Aristotel i Toma Akvinski, „in medio virtus“ jer tu nema nikakve kreposti, naprotiv, riječ je o zavođenju koje zdrave i normalne savjesti dovodi u konflikt.

4. *Hedonizam*, koji od seksualnosti očekuje da bude stroj koja će ostvariti zadovoljstvo preko instrumentalizacije partnera tako da sve postaje egoistično uživanje.
5. *Konzumizam*, koji partnera promatra samo kao objekt kojeg treba iskoristiti i potom odbaciti.
6. *Spontanost*, gdje se radi o brzom i spontanom izboru na način da „osjeća“ da je to ono baš što želi u tom trenutku i ide bez problema u tom smjeru što dalje.¹¹³

„Naše tijelo ima svoj govor, svoj način priopćavanja smisla i ciljeva. Napose njegova seksualna dimenzija traži odnos s drugim, obraća se drugome i govori mu (ili njoj). Naše lice govori, izražava radost, naklonost, prihvaćanje ili odbijanje, zatvaranje ili otvaranje. Naše se ruke pružaju u znak molbe ili se šire u zagrljaju.“¹¹⁴ Ljudska spolnost osnovni je način našega „biti u odnosu s drugim“, sa sobom i s Bogom. Ljepota te spolnosti sastoji se u tome što je tijelo onoga tko je ispunjen ljubavlju u stanju tu istu ljubav izraziti poljupcem ili pokretom ruke, tako da tijelo samo po sebi govori i postaje riječ ljubavi. Možemo reći da se unutarnja nevinost u razmjeni dara sastoji u uzajamnoj 'pozornosti' na drugoga, takvoj da odgovara samoj biti dara; na taj način međusobno darivanje stvara zajedništvo osoba.¹¹⁵

Međutim, danas smo svjedoci kako su između muškarca i žene prisutne veze bez ikakvih osjećaja, koje ne uključuju neku sentimentalnu povezanost i neku stabilnu vezu. Sve se svodi na površno iskustvo koje ne poštuje bogatstvo istinske ljubavi i dostojanstvo osobe.¹¹⁶ Sav seksualni konzumizam koji današnje društvo karakterizira dovodi do razdvojenosti seksualnosti i ljubavi. Seksualnost je bitno predstaviti kao jezik ljubavi, kao bogatstvo osobe vraćajući se na Božji plan. Međutim, seksualnost željena od Boga kao jezik ljubavi između osoba, između muškarca i žene i prenošenja života, postaje sve više hedonističko ponašanje, koji odbija afektivnu vezu i stvara strah od toga da se ljubi i da se oblikuje projekt života koji predstavlja dobro ne samo između dvoje, nego i za cijelo društvo.¹¹⁷ Ne treba zauzimati neke teorije zabrane i stavove nego je potrebno predstaviti vrijedne moralne stvari na polju seksualnosti. Moralni pristup seksualnosti ne bi trebao zvučati; „ovo je dobro, ovo ne“, nego: „ovo ti pomaže da se ostvaruješ kao

osoba, ovo te uništava.“¹¹⁸ U takvom viđenju glavni kriterij seksualnog morala može biti samo ljubav.

(2) Što ljubav jest, a što nije?

Ljudski govor dosiže vrhunac kad u savezu ljubavi jedna osoba izražava sebe drugoj. Ljudska seksualnost, ukoliko je upravo ljudska, traži riječ koja odgovara njezinom smislu. Jedino cjelovita osoba kao duša i tijelo, integrirana osoba, u mogućnosti je spolnost sasvim unijeti u dimenziju komunikacije ljubavne istine.¹¹⁹ Ljubav nije zaljubljenost i zaludenost (zaslijepljenost). To je najviše prisutno iskustvo kod adolescenata, ali se može javiti i kod odraslih koji nisu dovoljno zreli. Obično takove zaljubljene osobe ponašaju se neprikladno s raznim *bedastim* gestama. Gubi smisao za realnošću, ne primjećuje nesavršenosti drugih osoba. Ako i tada dolazi do čak i seksualnih čina, rizik je da se ljubav zamjeni s onim što to nije.

Zatim ljubav nije oblik egoizma u dvoje. U tom slučaju moje ja ide za tim da iskoristi tuđe ti za vlastitu sreću. Riječima kaže: *Volim te*, dok u stvarnosti kao da kaže: *Volim sebe preko tebe*. Ili ide tako da instrumentalizira drugoga: *Volim te jer imam potrebu za tobom sve dok ću imati potrebe*. No to je sve krivi pristup jer vodi do posesivnosti, iracionalne ljubomore, želje da nameće svoju volju. Sav taj odnos stavlja na klimave noge odnos bračnih parova.

Ljubav nije samo jednostavno zaljubljenost, koja je sigurno nešto temeljno za afektivni odnos. Zaljubljenost je snažno emotivno iskustvo, prava eksplozija sentimentata koja stvara veliku privlačnost za određenom osobom. No to vodi do nepokretnosti osobe. Zaljubljenost nije još uvijek ljubav, nego se treba kontinuirano hraniti.¹²⁰ Krajnji senzualisti koji niječu smisao ljubavnog sjedinjenja i cilj rađanja, stalno govore o seksu, i njihovom brbljanju nema kraja. Tako poglaviti problemi nisu više društveni tabui nad spolnom aktivnosti ni osjećaj grijeha, nego činjenica da je spolnost za mnoge postala prazno, mehaničko i besmisleno iskustvo. Stoga je žalosna istina da izrazi spolnosti mogu biti lažni i nedostojni.¹²¹

Nakon svega navedenoga postavljamo pitanje: Što je onda ljubav? Ljubav je snaga zajedništva koje drugoga prihvaća kao dar, potiče osobu da se daruje drugome. Prihvatiti i darovati se jesu temeljni glagoli za ljubav, dok su oholost i egoizam temeljni defekti. Oholica ne zna prihvatiti drugoga jer u svome uvjerenju misli da nema potrebe za nikim. Ljubav je autentična kada subjekt želi dobro drugome više nego sebi. U pravoj ljubavi drugi nije ljubljen zato jer se od njega ima koristiti, nego ga se voli u onome što jest. To se razlikuje od požude. Osobiti oblik iskrene ljubavi je prijateljstvo koje ima sve

karakteristike zrelih afektivnih odnosa: recipročnost, suradnja, iskrenost, duh žrtve, dijalog. Ljubav para je *nešto više* od prijateljstva, jer se bazira na erotskoj privlačnosti. To znači da par živi ljubav u svojoj erotskoj dimenziji, ali puna je zrelost kada se ujedine ti erotski sa psihološko-afektivnim i etičko-vrijednosnim dimenzijama.

(3) Ljubav i krepost čistoće

Toma Akvinski donosi novi pristup seksualnosti jer njegovo polazište nije pala, nego ljudska stvorena narav. U svome proučavanju on se ne trudi dokučiti grijehom i požudom ranjenu, nego milošću Božjom stvorenu seksualnost. U skladu s biblijskom pripoviješću Toma s pravom u seksualnosti prepoznaje prvobitnu sklonost ljudske naravi. Prema njemu ona je dobra u svome korijenu i izvor je moralne kvalitete. Dakako da ova tvrdnja uopće ne dovodi u pitanje činjenicu da u konkretnom čovjeku postoje neuredne sklonosti i da ih uzrokuju grijeh i požuda. Sv. Toma u naravi i njenim sklonostima prepoznaje oslonac za krepost i njenu izgradnju. On tako krepost umjerenosti i čistoće oslanja na seksualnu sklonost odnosno na osjetilnu težnju i to u onoj mjeri u kojoj je spomenuta želja sposobna participirati na djelu razuma.¹²²

Čistoća se kao krepost ne nameće sklonosti kroz izvanjsku prisilu i izvjesno nametanje granica, nego se na nju tako oslanja što u njoj prepoznaje svoj korijen, što ga malo pomalo jača i razvija do njegove savršenosti. Kroz taj polagani razvoj krepost čistoće uvijek dolazi seksualnoj sklonosti iznutra i pokazuje se kao unutarnja vlast razuma. Po njoj razum na najbolji mogući način integrira seksualnu sklonost u cijelu osobnost, ostvaruje njenu povezanost s ostalim krepostima i djelotvorno je stavlja u funkciju istinske ljubavi i otvorenosti ljudskoga života.¹²³

Istinska ljubav nužno zahtijeva krepost čistoće, bolje rečeno krepost čistoće pročišćava ili ispravlja seksualnu sklonost. Štoviše krepost otvara mogućnost da pod utjecajem nadnaravne kreposti ljubavi seksualnost u braku pridonesu djelu spasenja i u tom smislu bude zaslužna pod nadnaravnim vidikom. Požuda je osobito zahtjevnost na području ljudske seksualnosti i vrlo je važno da se čovjek u nju upusti odlučno, jer poremećaji na toj razini dovode do promašaja ne samo na osobnoj pojedinačnoj, nego i na bračnoj, društvenoj razini. Iskustva pokazuju da je snaga seksualnog nagona toliko velika, a njegova uloga tako utjecajna u ljudskom životu da neredi na seksualnoj razini mogu ugroziti i cijeli kreposni sustav. Slično misli i sv. Pavao kada poziva na život po Duhu u ljubavi, čistoći i vlasti nad sobom odnosno na borbu protiv života po tijelu, u bludnostima i prorocima. Bilo bi naivno zanemariti ljudsko i kršćansko iskustvo koje ukazuje na činjenicu da postoje neredi na razini ljudske seksualnosti i da je protiv njih potrebna žestoka borba kako bi ih se nadvladalo. Čistoća ostvaruje moralnu ispravnost

želje, bez koje nema ni istinske ljubavi, ni trajnoga napretka, ni osobnoga sazrijevanja.¹²⁴

Moralna teologija nastojala je posljednjih desetljeća postaviti razmišljanja u pozitivnom smislu obveza i poštivanja vrijednosti osobe i interpretacijom seksualnog iskustva jezikom ljubavi. Dobro je da se danas može otvoreno o svemu razgovarati i da se izbjegava pesimističko gledanje stvari, koja seksualnost promatra kao nešto prljavo. Ne možemo seksualni moral postaviti u kontekstu obrane, ili osjećaj krivnje poistovjetiti s autentičnim osjećajem za grijeh. Danas je rizik da živimo u jednoj magli erotike koja nas čini slijepima za vrijednosti seksualnosti i osobe. Pokazuje se sve više hitnijim predstaviti seksualnost jezikom ljubavi i kao bogatstvo osobe, vraćajući se tako na Božji projekt o čovjeku. Potrebno je promatrati u smislu samorealizacije osobe. Drugim riječima moralni zakon se ne ograničava da kaže: *Ovo je dobro, ovo je loše*, nego: *Ovo će ti pomoći da se ostvariš kao osoba, ovo će te uništiti*.¹²⁵

Biblija ne divinizira seksualnost, ali ju predstavlja kao dar koji proizlazi od Boga. Ne sakralizira ju, ali ju koristi kao jezik kojim se želi pokazati ljubav kojom Bog hrani svoj narod. Bog se je već u Starom zavjetu predstavio kao zaručnik čovječanstva, uvijek spreman da bude milosrdan prema svojoj zaručnici (narod) koja je često upadala u nevjernost. Taj zaručnički govor biva prikazan preko *Pjesme nad Pjesmama*. Interesantno je čitati tu pjesmu. No ističe se da seksualnost nije Bog, nego samo sredstvo kako bi se bolje poznavao njegov misterij.¹²⁶

Timothy Radcliffe piše u svojoj knjizi *Redovnici jeste li sretni?* kako je potrebno da jasno vidimo seksualnost i oslobodimo se mitologije seksualnosti suvremenoga društva. „Moramo demitologizirati seksualnost. S jedne strane seksualni se odnos smatra najčešće vrhuncem svih naših velikih želja za zajedništvom i jedini način da se izbjegne osamljenost. S jedne je pak strane nazvana posljednji sakrament transcendencije koji ostaje jedini znak da postojimo za druge, ili čak da uopće postojimo. Prema tome, ne imati seksualni odnos znači biti napola mrtav. S druge strane, seksualnost je banalizirana.“¹²⁷

c. Različiti oblici čistoće

Katekizam Katoličke Crkve nas poučava kako je svaki čovjek pozvan na čistoću te da je kršćanin 'zaodjenuvši se Kristom' uzor svake čistoće. S obzirom na svoje životno opredjeljenje i stanje svi su vjernici pozvani da provode čist život prema posebnom životnom stanju.¹²⁸ Čistoća mora razlikovati osobe u njihovim različitim stanjima pod tim se podrazumijeva da jedni žive u djevičanstvu i posvećenom celibatu što je ujedno

i izvrstan način da se čovjek nepodijeljena srca lakše preda jedino Bogu, druge pak na način kako to za sve određuje moralni zakon, prema tome jesu li u braku ili nisu. Oženjene osobe pozvane su da žive bračnu čistoću. Tri su oblika kreposti čistoće; jedna je bračna, druga udovička i treća djevičanska. Nikako ne hvalimo samo jednu od njih a druge isključujemo u čemu je nauk Crkve bogat.¹²⁹ Zaručnici su pozvani da čistoću žive u uzdržljivosti te *Katekizam* navodi kako će se u toj kušnji otkriti u uzajamnom poštivanju, vježbi u vjernosti i u nadi da će jedno drugo primiti kao Božji dar, tako će jedno drugom pomagati da rastu u čistoći.¹³⁰

(1) Predbračna čistoća

Kada govorimo o predbračnim spolnim odnosima u današnjem svijetu je taj fenomen toliko raširen da je u trajnom porastu. No to nije samo tako danas, jer prof. Fuček je o tome pisao već sedamdesetih godina i pisao je već tada kako takvo ponašanje postaje gotovo pravilo tako da 'drugačije' danas nije moguće, i postavlja se pitanje 'zašto bi to uopće bilo zlo?'¹³¹ Rijetkost je danas naići na mlade zaručnike koji u brak stupaju u nevinosti. Prava roditeljska ljubav je temelj, kontekst, osnova i uvjet ispravnog, poštenog i pravednog ponašanja na području seksualnosti. Također i odnosa prema vlastitoj spolnosti, odnosa među osobama istoga spola i odnosa među osobama različitih spolova.¹³²

U ovo pitanje uključeno je i razmišljanje o pitanju roditeljstva. Ako žele biti poštjeni i pravedni mogući roditelji djeteta trebaju prije upuštanja u seksualne odnose ostvariti odgovarajuće međusobne odnose koji će biti temelj njihove zajedničke brige i ljubavi prema njihovoj zajedničkoj djeci. Međutim ukoliko se osvrnemo na pitanje predbračnih spolnih odnosa pitaju li se osobe koje stupaju u odnose o tome koliko je takvih odnosa uzrok mnogim abortusima danas? Krepost čistoće je svakome moguća tko ju zaista želi ostvariti. Prof. Fuček u svome članku navodi kako je predbračnim spolnim odnosima osobito udarena djevojka, odnosno žensko biće, i to iz razloga jer ona za razliku od muškarca teže uspijeva u seksualnom činu razlikovati *erotski* trenutak – trenutak „okusa“ od specifično oblativnog – *ekstatičkog* trenutka. U nekoj određenoj točki žena zapaža da su njezine najdragocjenije vrijednosti isključene, i da njezino tijelo postaje čisti stroj koji stimulira nasladu muškarca.¹³³ Prof. Jordan Kuničić kada govori o nevinosti prije braka navodi kako se u njoj ne smije vlastita seksualnost još ostvarivati. Ako je stvorena odluka za brak tada se predbračna nevinost pretvara u zaručničku nevinost. Po njoj su dozvoljeni iskazi ljubavi ukoliko ne zahtijevaju kompletno bračno darivanje ili ga unaprijed isključuju.¹³⁴

Predbračnom spolnom odnosu nedostaje cjelovitost, u njemu još nije učinjeno što bi se moglo i moralo učiniti da se iskrenost i uzajamna vjernost osiguraju i zaštite od prevrtljivosti strasti. Dakako da je potrebno razlikovati i drugačije suditi o ne bračnom spolnom odnosu ljudi koji su u međusobnoj ljubavi odani ili koji se žele vjenčati negoli kad je riječ o spolnom susretu bez ikakve obveze ili prostituciji, no unatoč svemu njihov postupak nije bez prigovora s moralnog stajališta jer proturječno je sebi prisvajati bračna prava kao da se je u braku u vezi koju se nije osiguralo da se ne bi mogla jednoga dana raspasti, i to baš navodeći da brak još nije sklopljen.¹³⁵ Sv. Pavao nam jasno u svojim poslanicama progovara kako se spolno ponašanje kršćanina ne smije izdvojiti iz njegova cjelokupnoga kršćanskoga života. On u biti vidi bit kršćanskoga života u tome što čovjek u cjelini postaje Kristov, i u svojoj tjelesnosti, dakle i u spolnosti. Spolni susret u ljubavi Kristovoj po Pavlu je jedino moguć u braku, budući da se muž i žena cjelovito prihvaćaju u trajnom zajedništvu i na taj način uzajamno iskazuju trajnu ljubav Kristovu prema svojoj Crkvi (usp. Ef 5,25-32) sve spolne aktivnosti izvan braka uživaju stanoviti nedostatak.¹³⁶

Prema dokumentu *Persona humana* učenje Crkve o dopustivosti spolnoga odnosa samo unutar braka je obilno potvrđena razmišljanjima ljudske mudrosti i svjedočanstvima povijesti. Kad se želi opravdati predbračni odnos međusobnom ljubavlju partnera ovaj dokument ističe kako baš ljubav shvaćena u dovoljnoj dubini, zahtijeva pretpostavku braka. Kako bi se mogla razviti sposobnost spolnog sjedinjenja da služi pažljivoj bračnoj ljubavi i rađanju iz ljubavi, partneri se moraju cjelovito prihvatiti, ne samo u njihovom uzajamnom sporazumijevanju nego i pred društvom (pred državom; za vjernike, pred Crkvom) koje sa svoje strane potvrđuje i štiti ovaj životni savez. Brak u punini izražavaju partneri svojim uzajamnim „da“ samo kad se daruju i obvezuju pred društvom. Cjelovita povezanost je od krajnje važnosti za uspjeh u samoj zajednici između muža i žene i za dobro njihove obitelji.¹³⁷

Bernhard Häring po pitanju predbračnih spolnih odnosa stoji u suglasnosti sa većinom katoličkih moralista njegova vremena kao i moralista drugih Crkvi, osobito pravoslavnih, koji strogo zastupaju tradicionalnu normu da spolni odnos ostvaruje punu istinu jedino ako je izraz tvrdo zadane vjernosti i ljubavi u ženidbi. On također navodi i prigovor mladih na ovu tvrdnju koji kažu 'mi znamo da tvrda uzajamna obveza ne zavisi od jedne ceremonije', na što im Häring odgovara kako spolnost jest i zbog mnogih razloga mora biti socijalna stvarnost. Vaš bijeg od socijalnog i eklezijalnog izraza obveze u privatnost protivi se istini spolnosti.¹³⁸ Unatoč tome što moramo imati obzira prema suvremenoj situaciji mi jednostavno ne možemo odobriti tendencije našega vremena koje su u protuslovlju s normativnim kršćanskim idealom. Moramo biti hrabri u obrani tradicionalne mudrosti pa i kad naše riječi kucaju na uši svijeta koji upravo

vjeruje u „spolnu slobodu“ i koji odbacuje društvenu kontrolu i društvene norme nad stvarnošću koja je ipak duboko – socijalna.¹³⁹ Mnogo puta čuje prigovor; 'ta moramo prije ženidbe iskušati jesmo li jedno drugome spolno prikladni', no spolni odnos kojim se druga osoba isprobava jest po svome najdubljem smislu i po svome psihološkome iskustvu nešto sasvim drugo od bračnoga čina kao izraza posvemašnjeg uzajamnog pripadanja. Eksperimentirati takvo cjelovito samo darivanje služeći se drugom osobom „radi probe“ nema smisla jednako kao što nema smisla kušati što je smrt s pomoću jednog dugog sna.¹⁴⁰

Prigodni seks, kako ga naziva Häring, je pogibeljan osobito ako je pojedinac ravnodušan prema osjećajima druge osobe. Ako netko drugu osobu *proba* obećavajući joj ženidbu, a nakon toga je ostavi, njeni osjećaji moraju biti duboko povrijeđeni, a prevarena osoba može nositi posljedice tijekom cijeloga života. Izjava Kongregacije za nauk vjere o nekim pitanjima spolnog morala iz 1975. godine potvrđuje tradicionalni nauk, budući da danas mnogi zahtijevaju pravo na spolno sjedinjenje prije ženidbe, barem u situacijama kada imaju čvrstu odluku da će sklopiti ženidbu te to na neki način smatraju prirodnim kako bi se sačuvala ljubav zaručnika. Unatoč dobrim nakanama to se mišljenje protivi kršćanskoj nauci, po kojoj se svaki ljudski spolni čin mora dogoditi u okviru ženidbe.¹⁴¹

Vrijedno je ipak napomenuti da trebamo u ovom pitanju imati razumijevanja i obzira prema mladima koji zbog utjecaja okoline i nedostatka odgoja na području spolnoga morala ne uspijevaju ostvariti svoju nakanu da se uzdrže od spolnih odnosa do ženidbe. Tu ne trebamo dramatizirati, ali treba reći i to da kod onih koji su se s obzirom na svoju tešku situaciju čvrsto zauzeli za to da trebaju imati predbračne spolne odnose mi trebamo biti čvrsti te im to ne odobravati olako, ali ispovjednik im može dati odrješenje, ne na temelju novoga nauka, nego na temelju njihovog iskrenog uvjerenja. Snagom svog unutrašnjeg usmjerenja i svojih mehanizama spolni je čin ontološki i neraskidljivo vezan uz prokreativno značenje. Karakter otvorenosti prema prokreaciji, a koji je neodvojiv od seksualnog čina, traži autentično prokreativne uvjete to jest, „službeno“ stanje jedinstva i trajnosti. U svakom slučaju ovakvo stanje garantira brigu asistencije i odgoja, ukoliko se kao plod njihove ljubavi pojavi novo ljudsko biće. Drugim riječima možemo to i ovako kazati; kad je ljubav zaručnika već postigla svoj relativni vrhunac i kad je njihova volja za sjedinjenjem tako uređena da isključuje svaku, pa i najmanju dozu egoizma, za predbračne odnose jednako treba reći da su nedopušteni u ime još jedne finalnosti ljudske seksualnosti, a to je prokreativnost.¹⁴²

Kao argumentiranu tvrdnju prethodno rečenome možemo se pozvati na učenje Pavla VI u *Humanae vitae*, gdje se poziva na Učiteljstvo koje je u više navrata izložilo ovu nauku,

stavljaajući naglasak pri tome na neraskidivu vezu između dvojakoga smisla; smisla sjedinjenja i smisla rađanja. Tu je povezanost Bog ustanovio i čovjek ju samovoljno ne smije raskinuti. Bračni čin dok najuže sjedinjuje bračne drugove, ujedno ih osposobljuje za rađanje novoga života, po zakonima koji su upisani u samu narav muškarca i žene. Ukoliko se ova dva bitna vida čuvaju, vid sjedinjenja i rađanja, tada bračni čin zadržava smisao uzajamne i istinske ljubavi. Naravno da pitanje predbračnih spolnih odnosa povlači za sobom i pitanje uporabe kontraceptivnih sredstava. Papa Pavao VI. kaže kako općenito mladi misle da mogu fizički zasvjedočiti svoju ljubav time da izbjegavaju učinke te ljubavi (djecu) ne čine ništa drugo nego nose posljedice direktne aktivne kontracepcije. Stoga psihološka finalnost sjedinjenja ne može i ne smije zaboraviti i zanjekati biološku finalnost.

No, na kraju krajeva moramo staviti svakako naglasak i na teološkim dokazima za nedopustivost predbračnih spolnih odnosa. Današnje crkveno Učiteljstvo predbračne spolne odnose smatra grijehom iako to izričito ne navodi u dokumentima Drugoga vatikanskoga koncila. Takvo naučavanje, bez ikakve sumnje ima jak oslonac u Objavi: „Zar ne znate da....ni bludnici, ni idolopoklonici, ni preljubnici, ni mekoputnici...neće baštiniti kraljevstva Božjega“ (usp. 1 Kor 6,9-10). Velika odgovornost se u ovome pitanju stavlja na svećenike, od njih se traži posebna jakost da zaručnicima jasno iznesu normu koja će im se činiti odviše strogom, međutim vjera će nam pomoći da to zgodno iznesemo. Nije svejedno jesu li zaručnici pogriješili uza svu najbolju volju da se uzdrže, ili su pogriješili, a da se uopće nisu ništa trudili oko uzdržljivosti; da li se vode ispravnim načelima i žele ih na svaki način ostvariti, pa u slabosti padnu, ili se vode neispravnim načelima, koja potvrđuju njihovu slabost. U svakom tom slučaju riječ je o grijehu pa makar i sa različitim akcentom, ali kad se gleda na osobe, na subjekt koji griješi, ponekad grijeh može biti veoma umanjen. Drugim riječima prof. Fuček piše da nismo mi ti koji ćemo sa sigurnošću proglasiti kad su njih dvoje na subjektivnom planu pogriješili, pa makar bili to i njihovi ispovjednici. Jer to nitko od ljudi ne može, od njih samih, pretpostavivši da su im savjesti dobro formirane jer samo Bog ispituje 'srca i bubrege'.¹⁴³

Danas se mnoge djevojke hvale time da više nisu djevice, jer biti djevica je kažu izvan mode. No jedva da ikad čujemo o muškom djevičanstvu, kao da bi mladić bio izuzet od toga da u brak uđe sačuvan. Očito je da je po pitanju djevičanstva mnogo nejasnoća s obzirom na njegovu vrijednost i na sam izraz. Premda se pojam djevičanstvo uzima u anatomsom smislu kao ekvivalent 'nedirnutog himena', svakako ga treba uzeti u njegovom bitnijem i autentičnijem značenju kad se time želi označiti moralni integritet osobe a ne samo biološki. No ispred svih značenja djevičanstvo označava duh, dispoziciju kako bi se otklonio svaki individualistički odnos seksualnog zadovoljavanja,

i to u vidu ljubavi i njenih zrelih izražaja u darivanju. Prema tome neka djevojka može izgubiti svoj fizički integritet iz uzroka koji su apsolutno neovisni od njezine volje, na primjer kao neka urođena anomalija, povreda himena nekim incidentom, nasiljem i slično, a da ipak ostane djevica u punom značenju te riječi. Dok djevojku koja se svojevoljno podala nekom čovjeku, a da pri tom njen anatomske integritet nije bio povrijeđen, očito više ne možemo nazvati djevicom u bitnom značenju toga izraza.¹⁴⁴ Stoga ako danas mnoge djevojke smatraju svoje djevičanstvo 'izvan mode', onda to proizlazi iz činjenice da u svome životu nisu nikada poštivale autentične vidike ljudske seksualnosti, zamjenjujući seksualnost i miješajući je zajedno s interesantnim elementima za zabavu i avanture.

(2) Bračna čistoća

Vlastita spolnost se u bračnoj čistoći mora cjelovito realizirati. Drugim riječima u bračnoj se čistoći ne smije bez važnoga razloga ništa rezervirati, što spada u cjelovito darivanje partnera, a također to znači da se takvo potpuno darivanje smije vršiti samo spram tog jednog partnera.¹⁴⁵ Prema *Zakoniku kanonskoga prava* prvotna svrha braka je rađanje i odgoj potomstva, drugotni je cilj međusobna podrška, a treća je svrha smirivanje požude tijela. Ljubav je maksimalni zahtjev u braku stoga ukoliko bismo ju stavljali u pravnu normu iz nje bismo stvorili zakon, a s druge pak strane ponižavali bismo ju na razinu sredstava za postizavanje svrhe, no svjesni smo činjenice da je vrhunski smisao braka ljubav iz koje se razvija plodnost i ostvarivanje spasenja. Temelj svakog braka mora biti osobna ljubav, jer seksualnost bez erosa bi bila nehumana a brak podrazumijeva humani eros. Tijekom braka krepost čistoće upućuje na vjernost bračnom partneru. Ona traži da se u braku pristupa seksualnim odnosima u okviru međusobnog poštovanja i zrele ljubavi, pa se seksualni odnos niti traži niti odbija iz grubog egoizma ili na ponižavajući način. Isto tako ova krepost isključuje upotrebu kontracepcije i sterilizacije to jest izazivanje privremene ili trajne neplodnosti, kao što isključuje i svako prekidanje života nerođenoga djeteta bilo putem tzv. hormonalne kontracepcije ili spirale u prvim danima djetetovoga života, bilo kasnije kirurškim ili kojim drugim načinom pobačaja.¹⁴⁶

Grubo bismo pojednostavili kad bismo ustvrdili da je neuspjeh bračne zajednice nešto što uvijek i isključivo možemo svesti na nekorektno seksualno ponašanje jednog od supružnika, s druge pak strane zbog očitog nepoznavanja zbilje, moglo bi se tvrditi da ponašanje koje je suprotno čistoći neznatno utječe ili uopće ne utječe na propast braka. Propast bračne zajednice obično je rezultat više čimbenika no važnu ulogu pripisujemo nedostatku seksualnog samosvladavanja. Postoje naime neuredni seksualni predbračni oblici koji izrazito negativno utječu na suživot u braku.¹⁴⁷ Zanimljivo je da kad se među

supružnicima dogodi slom koji se više ne može zaliječiti da se tada otvara novo područje za čistoću; vjernost prema partneru od kojeg smo razdvojeni, a koji možda nosi znatan dio odgovornosti za ono što se dogodilo. To je naime izraz duhovnosti koju teško mogu razumjeti oni koji u braku vide samo ugovor o suživotu, dok, kako se kaže 'ljubav traje'.

Svim oblicima čistoće, bilo da je riječ o predbračnoj, bračnoj, celibatskoj ili zavjetovanoj čistoći zajedničko je jedno: ovladavanje spolnim nagonom kao izraz težnje za Bogom koji je iznad svih ostalih dobara. Tako se u svakom dobru teži samo u skladu prema toj težnji za Bogom i Njegovom ljubavi. Stoga čistoća nije dakle negativna stvar jer iako zahtijeva žrtvu i odricanje cilj joj je uvijek najveće pozitivno dobro: ljubav Božja.¹⁴⁸ Personalna bračna ljubav uključuje pripravnost za tjelesno darivanje. Ono se ne smije – jer je ljudska spolnost po Božjoj volji i dobra, - zahtijevati i dopuštati jedino u 'svrhu' prokreacije potomstva, nego se ostvaruje i radi međusobnog obogaćanja. I zbog toga je sve ono moralno dobro, što služi povećanju tjelesne radosti u braku kao priprava i završetak bračnom općenju. Kolikogod da se smije ići za osobnim usrećivanjem, toliko bi pak čisti egoizam izopačio bračno darivanje. U izvjesnim prilikama se zbog toga mora ljubav odreći bračnog sjedinjenja, ili se bračno općenje partneru treba uskratiti (na primjer u bolesti, pri nedostatku psihičke spremnosti, kod brutalnosti, prekomjernoj učestalosti) ili se mora bračno općenje ipak izvršiti usprkos nedostatka priprave kako bi se partnera sačuvalo od nevjernosti.

Personalna ljubav se mora izražavati u dnevnom životu supruge, jer je ljubav dar kojega treba sa zahvalnošću prihvatiti i sa spremnošću primiti.¹⁴⁹ Ljubav ne afirmira samo neka određena dobra svojstva kod partnera nego ga afirmira u cjelovitoj njegovoj osobi. Odgovor ljubavi na grijeh partnera je opraštanje, koje odvraća pogled od grijeha partnera. Ukoliko bi tijekom čitavog braka nedostajala volja za djetetom kod supružnika, takav brak ne bi bio valjan. Prema tome bračna ljubav i ljubav prema djetetu nisu u suprotnosti, već jedno drugo uvjetuju. Sve prethodno rečeno u sebi sadržava poimanje bračne čistoće, no mi ćemo ovu tematsku jedinicu zaključiti sa poantom da je čista ljubav temelj sve bračne čistoće.

(3) Poslijebračna čistoća

Osim govora o bračnoj čistoći, možemo govoriti i o tzv. poslijebračnoj čistoći. Ova čistoća podrazumijeva život osobe ukoliko jedan od supružnika umre. Naime jer je brak unutar poretka spasenja, te on u svojoj stvarnosti ne postoji više, ako se jedan od partnera već nalazi u Božjem spasenju tada smrt razrješava brak. Načelno može osoba nakon smrti supruge/e sklopiti drugi novi brak. Ali isto tako može i u uspomeni na prvi i jedini brak ostaviti odluku da ovo darivanje u ljubavi ostane jednokratno, te može živjeti u

udovičkom statusu. Odlučivanje i za jednu i za drugu mogućnost prepušteno je pojedincu.¹⁵⁰

d. Posvećena čistoća: celibat i zavjet djevičanstva

Pojam posvećene čistoće ima najmanje dva značenja. Jednom se misli naprosto na činjenicu da netko nije oženjen, a drugi put na one koji nisu u braku iz religioznih razloga. Postoje naime jezici u kojima se riječ „u celibatu“ u svakodnevnom govoru koristi kao istoznačnica s „neoženjen“ ali ipak taj izraz tada ne uključuje značenje života „u čistoći“. ¹⁵¹ Riječi „celibat“ među katolicima je dodano religijsko značenje i odnosi se posebno na muškarca koji, s obzirom na svećeničku službu Rimske Crkve, daje svečano obećanje da se neće ženiti i da će u skladu s tim živjeti u celibatskoj čistoći. No muškarac se može zavjetovati na celibat pošto ostane udovac, pa i nakon nemoralnog (budnog) života. Crkva vjeruje da je tajna saveza ljubavi između Krista i Crkve, između Boga i čovječanstva simbolizirana dvama zvanjima koji se uzajamno osvjetljavaju; ženidbom i celibatom poradi Kraljevstva Božjega.

Često čujemo pitanje kako neoženjena osoba gleda na svoju spolnu dimenziju? Gleda li na nju kao na jednostavnu smetnju, kao na uzrok frustracije i napasti ili kao na dragocjen Stvoriteljev i Otkupiteljev dar? Način kojim neoženjena osoba shvaća spolne vrijednosti uvelike je određen vladajućom antropologijom i teologijom. ¹⁵² Ukoliko se celibat veliča kao vrijedan kršćanski simbol na štetu ženidbe i dobrote spolnosti, tada on to nije. Kršćanin nailazi na mnoge negativne sudove o celibatu. Kao na primjer možemo čuti kako neženje sebe sakate, kako u celibatu duh zarobljuje tijelo i kako zbog toga nastaju mnogi duševni poremećaji. Profesor Jordan Kuničić se pita na temelju rečenoga „ne postaje li celibat anomalijom?“ ¹⁵³

(1) Pitanje celibata

U rijetko koje pitanje je Krist tako duboko zašao psihološki i metodološki kao u pitanje djevičanstva (Mt 19, 10 -13). Krist navodi tri kategorije neženja. Kaže da ima onih koji su od rođenja nesposobni za ženidbu, i ti su nekako od prirode 'osuđeni' da budu neženje. Potom drugu kategoriju sačinjavaju oni koje su ljudi učinili nesposobnima, i treću predstavljaju oni koji se dragovoljno odriču ženidbe radi kraljevstva nebeskoga, oni svojevolumeno uzimaju na sebe sve što je vezano sa staležom celibata. Takvi žele nesmetano služiti Bogu, sebe duhovno izgrađivati i kao takvi služiti i Crkvi i čovječanstvu. Zamjerke u pitanju celibata (djevičanstvu, neženjama) redovito padaju na onaj patološki celibat, a ne na onaj normalni, zdravi celibat. No kada govorimo o celibatu, ne bismo smjeli misliti jedino na svećenike, redovnike i redovnice, jer su

motivi koji mogu dovesti do beženstva vrlo različiti. Ima tako neženja koji ne prihvaćaju svoju spolnost i koji, na ovaj ili onaj način, nijeću njezinu vrijednost. Tako homoseksualci koji s ponosom hvale svoju izraženu homoseksualnost pa se stoga odriču ženidbe ne prihvaćajući i ne shvaćajući dostojanstvo drugoga spola. Ima neženja koji su se sasvim posvetili nekoj plemenitoj stvari ili nekom idealu radi kojega se odriču ženidbe, premda je možda visoko cijene. Ima katoličkih svećenika i redovnika koji su celibat izričito prigrlili radi unutarnjih vrijednosti, na primjer da se sasvim posvete službi Evanđelja, bolesnika, potlačenih ili hendikepiranih.¹⁵⁴

Osobe koje žive u celibatu moraju svjesno prihvatiti svoju muškost i ženstvenost te poštivati svoga bližnjega u svoj njegovoj konkretnoj stvarnosti muškarca i žene. Eros kojim zapažamo ljepotu, nutarnje bogatstvo, osobitost i jedincatost druge osobe nema ništa zajedničko s posesivnom erotskom privlačnošću. Zreli će neženje širiti ozračje slobode, slobode za Gospodina, slobode da se voli bez straha i posesivnih želja. Zdravim celibatom ne može živjeti nitko ukoliko se ne založi za nešto veliko i to ne mora nužno biti sam celibat, nego nešto što je dostojno njegovog svesrdnog zalaganja. Kada bismo išli tražiti u crkvenim propisima izvor celibatu to bi bilo krivo. Bez sumnje da je celibat zakonski propis Katoličke Crkve, ali on je i postulat pozitivnoga zakona. Juridičko gledište na celibat samo je jedno sporedno gledište, bit pitanja o celibatu jest duhovno teološke naravi.¹⁵⁵

Enciklika *Sacerdotalis coelibatus* Pavla VI. iz 1967. godine jasno ističe tri teološka razloga celibata: kristološki, ekleziološki i eshatološki.¹⁵⁶ Naime, celibat izravno sjedinjuje s Kristom, omogućuje veću raspoloživost prema braći, tj. Crkvi; unaprijed svjedoči i čini budući život. Veoma su značajne dvije točke ove enciklike, tj. ona koja govori o stvarnim poteškoćama celibata (br. 52) dodajući da treba reći mladim klericima o tome, »da njihov entuzijazam ne bude površan i neozbiljan« (br. 69); i druga, u kojoj je iznesen dinamički pojam svećeničke čistoće, jer se tvrdi: »čistoća se ne stječe jednom zauvijek, nego je rezultat naporna osvajanja i svakidašnjeg utvrđivanja« (br. 73). Isto to iznosi i dokument o »ministerijalnom svećeništvu« *III. biskupske sinode* (1971.). Potvrđena je disciplina latinske Crkve, jer »zakon postaje zaštita i obrana slobode«, ali se priznaje »da takav oblik života nije jedini put za postizavanje svetosti«. To je na tragu onoga što je rekao Drugi vatikanski sabor u dokumentima *Optatam totius* (br. 10) i *Presbyterorum ordinis* (br. 16) koji ističu da se savršena i trajna uzdržljivost »ne traži po samoj naravi svećeništva, kao što se to vidi iz prakse rane Crkve i iz tradicije istočnih Crkava«, ali potvrđuje celibatarsku disciplinu latinske Crkve.

Papa Ivan XXIII za celibat kaže da se njegova snaga ne sastoji u zakonu nego u unutarnjoj snazi duha. Ono što ga čini velikim jest duboka svijest, volja, odlučnost

neženja da se posvete Bogu, da prinesu dušu i tijelo kao ugodnu žrtvu Bogu, jer bez te unutrašnje žrtve celibat bi bio nesnošljiv teret. Sudbina stoga celibata ovisi o čovječjoj volji, o čvrstoj volji da tijelo ostane podložno duhu. Sv. Ivan Krizostom za celibat je rekao da je on kao neki anđeoski život u tjelesnom omotu, on je kao neka anticipacija anđeoskog života.¹⁵⁷ Prednost celibata proizlazi iz Kristovih riječi. On uopće o tome nije želio raspravljati nego polazi od istine kao gotove činjenice (Mt 19,12). Celibat je kao uvertira u eshatološka vremena kada će ljudi biti kao nebeski anđeli (Mt 22,30), jer niti će se ženiti niti udavati. On zahtijeva visoki stupanj nutarnje i vanjske slobode. Iluzorno bi bilo poistovjetiti ga sa savršenom čistoćom, jer izabran iz pravih motiva i doživljava na znakoviti način, ne stvara automatski i odmah savršenu čistoću. To je zadatak cijeloga života. Celibat znači odricanje, neku borbu, suprotstavljanje jakoj bujici nagona. Prema individualnim dispozicijama raste teškoća, prije svega spolni nagon nije neki apsolutni zahtjev organizma. Njegovo anatomsko – fiziološko ustrojstvo ne vuče za sobom neodoljiv zahtjev za realizacijom, kao što to vuče nagon za hranom i pićem, nagon za samoodržavanjem. Što neka osoba bolje ostvaruje celibat, to će joj lakše biti svladavati napasti, izbjeci padove i one napetosti koje su izraz egoizma.

Zaključno možemo konstatirati da jednom odabran celibat traži potpuna čovjeka. Prof. Kuničić kaže kako celibat, odnosno djevičanstvo za ženu predstavlja manju žrtvu nego za muškarca. Kaže da to izgleda paradoksalno, ali da se ne čudimo, jer religiozne svete vrednote prije osvoje žensku osobu nego muškarca. Muškarac kao da voli ostati lutalac, dok ženska osoba u posvećenju Bogu lakše pronalazi kompenzaciju za duševni život, a muškarac osjeća veću potrebu konkretnosti, on je pragmatičniji. Jednom odabrani celibat, još jednom ponavljamo, traži potpuna čovjeka, gdje podrazumijevamo muževno gospodstvo nad nižim prohtjevima, uklapanje seksualnog nagona u životnu dinamiku i tako dalje. Potrebno je harmonijski uskladiti odnos duše i tijela. Svaka pretjeranost bilo na korist duše ili pak tijela, stvorit će neuravnoteženost ili je već plod istoga.

Prof. Kuničić govori o pojedincima koji se ponašaju pri odabiru celibata 'kao da su pali s neba' međutim onaj koji odabire redovnički stalež ili celibat na vrijeme trebaju promišljati o zahtjevima toga života, a ne kasnije uočavati njegovu problematiku. Jer takav će način života u pojedincima izazvati samo jednu vrstu nostalgije te će si stalno postavljati pitanje 'Što će raditi?'. Potrebno je da stoga na vrijeme promisle o odabiru životnoga zvanja. Celibat pruža mnogo kompenzacija, kao na primjer duhovno očinstvo i majčinstvo za osvajanjem duša te njihovog privođenja Bogu. Onaj naslov „Oče – pater“ ili „sestro“ nije samo ukras nego je dar i nagrada. Celibat je vrednota višega reda i za njega je potrebna nadnaravna snaga, on je dar s neba i mogu razumjeti oni kojima je dan, a takvi ga biraju razumije se ako ga pravilno i kreposno izabiru. Drugim riječima odabiru ga osobe svjesne žrtve, oni koji sebe darivaju Bogu te polažu svoj život kao

žrtvu u službi Bogu. Ostat će ljudi, slabi, prezreni...ali radi Krista. I na koncu samo možemo konstatirati kako bez pomoći s neba i bez integralnog milosnog života u napredovanju u celibatu ne možemo očekivati velike uspjehe, jer dobra volja i milost mogu mnogo.¹⁵⁸

(2) Zavjet čistoće – djevičanstvo radi Kraljevstva Božjega

Thomas Merton napisati će: *Koji traži da čini i djeluje u korist drugima ili za svijet, bez da je produbio spoznaju samoga sebe, svoje slobode, sposobnosti da ljubi, neće imati ništa za ponuditi drugima. Neće pružati drugima ništa drugo osim skup svojih opsesija, agresivnosti, egocentrične ambicije, svojih razočarenja.* U tome svijetlu i govor o zavjetu čistoće razumjet će se ili ispravno živjeti, uza sve teološke elemente, onda kada su u nama izrasli korijeni zrele ljubavi i slobodnog izbora. Zbog toga ne samo oni koji se spremaju polagati zavjete, nego i svi oni koji ih žive trebaju si redovito postavljati pitanja kako ih živimo. U tome smislu je prevažno vidjeti kako se živi izbor i prihvaćanje dara celibata o kojem smo prethodno govorili ili čistoće, toga temeljnoga dara za redovnički život. Čistoća je materija širokog karaktera, a život Crkve nam nudi i stavlja pred oči sjajne primjere čistoće i djevičanstva u osobama svetih djevica poput mučenica sv. Agneze i Cecilije, kao i svetih redovnika obraćenika kao što je sv. Augustin i mnogi drugi. Zanimljive su riječi bivšega učitelja dominikanskoga reda Timothyja Radcliffa koji piše u svojoj knjizi *Redovnici jeste li sretni?* kako je potrebno da jasno vidimo seksualnost i oslobodimo se mitologije seksualnosti suvremenoga društva.

Život u čistoći za nas znači 'živjeti za Boga'. Umjerenost i čistoća čovjeku pomažu da ostane vjeran istini svojega života kako neuredne strasti ne bi narasle do idola i osporavale Bogu njegovo mjesto i ljubav na koje samo On ima pravo. Konkretno čistoća pomaže pojedincu da ostane gospodar svoje osjećajnosti, i ona može poprimiti mnoge oblike i nijanse u skladu sa staležom i stanjem kršćanina. Bez obzira na staleže svim oblicima čistoće zajedničko je jedno; 'ovladavanje spolnim nagonom kao izraz težnje za Bogom koja je iznad svih ostalih dobara'.¹⁵⁹

Svjesni smo da je zavjet čistoće ponekad tako teško živjeti jer on dotiče jako puno vidova našega identiteta. Međutim ukoliko ga živimo sa radošću, kao dio ljubavne priče kako kaže Radcliffe on postaje duboki misterij svakoga ljudskoga života. Treba ga strastveno živjeti kao znak Božje ljubavi koja poziva svako ljudsko biće na puninu života. Inače u suprotnome sve postaje pustinja i jalovost.¹⁶⁰ Često se upotrebljava riječ *uzdržljivost* da bi se njome izrazio pojam posvećene čistoće. Treba reći da se ta riječ upotrebljava da se njome označi genitalnost, suzdržavanje od fiziološke upotrebe seksa, i zato se ne podudara posvema sa pojmom posvećene čistoće. Ta riječ može ipak biti

upotrijebljena u pozitivnom smislu ili u negativnom smislu riječi. Sve ovisi o motivacijama suzdržljivosti od seksualnog užitka. Ako se u temeljima uzdržljivosti nalaze pozitivni razlozi, onda može imati pozitivnu vrijednost i obrnuto. Npr. ako se netko uzdržava od seksualnih užitaka radi Kraljevstva Božjega, onda uzdržljivost može biti blizu pojmu posvećene čistoće, ali ako se netko uzdržava zato što svjesno ili nesvjesno bježi od odgovornosti, onda je pojam negativan. Osim toga suzdržljivost nije isto što i čistoća, jer netko može biti čist, a ne živjeti u suzdržljivosti kao što je slučaj ženidbe. Postoji naime i ženidbena čistoća koja ne uključuje pojam uzdržljivosti. Dakle, za označavanje posvećene čistoće upotrebljava se i riječ čistoća. No i ta riječ ne mora značiti isto što i posvećenu čistoću u svećeništvu i redovničkom životu. Najbolja riječ za posvećenu čistoću je djevičanstvo kojom se označava specifična čistoća koja je svojstvena redovničkom staležu i koji ima svoju motivaciju u posvećenju Bogu radi Kraljevstva Božjega.

Ukoliko je ovako definirana posvećena čistoća sadrži u sebi posebno tri elementa. Najprije sadrži **kristološki element** da se nasljeđuje Krista djevca. *Katekizam Katoličke Crkve* stoga ističe: *Čistoća je moralna krepost. No ona je i Božji dar, milost, plod Duha. Onomu koji je vodom Krštenja nanovo rođen Duh Sveti daje da nasljeđuje Kristovu čistoću.*

Drugi element je **Kraljevstvo Božje i njegova eshatološka dimenzija**. Ovaj element posebno je istakao sv. Matej: *Ima onih koji su rođeni nesposobni za ženidbu; ima takvih koje su ljudi učinili nesposobnima; ima takvih koji se odriču ženidbe radi Kraljevstva Božjega (Mt 19,12).* Djevičanska čistoća sadrži još i dimenziju **ljubavi Kristove prema Bogu i ljudima** te ima isključivo religiozni smisao.¹⁶¹

Katekizam Katoličke Crkve naglašava: *Ljubav je forma svih kreposti. Pod njezinim utjecajem čistoća se očituje kao škola osobnog darivanja.* Djevičanskom se čistoćom netko ne odriče ženidbe radi znanosti ili radi neke aktivnosti u društvu, radi slobode od muža, odnosno žene i djece, nego da bi postigao jaču Božju blizinu, eshatološku blizinu koja je već na djelu. To zapravo ističu riječi iz evanđelja po sv. Luki; *Djeca ovoga svijeta se žene i udaju. Ali oni koji se nađu dostojni da budu dionici onoga svijeta i uskrsnuća od mrtvih, niti će se ženiti niti udavati. Oni neće moći više ni umrijeti, jer će biti slični anđelima; oni su sinovi Božji, jer su sinovi uskrsnuća (Lk 20-34-36).*

U njima Isus anticipira vrijednost budućeg života, koji se u ovom životu očituje kroz djevičansku čistoću. Djevičanstvo, čistoća je posjedovanje kojim Bog svojom ljubavlju posjeduje dušu koja je dozvolila da ju Bog slobodno zaposjedne i koja mu se predala u ljubavi i radi ljubavi. Taj intimni odnos čovjeka sa Bogom po ljubavi nadilazi sve što je

sjetilno ili samo racionalno: *ono je na planu milosti*. Djevičanstvo i posvećena čistoća ima jedno teologalno značenje: ona je ostvarivanje teologalne ljubavi. Taj teologalni smisao posebno ističe *Lumen Gentium*. Tvrdi se kako prihvaćanje evanđeoskih savjeta pokazuje svim ljudima nadmoćnu veličinu snage Krista Kralja i neizmjernu moć Duha Svetoga, koji divno djeluje u Crkvi... (koji) ne malo pomažu očišćenju srca i duhovnoj slobodi, (koji) neprestano potiču ljubav i (koji) imaju snagu da više osposobe kršćanina za djevičanski i siromašni život, što je sebi odabrao Krist Gospodin i koji je prigrlila Njegova Presveta Majka Djevica.¹⁶² Dakle, djevičanstvo, posvećena čistoća, nije samo sredstvo da postignemo savršenu ljubav, nego je sama teologalna ljubav. Ona isto nije samo u funkciji apostolata, nego je vrijednost u sebi. U apostolskoj pobudnici *Vita Consecrata* sv. Ivan Pavao II. će u broju 88 reći kako je važno da svijetu svjedoči življena čistoća od žena i muževa koje pokazuju ekvilibrij, vlast nad sobom, zrelost psihološku i psihičku. Kao što i *Perfecte Caritatis* u broju 12 navodi, djevičanstvo je dar milosti, ali uključuje također i dobrovoljno odricanje.¹⁶³

Odnos između ljudske seksualnosti i djevičanske čistoće važno je razumjeti radi optužbi i mišljenja koja dolaze sa raznih strana baš u ime seksualnosti. Obično se govori da je posvećena čistoća suzbijanje i represija ljudske energije. To je samo zato što se ljudska seksualnost poistovjećuje samo sa fiziološkom stranom seksa. Seksualnost ima i svoje šire značenje i u njemu zahvaća i ljudsku afektivnost, tj. biti ljubljen i ljubiti. To je prevažno za sazrijevanje ljudske afektivnosti. Zbog toga u posvećenoj čistoći nikako se ne odriče to šire značenje. U suprotnom, onda bi dolazilo do frustracije, nervoze i slično. Ljubiti i biti ljubljen završavaju u jednoj ljubavi koja je neizmjereno bogata i obogaćujuća, a to je Bog, Krist, Presveto Trojstvo, Crkva, vjernici, karizma reda.

Govoreći o svim vrstama čistoće, zaključno možemo si postaviti pitanje kako Bogu obećati čistoću o kojoj ne promišljamo dublje jer nije lako razumjeti duboko značenje čistoće prije svega kad čovjek promisli o tome kako živimo u svijetu u kojem ta krepost jedva da se spominje i uvažava. Onaj koji u Boga ne vjeruje može naslutiti nešto od značenja čistoće ali nikada neće moći pojmiti njen dublji smisao i njenu dalekosežnost. Potrebno je živjeti i misliti čista srca jer onaj tko ne živi u skladu sa svojim mislima, na posljepku misli u skladu sa svojim životom. Tko ne živi u čistoći teško će ju moći poštovati. Potrebno nam je vjerovati da je spolnost Božje djelo i da nema samo biološku nego i duhovnu svrhu, s kojom prakticiranje spolnosti treba biti u skladu.

Kršćanin zna da svako ljudsko djelovanje zahvaća Božja milost, tajanstvena, ali zbog toga, ne manje zbiljska snaga koja ga navodi da se uskladi s Božjom voljom i tako ukloni neurednost koja potječe od istočnoga grijeha i vlastitih grijeha. Kao i protiv svih drugih kreposti moguće je grijesiti i protiv kreposti čistoće mišlju, riječju, djelom i propustom.

Svaki grijeh protiv čistoće (preljub, kontracepcija, silovanje, rodoskrvrnuće, samozadovoljavanje, pornografija, homoseksualnost) koji je počinjen dobrovoljno i sa sviješću o zastranjenju, teški je prijestup protiv Božjega zakona. Kao i svi ostali grijesi tako se i grijeh protiv čistoće može činiti ne samo povremeno, nego može postati navikom, a grešna navika čini stvar još težom, jer, s jedne strane možda ograničava moralnu odgovornost, ali, s druge, otežava odlučno odustajanje od grijeha.

3. Moralno vrednovanje homoseksualnosti

Sveto pismo izričito spominje i osuđuje homoseksualnost, odnosno homoseksualno ponašanje. Biblija osuđuje homoseksualnost u prvome redu zbog njene suprotnosti s Božjim planom koji se očituje u Post 2, 27-28, a nazivamo ga prokreacija. Muško i žensko je slika Božja, dakle u toj različitosti vidimo taj element čovjekove bogosličnosti. „Ona na homoseksualnost gleda ne samo kao na seksualni nered nego u homoseksualnosti vidi protivljenje Božjoj volji i naumu“. ¹⁶⁴ „Taj važni element bračne simbolike u kojem Biblija gleda na homoseksualnost bitan je i zbog toga što se tako opisuje i odnos Boga i Izraela kod proroka Hošee, a kod Pavla nalazimo bračnu simboliku u odnosu Krista i Crkve gdje on kaže da je Crkva Kristova zaručnica, a za taj odnos bitna je heteroseksualnost“. ¹⁶⁵ Ono što je jako važno je to da Biblija ne spominje izričito homoseksualnu sklonost niti je osuđuje, već samo homoseksualno ponašanje i čine. Najveću pozornost dobila je muška homoseksualnost, dok žensku homoseksualnost spominje samo Poslanica Rimljanima (Rim 1,24-31).

U Knjizi Postanka govori se o sudbini Sodome i Gomore. Iz ovih redaka (Post 19, 4-5) možemo iščitati da je Sodoma bila uništena zbog homoseksualnosti njezinih žitelja: „Još ne bijahu legli na počinak kad građani Sodome, mladi i stari, sav narod do posljednjeg čovjeka, opkole kuću. Zovnu Lota pa mu reknu: Gdje su ljudi što su noćas došli k tebi? Izvedi nam ih da ih se namilujemo. Sama povijest Sodome uvjetovala je mnoge crkvene i društvene poglede, osude i kazne u pogledu homoseksualnosti. „Na ovaj tekst o Sodomi i Gomori javljaju se mnoga tumačenja koja nisu htjela vidjeti da je ovo govor o homoseksualnosti, te su imali druga tumačenja. Međutim, cijeli kontekst je seksualne naravi i sveti se pisci kasnije upravo u tome smislu pozivaju na taj tekst“. ¹⁶⁶ Drugo važno mjesto nalazimo u Knjizi o Sucima (Suci 19,22) gdje kaže: “Dok su se oni ljudi krijepili, gle, neki građani, okružišu kuću i lupajući svom snagom o vrata rekoše starcu, gospodaru kuće: Izvedi tog čovjeka što je ušao u tvoju kuću da ga se namilujemo“. Nadalje imamo tekstove iz Ponovljenog zakona (Pnz 23,19) u kojem piše: “Neka ne bude svetište bludnice među izraelskim kćerima i neka ne bude svetišnog bludnika među izraelskim sinovima“.

U Knjizi o Jobu (Job 36,4) osuđuje se homoseksualnost u kontekstu sakraliziranja homoseksualnosti. Posljednje mjesto gdje nalazimo govor o homoseksualnosti je Levitski zakonik (Lev 18,22) gdje se ne osuđuje samo sakralna homoseksualnost, nego i svaki njezin oblik: „Ne lijegaj s muškarcem kako se lijege sa ženom! To bi bila grozota.“ Također, drugo mjesto spomenute knjige (Lev 20,13) govori da svi oni koji prakticiraju homoseksualnost, trebaju biti strogo kažnjeni: „Ako bi muškarac legao sa muškarcem kao što se lijege sa ženom, obojica bi počinila odvratno djelo. Neka se smaknu i krv njihova neka padne na njih.“

Tekst koji najviše osuđuje homoseksualnost jest Poslanica Rimljanima (Rim 1,18-32). Ovdje izdvajamo poseban dio (Rim 1,26-27) u kojem stoji napisano: „Stoga ih je Bog predao sramotnim strastima: njihove žene zamijeniše naravno općenje protunaravnim, a tako su i muškarci napustili naravno općenje sa ženom i raspalili se pohotom jedni za drugima te muškarci s muškarcima sramotno čine i sami na sebi primaju zasluženu plaću svoga zastranjenja“. ¹⁶⁷ Ovaj tekst vidi u homoseksualnosti udaljavanje od Boga, grijeh koji se događa u pokvarenoj kulturi i u, od Boga, potpuno udaljenom i otuđenom ambijentu. „Upravo taj dio Novog zavjeta Pavao uzima kada opisuje homoseksualnost kao sramotne strasti u koje ljudi zapadaju u grešnoj zasljepljenosti“. ¹⁶⁸ „U evanđeljima ima više tekstova koja se odnose na kaznu Sodome, međutim, Isus, nigdje ne spominje izričito homoseksualnost i homoseksualno ponašanje“. ¹⁶⁹

Pavao u Prvoj poslanici Korinćanima (1Kor 6,9-10) ubraja homoseksualnost među grijehe koji isključuju iz Kraljevstva Božjeg: „Ili zar ne znate da nepravednici neće baštiniti kraljevstva Božjega? Ne varajte se! Ni bludnici, ni idolopoklonici, ni preljubnici, ni mekoputnici, ni muškoložnici, ni kradljivci, ni lakomci, ni pijanice, ni psovači, ni razbojnici neće baštiniti kraljevstva Božjega.“ Nadalje, imamo u Drugoj Petrovoj poslanici (2 Pt 2, 6-9) tekst gdje se osuđuje homoseksualno ponašanje kao izraz bezbožnosti pozivajući se na kaznu Sodome i Gomore. I za kraj uzimamo iz citat iz knjige Otkrivenja (Otk 22,15): „Vani pak ostaju psi i vračari, bludnice, ubojice i idolopoklonici i tko god ljubi i čini laž.“ Ovdje se pretpostavlja da se govori o osuđivanju homoseksualnosti jer se izraz „psi“ vjerojatno odnosi na homoseksualne osobe budući da su se već u Starom zavjetu homoseksualci, osobito u sakralnoj prostituciji, tako nazivali. ¹⁷⁰

Homoseksualna sklonost nije nikad smatrana kao čin osobne krivnje i Crkva nikad nije osuđivala homoseksualnu sklonost jer se smatrala bolešću. Međutim homoseksualno ponašanje se osuđivalo jer se na homoseksualno ponašanje gledalo kao na seksualni nered i kao takav je moralno nedopušten. Taj stav je izražen u Deklaraciji Zbora za nauk vjere *Persona humana* (1975) koja kaže: „Prema objektivnom moralnom redu, čini u

homoseksualnim odnosima lišeni su svoga bitnog i nenadomjestivog cilja. Sveto pismo osuđuje ih kao tešku izopačenost i čak ih prikazuje kao kobnu posljedicu napuštanja Boga. Na temelju toga stava Svetog pisma ipak se ne može zaključiti da svi koji zbog te nastranosti trpe da su za nju osobno i odgovorni, već se time zapravo kaže da su homoseksualni čini u svojoj biti neuredni i da se ni u kojem slučaju ne smiju odobriti“. ¹⁷¹ Stoga su homoseksualni čini "u svojoj biti neuredni", dok u subjektivnom gledanju nitko ne veli da su homoseksualci uvijek i subjektivno odgovorni. Deklaracija jasno uviđa da postoji subjektivna razlika "među homoseksualcima čija je sklonost prolazna, ili barem nije neizlječiva... i homoseksualaca koji su naprosto takvi zbog neke vrste urođene sklonosti ili bolesne konstitucije za koju se smatra da je neizlječiva". ¹⁷²

Katekizam Katoličke Crkve također govori u homoseksualnosti. On priznaje da je psihički nastanak homoseksualnosti velikim dijelom neprotumačiv, no, temeljeći se na Svetom pismu i Predaji tvrdi da su „homoseksualni čini u sebi neuredni i da se protive naravnom zakonu. Oni spolni čin zatvaraju daru života. Ne proizlaze iz prave čuvstvene i spolne komplementarnosti. Ni u kojem slučaju ne mogu biti odobreni“. ¹⁷³ Taj stav potvrđuju i druga dva dokumenta: *Ljudska spolnost: istina i značenje* i *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi*, jer se oba dokumenta pozivaju na prethodno navedene.

4. Konkretna ostvarenja grijeha bludnosti

Na temelju onoga što smo do sada rekli o ispravnom usmjerenju seksualnosti, sad možemo i moramo dati sud o nedostacima protiv tog usmjerenja. Grijesi protiv čistoće, koji se nazivaju i grijesima bludnosti (*luxuria, peccata venerae*), mogu učiniti slobodne osobe i osobe vezane ženidbenim vezom. Kad ih ovi čine, tada vrijeđaju ne samo krepost čistoće, nego i ženidbenu vjernost pa je u pitanju dvostruka zloća. "Blud je tjelesno sjedinjenje slobodna muškarca i slobodne žene, izvan braka. On se teško protivi dostojanstvu osobâ i ljudske spolnosti koja je prirodno usmjerena bilo dobru supružnika bilo rađanju i odgoju djece. Osim toga to je teška sablazan kad se time kvare mladi." ¹⁷⁴

a. Antropološko vrednovanje masturbacije

Ovaj pojam ima više naziva: masturbacija, onanija, polucija, ipsacija, autoerotsko vladanje itd. Danas je općenito prihvaćen prvi izraz, ali sve više prevladava zadnji, tj. autoerotsko vladanje; izraz onanija krivo je primijenjen, a polucija ima dvostruko značenje. Katekizam Katoličke Crkve naglašava kako pod masturbacijom treba razumjeti svojevrijedno uzbuđenje spolnih organa radi postizanja spolnog užitka. ¹⁷⁵

(1) Statistika učestalosti

Masturbacija je dosta česta pojava, pogotovo u nekim razdobljima ljudskog života. Prema *Kinseyevim* informacijama, 92% muškaraca i 62% žena nekad je prakticiralo masturbaciju. Najčešće se pojavljuje između 16. i 25. godine. Na učestalost utječu i neki drugi uvjeti a ne samo dob. Činjenica čestoće veoma je važna, međutim, statistički kriterij nije odlučan za »normalnost« ili »nenormalnost« određenog vladanja. Problem treba promatrati i s drugog stajališta i na drugim razinama.

(2) Medicinsko-biološko promatranje

Mnogi liječnici smatraju masturbaciju normalnom aktivnošću ili bar od malog značenja. Što da na to kažemo? Istina, moramo odbaciti prijašnja mišljenja i moralne zaključke da je masturbacija uzrok bolesti. »Protiv veoma proširene predrasude smatramo da masturbacija nije nipošto opasna i da nije izvor nikakvih posljedica s obzirom na fizičko zdravlje, osim kad se izvršava pretjerano često« (M. Oraison), tj. kad se radi o opsesivnoj masturbaciji.

Tipološki je dijele na: *masturbaciju adolescenata* (elektivnog karaktera), *sociološki tip* (substitutivni), npr. kod osoba koje su duže vremena odijeljene od bračnog druga (mornari, zatvorenici, neoženjeni) i *patološki tip* kod oženjenih osoba koje žive sa ženom ili s mužem a masturbiraju, te *opsesivna* masturbacija, koja se može liječiti i tretirati psihijatrijski. Iako neki kažu da s medicinsko-biološkog stanovište masturbacija nema nikakvih loših posljedica, ne smijemo se time zadovoljiti, nego pitanje treba promatrati ukoliko je to totalni ljudski fenomen.

(3) Psihološko promatranje

Masturbacija je posebna psihička pojava. Ona je činjenica unutar strukture i razvoja ljudske psihe. *Uzroci* su joj različiti: neki nasljedni čimbenici mogu pogodovati autoerotizmu, ali oni nisu odlučni. Naslijeđe (temperament) također može utjecati na veću ili manju sklonost, introvertirani tipovi su joj skloniji od ekstrovertiranih. Psihogeni uzroci su mnogo važniji: obiteljska atmosfera, neprijateljski raspoložena školska okolina, zavođenje. Treba također voditi računa o *psihičkim mehanizmima* po kojima se ostvaruje pojava masturbacije: »represija«, »fiksacija«, »regresija«, »spora progresija«. Pomoću masturbacije pojedinac se brani od nekog neugodnog psihičkog sadržaja, nastojeći da ga zaboravi. Nekad je ona simptom psihičkog poremećaja, a nekad izraz moralnog egoizma i narcizma.

Na psihološkom nivou masturbacija je veoma složena psihička stvarnost. Ipak, karakterizira ju jedno: to je kriza »povlačenja u samog sebe«. Dok čovjek sazrijeva u otvaranju prema drugima, masturbacija je čin koji ga zatvara u njega samoga. Ne možemo na isti način vrednovati svaku masturbaciju. Ne kompromitira svaka masturbacija na isti način osobni razvoj i sazrijevanje. Moralisti složno daju jedinstveno »objektivno« vrednovanje masturbacije, ali s psihološkog stajališta ta bi jedinstvenost bila netočna. Primjerice, »nuzgredna masturbacija«, kojoj bi se pribjeglo jedanput ili dvaput, ne bi toliko kompromitirala budućnost, dok bi ritmička, habitualna i česta, koja graniči sa svagdašnjom, od koje se pojedinac ne bi mogao osloboditi usprkos dobroj volji, bila prava anomalija, izvjestan *hendikep* za daljnji psihološki i seksualni razvoj (usp. M. Oraison).

(4) *Moralno vrednovanje masturbacije*

Iako imamo svjedočanstva o grčko-rimskoj literaturi u Svetom pismu, nemamo tekstova koji bi aludirali na masturbaciju. U Starom zavjetu izgleda da ne poznaju tu manu. Slučaj s Onanom nema veze s masturbacijom. Ni u Novom zavjetu nema jasne aluzije na masturbaciju. Doduše, neki priručnici moralne teologije, spominju pojedine tekstove (1 Kor 6,9-10, Ef 5,3; Gal 5,19-21), ali nijedan od njih izravno ne osuđuje masturbaciju. Izrazi *malakoi* i *akatharsia* ne odnose se izravno na praksu masturbacije. Ni *Oci* ne spominju masturbaciju, u to vrijeme jedina je iznimka u tekstu *Kasijana* koji jasno aludira na masturbaciju: »Tri su vrste bludnosti. Prva se sastoji u sjedinjenju muškarca i žene. Druga je ona koja se ostvaruje bez kontakata sa ženom... Treća je grijeh misli i želje« (*Konferencije*, V, 2).

Tek za vrijeme »penitencijalnih knjiga« pojavljuje se grijeh masturbacije. Penitencijal sv. Kolumbana nameće masturbatorima dvije godine pokore (tri ako se radi o kleriku ili monahu), a drugi penitencijal 100 dana pokore. Počevši od vremena renesanse, među odgojiteljima i moralistima dolazi do jedne vrste opsesije s obzirom na pojavu masturbacije. Gerson je pretjerano strogo obrađivao ovo pitanje, a poslije njega se to generaliziralo. Od XVII. st. počinje se širiti mišljenje da je masturbacija uzrok mnogim bolestima (apopleksija, epilepsija, grčevi, drhtavica, kostobolja, histerija, želučani bolovi...) Tog mišljenja bili su liječnici Englez *Bekkers* (XVII. st.) i Francuz *Tissot* (1760. g.). Također i *Rousseau* i *Voltaire*, a kroz cijelo XIX. st., sve donedavno ovoj zabludi priklanjali su se brojni svećenici, propovjednici, roditelji i odgojitelji, posljedice čega se osjećaju još i danas.

(5) Kritika suvremene moralne impostacije

Moralisti, autori kazuističkih priručnika, zauzimali su jedinstven stav prema masturbaciji. Za analizu možemo uzeti bilo kojeg autora, npr. *Zalbu*. Kod njega nalazimo sljedeće pojmove i ocjenu: »Polucija je odijeljena upotreba generativne moći s izljevom sjemena ili vulvovaginalnog sekreta, bez spolnog snošaja, bilo da ga netko izvrši sam bilo sa sudionikom.« Zatim on daje moralnu ocjenu: »Izravno i savršeno svojevolutna polucija uvijek je i bitno teški grijeh. Zloća polucije specifično se razlikuje od zloće nepotpunog samotnog čina bilo oženjenih bilo neoženjenih osoba obaju spolova, a ipak ju treba pojedinačno označiti u ispovijedi«. ¹⁷⁶

Premda ne možemo nijekati veliku vrijednost ovog prikaza, ipak nailazimo na neke krive postavke: apstraktni ton, isključivo »seksualno« promatranje problema, naglasak na grijehu. Što se tiče same *definicije* polucije, moramo reći da je svela problem na čisto biološku razinu, a isto tako »mušku« razinu: prvenstveno se misli na muškarca i na pojave muške seksualne fiziologije. Zatim, moralno vrednovanje promatra dva pitanja: apsolutnu težinu grijeha i način dokazivanja. Svi stari autori uporno smatraju da je masturbacija »ex toto genere suo peccatum grave«. Pokušavaju to opravdati Svetim pismom i izjavama nekih papa (Aleksandar VII., Inocent XI., Pio XII.), međutim, iz njihovih izjava to se ne može dokazati. ¹⁷⁷ Oni dokazuju težinu ovog čina i drugim motivima:

- (1) »gubljenje« sjemena (a priroda je tako rasipna što se toga tiče, uostalom, žene ne gube nikakvo sjeme);
- (2) »opasnost za vrstu«, tj. ako pretpostavimo da je masturbacija dopuštena, tko bi prihvatio na sebe teškoće bračnog života i rađanja? (ispalo bi kao da je seksualni užitak »mamac« da čovjeka navuče da rađa djecu);
- (3) ako je izvanbračni prileg zabranjen zato što je protiv odgajanja djece, onda je još više zabranjena masturbacija koja je protiv rađanja djece;
- (4) potpuno zadovoljenje spolnog užitka izvan bračnog čina je nedopušteno... Noviji autori donose nove dokaze, međutim, i oni polaze od neispravno postavljene definicije masturbacije.

(6) Traženje novih rješenja

Pretjerano naglašavanje grešnosti posebno na ovom području prouzročilo je suprotnu reakciju. Neki su autori zastupali mišljenje da čovjek nije zreo, naročito na području seksualnosti, da bi mogao dosegnuti granicu teškoga grijeha. Tog je mišljenja bio M. Oraison, čije je djelo u svoje doba došlo na Index. Slično su zastupali *F. Von Gager*n,

A. Snoeck, R. Angermair i drugi. Na ovo je reagirao papa *Pio XII.* u svojim govorima iz 1952. godine i 1953., odbacujući »kao krivu tvrdnju onih koji smatraju grijeh za vrijeme mladosti neizbježnim, koji na taj način ne bi zavrijedili veliku pažnju, kao da ne bi bili teški grijesi, jer - dodaju oni – strast uništava nužnu slobodu da bi čin bio moralno ubrojaviv«.

A. Plé, u svom poznatom djelu »La masturbation«, promatra ovo pitanje prvenstveno s psihološkog gledišta. Prema njemu, seksualna neurednost sastojala bi se u činjenici da se spolni užitak traži i živi bez odnosa s drugim: ne u »usmjerenju« prema drugome, nego u »neurednosti« prema samom sebi. Bludnik je onaj koji isključivo traži *svoj* užitak, koji živi seksualnost u zatvorenom krugu u samom sebi, koji je egoist. U psihoanalitičkim pojmovima grijeh masturbacije je grijeh »narcizma« i »autoerotizma«. Moralist mora prihvatiti rezultate psihologije, posebno dubinske psihologije. Zato treba izjaviti da je masturbacija moralno zla ukoliko pokazuje i zadržava infatilni narcizam, bijeg u svijet imaginacije, nesposobnost za stvarne međusobne odnose.

O psihološkom vidu ovog pitanja piše i izjava *Persona humana* (1975.) Kongregacije za nauk vjere: »Suvremena psihologija s obzirom na masturbaciju pruža neke podatke koji mogu korisno poslužiti za pravilno prosuđivanje odgovornosti i za usmjeravanje pastoralnog djelovanja. Uz njenu pomoć uviđamo kako nezrelost u doba sazrijevanja, koja se katkad može protegnuti i preko te životne dobi, potom nedostatak psihičke uravnoteženosti, kao i stečena navika, mogu utjecati na ponašanje umanjujući slobodu čina tako da se subjektivno uvijek ne radi o teškom grijehu. Ipak, općenito se ne smije pretpostavljati da teške odgovornosti nema, jer bi to značilo poreći da su ljudi sposobni moralno djelovati« (PH, 9). U tom smislu, pozivajući se na izjavu *Persona humana*, *Katekizam Katoličke Crkve* ističe kako u skladu sa stalnom predajom „i crkveno Učiteljstvo i moralni osjećaj vjernika masturbaciju su bez kolebanja smatrali činom koji je u sebi i teško neuredan. Kakav god bio razlog tome, svojevrijedno služenje spolnom sposobnosti izvan normalnog bračnog općenja bitno se protivi njenoj svrsi. Spolni se užitak tu traži izvan spolnog odnosa što ga traži moralni poredak i po kojemu se, u okviru prave ljubavi, ostvaruje cjelovit smisao uzajamnog darivanja i ljudskog rađanja.“¹⁷⁸

Na kraju bismo mogli zaključiti sljedeće:

- (1) Masturbacija se ne može vrednovati apstraktno, ne uzimajući u obzir osobne uvjete u kojima se ostvaruje. Te osobne uvjete – to je nova nijansa – ne treba promatrati na liniji veće ili manje pažnje i slobode, nego kao *objektivne elemente* te stvarnosti koju nazivamo masturbacija. Zato tvrdimo da nije ispravno »objektivno apstrahirati« od osobnih uvjeta i dati valjano opće vrednovanje s objektivnog stajališta.

- (2) Ti osobni uvjeti koji unose objektivnu raznolikost unutar masturbacije mogli bi se svesti na dva vida ljudskog seksualnog ustrojstva: vid »prostora« i »vremena«.
- (3) Vremenska kategorija nam kaže da masturbacija sudjeluje na *evolutivnoj stvarnosti* ljudske seksualnosti. Prostorna kategorija nam kaže da masturbacija uključuje različite vrednote i zahvaća *različita područja ljudske ličnosti*: biološko, psihološko, intimno, osobno. Masturbaciju treba vrednovati i prema tome koje područje zahvaća.
- (4) Moralist treba prihvatiti ove kategorije seksualne antropologije i »pretočiti« ih u moralni rječnik. Nemoralnost masturbacije ogleda se u činjenici da *kompromitira skladnu evoluciju osobne dinamike*. Masturbacija kompromitira progresivno sazrijevanje ličnosti koje je jedno od temeljnih zahtjeva čovjeka ukoliko je seksualno biće: u isto vrijeme kompromitira usklađenje raznih vrednota ili područja ličnosti, tj. kompromitira »integraciju« osobe, temelj osobne integracije i integraciju s transcendencijom.
- (5) U toj frustraciji skladne evolucije ličnosti *može postojati više ili manje odgovornosti*. Ta kvalitativna raznolikost ovisi o raznim čimbenicima: intenzitet čina, broj čina, evolutivni moment u kojem se događa unutar osobne dinamike; od područja koje je više kompromitirano. Prenoseći to razmišljanje u moralni rječnik, moramo dopustiti da u grijehu masturbacije postoji veća ili manja težina, nema jedinstvene ili apsolutne mjere.
- (6) Na temelju prije iznesenih principa dolaze *mnoge primjene*. Po sebi ne kompromitira teško svaki čin masturbacije skladnu evoluciju ličnosti, i zato nije svaki čin masturbacije »objektivno teška materija«. Masturbaciju treba mjeriti njenim osobnim vrednotama, osobnom integracijom i međusobnom komunikacijom. Mora se ozbiljno voditi računa o razvojnoj dobi i času vrednovanja. Taj princip posebno vrijedi za masturbaciju u mladenačko doba.¹⁷⁹

S obzirom na pastoralni postupak, *Persona humana* preporuča da »u samoj pastoralnoj službi, u svrhu pravilnog prosuđivanja pojedinih slučajeva, valja voditi računa o cjelokupnom uobičajenom ponašanju nekog čovjeka, ne samo u pogledu djelotvorne ljubavi i pravde, već i s obzirom na njegova nastojanja, naročito u pogledu zapovijedi čistoće. Poglavitito, dakle, valja vidjeti da li su upotrijebljena neophodna naravna i nadnaravna sredstva koja kršćanska ascetika uvijek preporuča u cilju svladavanja strasti i napredovanja u kreposti« (PH, 9).

b. Izvanbračni prileg i slobodne veze (fornicatio)

Izvanbračni prileg (fornicatio) je *sporazumno izvršen spolni čin između slobodnih osoba*. U ovom slučaju može biti u pitanju ljubav, ali Crkva smatra da se radi o

objektivno teškom grijehu. Teško je zamisliti da se ovdje ne radi donekle o egoizmu i zloupotrebi. Ne možemo zamisliti zašto, ako ljubav doista postoji, netko ne osjeća potrebu da je objavi svijetu u pravno valjanom obliku, jamčeći u isto vrijeme vlastitu ljubav prema sebi, drugome, prema djeci. Mnogo se u novije vrijeme raspravlja o »dopuštenosti« predbračnih odnosa, međutim »takvo poimanje u suprotnosti je s kršćanskim naučavanjem prema kojem se bilo koji čin ljudske spolnosti množe obavljati samo unutar braka«. ¹⁸⁰

Katekizam stoga ističe kako slobodna veza postoji „kad muškarac i žena odbijaju dati pravni i javni oblik vezi koja uključuje spolnu intimnost. Izraz je varljiv: što može značiti veza u kojoj se osobe ne obvezuju jedna prema drugoj i tako svjedoče manjak povjerenja jedne u drugu, u same sebe, ili u budućnost? Izraz prikriva različite situacije: konkubinat, odbijanje braka kao takvog, nesposobnost vezati se obvezama na dugi rok. Sva ta stanja povređuju dostojanstvo ženidbe; ruše sam pojam obitelji; slabe smisao vjernosti. Protive se moralnom zakonu: spolni čin mora imati mjesta isključivo u braku; izvan njega uvijek je teški grijeh i priječi pristup sakramentalnoj Pričesti.“¹⁸¹ Osim toga, mnogi se danas zalažu za neku vrst „prava na pokus“, kada postoji nakana za vjenčanje. Kako god bila čvrsta odluka „oni koji se opredjeljuju za preuranjene spolne odnose takvi odnosi 'nipošto nisu kadri u punoj iskrenosti i vjernosti osigurati međusobni odnos muškarca i žene, a još ga manje mogu zaštititi od tlapnji i hirova'. Tjelesno jedinstvo moralno je zakonito samo onda kad se između muškarca i žene uspostavi neopoziva zajednica života. Ljudska ljubav ne podnosi 'pokus'. Ona zahtijeva potpun i definitivan međusobni dar osoba.“¹⁸²

Konkubinat ili priležništvo (concubinatus) je česti izvanbračni prileg s istom ženskom osobom koju netko drži u kući ili na nekom drugom mjestu. Konkubinarcima ne smijemo smatrati i nazivati regularne (civilno vjenčane) bračne parove koji se iskreno ljube i koji se uzajamno pomažu kroz cijeli život.

O *mnogoženstvu* (poligamiji) Katekizam Katoličke Crkve pak kaže: „Može se shvatiti drama onoga koji, želeći se obratiti Evanđelju, mora otpustiti jednu ili više žena s kojima je godinama dijelio bračni život. Ipak *mnogoženstvo* je protivno moralnom zakonu. Ono se u temelju protivi bračnom zajedništvu: 'izravno nijeće Božji naum kakav nam je na početku objavljen; protivno je jednakom osobnom dostojanstvu žene i muža koji se u braku jedno drugome daruju u posvemašnjoj ljubavi, koja je zbog toga jedinstvena i isključiva.' Kršćanin bivši poligamist teško je obvezan iz pravednosti poštivati obveze preuzete prema svojim bivšim ženama i svojoj djeci.“¹⁸³

*Preljub (adulterium) je spolno općenje među osobama od kojih je bar jedna vezana bračnim vezom. Izričito ga zabranjuje VI. zapovijed: spolno darivanje je isključivi (i monogamski) međusobni odnos.*¹⁸⁴ Sjedinjenjem s drugim, čak i samom mišlju (Mt 5,27-28), vrijeđa se neotuđivo pravo supruge, vrijeđajući, dakle, i *krepost pravednosti*. Katekizam stoga ističe kako preljub označava bračnu nevjeru i nepravdu. „Onaj koji ga počinja iznevjerava svoje obaveze. On ranjava znak saveza što ga tvori bračna veza, vrijeđa pravo drugog supruge i šteti ustanovi braka, kršeći ugovor na kojem se temelji. Preljub dovodi u pogibelj dobro ljudskog roda i djece koja trebaju postojanu vezu roditelja.“¹⁸⁵

c. Seksualne devijacije

Spolni nagon u normalna čovjeka i žene otvara ih prema osobi drugoga spola, stvara interes među njima, koji se ostvaruje u bračnom činu, najsavršenijem izražaju potpunog predanja. Međutim, u ljudskom društvu nailazimo na niz seksualnih očitovanja koja nisu u skladu s normalnim spolnim životom, naprotiv, mnogi ih izjednačuju s drugim psihopatološkim pojavama i nazivaju ih seksualnim perverzijama, aberscijama ili devijacijama. Mi nećemo upotrebljavati izraz *perverzija*, jer on u sebi sadrži (moralno-odgovorni) negativan sadržaj, i ocjenu koja u nekim slučajevima nije adekvatna jer se radi o neuroticima, čak i psihopatama. U ovom poglavlju iznijet ćemo samo ukratko značajnije oblike ovih devijacija.

(1) Fetišizam je seksualna devijacija kod koje netko nagonski traži preljub koji je simbolički vezan sa seksualnim objektom. Taj predmet služi pojedincu pri onanističkim manipulacijama kao zamjena za nedostižni seksualni objekt. Neki kažu da smo svi mi pomalo fetišisti, svatko od nas ima neku stvar koja našim očima ima naročitu važnost: amulet, zlatni privjesak i slično. Međutim, mi ovdje govorimo o nastranosti! To je slučaj onih koji se spolno uzbude samo naročitim predmetom: cipela, noge, rukavice, ruke, miris neke osobe, intimno rublje. Među njima ima i takvih koji u trgovačkim kućama krađu takve predmete pod utjecajem nagona (kleptomanija). Samo su muškarci fetišisti. Njihov je libido gotovo redovito usmjeren prema drugom spolu. Kao liječenje, u obzir dolazi jedino dubinska psihoterapija.

(2) Bestijalnost (sodomija, zoofilija) označava spolni odnos između ljudskog bića i životinje. Neka zakonodavstva strahovito progone ovaj oblik devijacije, pogotovo je to vrijedilo za prošlost (P. Bakić, đakovački biskup 1716.-1749.), kada se u skladu s ondašnjim zakonodavstvom, naređivalo da se oboje, i čovjek i životinja, imaju spaliti! Redovito se radi o osobama koje bilo zbog vlastitih kočenja, bilo zbog otpora

objekta drugog spola, ne mogu normalno seksualno živjeti (iživjeti se). U nekim slučajevima su u pitanju debilne osobe ili osobe pogođene staračkom demencijom. Do takvih seksualnih manipulacija dolazi kod pastira u pubertetu. Takvi poslije posve napuste ovakve postupke. *Kinsey* u svojim anketama zaključuje da je bestijalnost razmjerno česta pojava među američkim seoskim pučanstvom. U moralci se bestijalnost uvijek smatrala najtežim oblikom seksualne devijacije, a onda i grijehom. Pri davanju ocjene treba voditi računa o tome, je li ta osoba normalna i koliko je normalna. Stari zavjet je propisivao kamenovanje...

(3) Ekshibicionizam. Ekshibicionist je onaj koji drugima, s određene udaljenosti, pokazuje vlastite genitalije i time biva zadovoljen; ne masturbira, niti nakon takva čina nastoji postići seksualni odnos. To su redovito samo muškarci (neki doduše i striptiz smatraju jednim oblikom ekshibicionizma). Obično nisu agresivni prema osobi pred kojom se pokazuju. Neki pred drugima čak i masturbiraju. Većinom su osobe pred kojima tako demonstriraju odrasle žene, ali katkad su to i djevojčice prije puberteta. Često takvi ekshibicionisti žive inače normalnim seksualnim životom: žive u braku, imaju djecu. Većina se bori protiv takvih nagonskih impulsa, ali bez uspjeha. Ovakve postupke društvo redovito progoni. Oni su posebno opasni za žrtve pred kojima se pokazuju, jer katkad izazivaju traumatsko-histerične reakcije. Neki od njih nesvjesno teže da ih uhvate na djelu, a nakon što ih uhvate javlja se u njima osjećaj očaja, ali i olakšanja. Potrebna je psihoterapija, katkada ovakve osobe zatvaraju u posebne zavode, a ponekad preporučuju kastraciju.

(4) Voajerstvo. Izraz dolazi od riječi *voyeur* (koji promatra). Ekshibicionist uživa u pokazivanju, voajer uživa u gledanju. On se uzbuđuje i uživa u promatranju drugog spola, golih i polugolih, u naročitim pozama. Da bi užitek bio potpun, voajer mora »iznenaditi« subjekt u onoj određenoj pozi ili u onoj naročitoj odjeći koja kod njega izaziva uzbuđenje i orgazam. Voajer neće posjećivati noćne lokale gdje se svlače striptizete, nego će, naprotiv, ići i uhoditi parove koji traže samoću ili će nastojati da iskoristi malo razmaknute paravane ili rupice na vratima jeftinih hotela. Kao i ekshibicionisti, tako i voajeri pate od inhibicija te se osjećaju seksualno neprilagođenima. Time oni u posrednoj formi rješavaju svoje seksualno ponašanje, izbjegavajući rizik vezan uz normalan oblik erotske aktivnosti. Voajer je obično neškodljiv, no njegova je nezdrava radoznalost nezgodna te može dovesti u ozbiljnu nepriliku i naročito stanje duha onoga koji bude »iznenađen« pri određenim radnjama.

(5) Satirijaza i nimfomanija. Pod tim izrazima nazivamo neodoljivi seksualni nagon i seksualno iživljavanje kod muškaraca (satirijaza) i kod žena (nimfomanija). Neke se

žene (ali rijetko) zbog toga prostituiraju. Pojavljuje se kod osoba kod kojih se za vrijeme djetinjstva stvaralo premalo kočnica. Kod njih je »nad-ja« premalo razvijen ili su sami nagoni prejaki. »Izvan svake sumnje je da su osobe time pogođene psihološki abnormalne. Njihovu nekontroliranu aktivnost treba smatrati pravom i čistom perverzijom, baš zbog toga jer je u njoj usredotočen krajnji cilj svih njihovih želja. Ne radi se, kako na žalost sami »bolesnici« vjeruju, o nekoj naročitoj seksualnoj moći, nego o zaista opsesivnoj formi seksualnosti.«¹⁸⁶ Nimfomanija je češća od satirijaze. Takve žene gube svaki stid, izazivaju muškarce upotrebljavajući sve da probude njihovu strast.

(6) Sadizam je način seksualnog izživljavanja u kojem se objektu zadaje bol. Dobio je ime po markizu *de Sadeu* koji je u svojim romanima (18. st.) opisao scene pune okrutnosti, spojene sa seksualnim uživanjem. Taj način seksualnosti ima svoj korijen u fiksaciji libida u djetinjstvu, kad je dijete u drugoj i trećoj godini u većoj mjeri prkosno, agresivno, nemilosrdno prema životinjama i drugovima. Ukoliko se to kroz razvojne faze - bilo iz konstitucionalnih razloga, bilo zbog odgojnih grešaka - jače fiksira, ne dolazi do daljnjeg normalnog seksualnog razvitka. Znanost kaže da, poput većine seksualnih neuroza, sadizam često ima izvor u nedefiniranim stanjima duha ili naročitim psihičkim situacijama, gdje se općenita fizička nadmoć ili vlastita muževnost, manifestiraju u takvim izražajima nasilja i posvemašnje okrutnosti.

(7) Mazohizam je devijacija koja se sastoji u traženju stvarnih ili izmišljenih patnji, bilo radi nadraživanja, ili radi lakšeg postizavanja seksualnog užitka, bilo radi stvaranja pravog ekvivalenta seksualnim uzbuđenjima. Termin dolazi od imena austrijskog pisca *L. von Sacher-Mascha* koji je u svojim romanima opisao muškarce što su uživali kad su ih mučile žene. Takav je bio i sam pisac. Ovakvi ljudi dolaze do orgazma kad ih žene fizički ili psihički muče i ponižavaju. Mazohizam se pojavljuje u raznim oblicima, neki i srednjovjekovne flagelante smatraju mazohistima. (Crkva ih je kasnije zabranila; »postoje i moralni mazohisti« koji su nesposobni radovati se užicima života kakvi god oni bili.) Zahvaljujući psihoanalizi, danas je doista lako mazohista privesti normalnosti koliki god bio stupanj njegove nastranosti. Liječenje je lakše nego kod sadista.

(8) Transvestizam je „anomalija seksualnog ponašanja, očituje se patološkim porivom bolesnika da obuče odjeću suprotnog spola i da se ponaša kako to pristoji osobi suprotnog spola. Nagon se javlja u djetinjstvu, ali i kasnije. Anomalija je vrlo rijetka, a češća je kod muškaraca nego kod žena. Transvestizmom se ne može smatrati kad žene radi praktičnosti ili mode oblače dijelove muškog odjela. Transvestiti katkad sklapaju brak, ali vrlo brzo dolazi do nesuglasica i rastava. Liječenje anomalije je

vrlo obično teško. Pokušava se i izdavanjem dozvole kojom se bolesnicima službeno dopušta nošenje odijela suprotnog spola i drugim sličnim mjerama... Transvestizam može iznimno biti i simptom duševne bolesti.¹⁸⁷

(9) Nekrofilija je bolesna želja biti u prisutnosti lešine, poradi čega dolazi do seksualnog uzbuđenja pri pogledu na leš, a katkad se nastoji s njim imati i seksualni odnos. Nekrofil je luđak ili mentalno zaostala osoba, psihotik.

Drugi dio

**Teologija bračne ljubavi
i odgovorno roditeljstvo**

I. Teologija bračne ljubavi

Kako bismo mogli danas govoriti o teologiji bračne ljubavi, osobito o razvoju nauka o naravi i svrhama ženidbe¹⁸⁸ dovoljno je osvrnuti se na dokumente Učiteljstva: *Codex Iuris Canonici* iz godine 1917.; encikliku *Casti connubii* iz godine 1930.; tekst Drugoga vatikanskog sabora o dostojanstvu ženidbe i obitelji u pastoralnoj konstituciji *Gaudium et spes o Crkvi u suvremenom svijetu* iz godine 1965. i encikliku pape Pavla VI. *Humanae vitae* iz godine 1968.

1. Razvoj nauka o naravi i svrhama ženidbe

U *Kodeksu* (1917.) nalazimo definiciju 'svrha ženidbe' koja upozorava na narav ženidbe koju su prihvatili razni priručnici moralne teologije. Pred nas stavlja jednu juridičku definiciju koja je u skladu sa svrhom da sabere zakone, ali koja ne može protumačiti narav promatrane stvarnosti u njenom bitnom sadržaju. U kan. 1013 Kodeks navodi: *Prvotna svrha ženidbe je rađanje i odgoj djece; drugotna je uzajamna pomoć i lijek protiv požude*. Ove dvije svrhe konkretiziraju narav ženidbe. Mnogi teolozi su u tome vidjeli definiciju same naravi ženidbe.¹⁸⁹

U kontekstu ovakvog promatranja ženidba izgleda kao objektivna institucija, koja postoji u samoj sebi neovisno o ljubavi. *Casti conubii* (1930.) te govori pape Pija XII. o ženidbi više naglašavaju važnost bračne ljubavi koja se smatra potrebnom za ostvarenje i provođenje svrha i naravi bračne ustanove. No, *Casti conubii* je pisana u obrambenoj perspektivi koja želi braniti kršćansko shvaćanje i praksu ženidbe od zablude i zloupotreba ondašnjega vremena. Tih se godina govorilo o slobodnoj ljubavi, pokusnom braku, braku na ograničeno vrijeme, o nepodnošljivom teretu materinstva itd. Govori *Pija XII.* prihvaćaju obrambeni stav i dokaz enciklike *Casti conubii*.¹⁹⁰

Najoriginalniji i najproturječniji teolog tog vremena bio je *H. Doms* zbog svoje knjige *Zweck und Sinn der Ehe* (Breslau, 1935.). Prema Domsu, pojam *Zweck* (svrhovitost) vrijedi bez daljnega za ženidbu ukoliko se shvaća kao društvena ustanova. Ali ženidba nije u prvom redu društvena ustanova, nego međusobni susret među osobama. S tog stajališta ne smijemo govoriti o svrhovitosti (*Zweck*) nego o smislu (*Sinn*) ženidbe, odnosno moramo tumačiti pojam *Zweck* da bi se uskladio s pojmom *Sinn*. Pravi se

smisao ženidbe nalazi u ljubavi i bračnom sjedinjenju, dinamičnom sjedinjenju koje teži prema osobnom i međusobnom usavršavanju supruge. Jedan veoma važan element te dinamične težnje bračne ljubavi jest težnja prema djeci, prema stvaranju jedne obitelji koja je prisutna u ženidbi. Ali rađanje treba gledati kao protegnuće i dovršenje temeljnog međusobnog odnosa, tj. bračnog odnosa između muža i žene. U tom smislu, iako više s vanjskog i administrativnog stajališta, rađanje se može smatrati »svrhom« bračne ustanove. Ukratko, ženidba kao »zajednica«, upotreba i zajednica cijelog života ima prednost pred ženidbom »ustanovom koja je usmjerena prema ispravnom rađanju i odgajanju djece« a taj je zaključak uključivo protivan naučavanju *Casti connubii*.

Doms nije predložio nikakvu promjenu tradicionalnog crkvenog nauka o praktičnom bračnom moralu (regulacija poroda itd.) već promjenu perspektive teološkog vida ženidbe, a to je bila radikalna promjena. Njegova nova postavka sistematske teologije o braku izazvala je žučljivu raspravu posebno u Njemačkoj i Francuskoj, koja nije prestala ni nakon rata. Još od početka crkvena vlast u Rimu prijekim je okom gledala tu Domsovu teoriju. Konačno ju je osudio Sveti oficij 1. travnja 1944., a papa Pio XII. osudu je potvrdio.

Gaudium et spes, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Drugoga vatikanskog sabora, sa svojim poglavljem o dostojanstvu braka i obitelji (br. 48-52), poniknula je dublje u shvaćanje naravi ženidbe. Ona se oslanja na Sv. pismo, daje veliku važnost dostojanstvu i slobodi ljudske osobe i apelira na moralnu savjest i osjećaj odgovornosti supruge. Svoju teologiju usredotočuje na *bračnu ljubav*, koja je ipak usmjerena prema rađanju i odgoju djece. Ne raspravlja o tradicionalnim 'svrhama ženidbe' nego integrira sve elemente ženidbenoga i obiteljskoga života u inkluzivni pojam bračne ljubavi, naglašavajući dvije nerazdružive svrhe bračnog čina: *čin sjedinjenja* i *čin prokreacije*. Ove dvije svrhe ne smiju se razdvajati. Enciklika *Humanae vitae* pape Pavla VI. produbljuje saborsku teologiju bračne ljubavi i ženidbe te govori o sjetilnoj i duhovnoj ljubavi u ženidbi. Bez ljubavi nema ženidbe. Interesi, ugovori, izjave obećanja, obred nisu sposobni sjediniti dva bića ako se ne ljube. Tek prisutnost prave ljubavi učvršćuje, ako je sjedinjenje rođeno od Boga. Temeljna dužnost supruge jest ljubiti se, stvarati, trajno se obnavljati. Bračna ljubav postiže vlastitu vrednotu.¹⁹¹

2. Svetost bračne ljubavi i bračna čistoća

Krepost čistoće unutar braka bdije da očitovanje bračne ljubavi bude u skladu s naravi braka i dostojanstvom ljudske osobe. Ta ljubav se na poseban način očituje u bračnom činu u kojem se supruzi međusobno intimno sjedinjuju i oni su kao takvi časni i dostojni. Naime, u promicanju kulture života Crkva želi podsjetiti supružnike da je njihova bračna

zajednica zapravo zajednica ljubavi u kojoj oni – koji više nisu dvoje nego jedno tijelo – trebaju biti otvoreni prema životu. Naime, prava narav bračne ljubavi otkriva nam se ponajviše ako je gledamo u njezinu vrhovnom izvoru – Bogu, koji je ljubav. Stoga, uzajamnim samodarivanjem, koje je njima vlastito i isključivo, bračni supružnici teže za takvim zajedništvom osoba kojim se međusobno usavršavaju da surađuju s Bogom u rađanju i odgajanju novih života. Njihovo posebno sjedinjavanje i prenošenje života vlastiti su zadaci bračne svetosti (usp. FC, 56). U tom svjetlu jasno nam se pokazuju obilježja i narav same bračne ljubavi koja je ljudska, posvemašnja, vjerna, isključiva i ponajviše plodna ljubav (usp. HV, 9).

Drugi vatikanski sabor, u broju 48 pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*, progovorio je o svetosti braka i obitelji te naglasio da je brak:

„intimna zajednica bračnog života i ljubavi, koju je Stvoritelj utemeljio i providio vlastitim zakonima, sazda se bračnom vezom, to jest osobnim neopozivim pristankom. Tako se ljudskim činom, kojim supruzi sebe uzajamno predaju i primaju, rađa također, pred društvom, po božanskoj uredbi čvrsta ustanova: ta sveta veza u cilju dobra kako roditelja i potomstva tako i društva ne ovisi o ljudskoj samovolji. Sam je naime Bog začetnik braka, koji je opskrbljen različitim dobrima i ciljevima: sve je to od najvećeg značenja za održavanje čovječanstva, za osobni napredak i vječnu sudbinu pojedinih članova obitelji, za dostojanstvo, čvrstinu, mir i dobrobit same obitelji i čitavog ljudskog društva. Po svojoj prirodnoj svojstvenosti sama ustanova ženidbe i bračna ljubav usmjerene su k rađanju i odgoju djece i nalaze u tom svoju krunu. I tako muž i žena, koji po bračnom savezu »više nisu dvoje, nego jedno tijelo« (Mt 19, 6) intimnim sjedinjenjem osoba i čina pružaju jedno drugome pomoć i službu te doživljavaju smisao svoga jedinstva i iz dana ga u dan sve više produbljuju. To intimno sjedinjenje kao uzajamno darivanje dviju osoba a i dobro djece zahtijevaju punu vjernost bračnih drugova i njihovo nerazdruživo jedinstvo.

Krist Gospodin je blagoslovom obasuo tu mnogostruku ljubav koja je potekla iz vrela božanske ljubavi i koja je sazdana na sliku njegova sjedinjenja s Crkvom. Kao što je, naime, nekoć sam Bog savezom ljubavi i vjernosti prišao svome narodu, tako sada Spasitelj ljudi i Zaručnik Crkve dolazi u susret kršćanskim supruzima po sakramentu ženidbe. Ostaje i nadalje s njima da se u međusobnom predanju stalnom vjernošću ljube, kao što je on ljubio Crkvu i sama sebe predao za nju. Prava bračna ljubav uzeta je u božansku ljubav te se otkupiteljskom Kristovom snagom i spasonosnim djelovanjem Crkve upravlja i obogaćuje da tako supruge uspješno privede Bogu, da im pomogne i utvrdi ih u uzvišenoj zadaći oca i majke. Stoga se kršćanski supruzi, radi dužnosti i dostojanstva svoga staleža, jačaju i na neki način posvećuju posebnim

sakramentom; ispunjavajući svoju bračnu i obiteljsku misiju snagom toga sakramenta te ispunjeni Kristovim duhom koji čitav njihov život prožimlje vjerom, ufanjem i ljubavlju, sve više se približuju osobnom savršenstvu i međusobnom posvećenju i, stoga, zajedničkom proslavljanju Boga. Ako roditelji prednjače primjerom i zajedničkom obiteljskom molitvom, djeca će, i svi koji žele u krugu obitelji, lakše naći put čovječnosti, spasenja i svetosti. Supruzi će pak, u svom dostojanstvu i zadaći očinstva i majčinstva, brižno ispunjavati dužnosti odgoja, osobito vjerskog, što u prvom redu na njih spada“ (GS, 48)

U broju 49, Sabor je progovorio o bračnoj ljubavi te naglasio sljedeće:

„Božja riječ poziva više puta zaručnike i supruge da čistom ljubavlju hrane i njeguju zaruke, a nerazdijeljenom ljubavlju brak. Mnogi naši suvremenici visoko cijene pravu ljubav između muža i žene, koja se očituje na različite načine, već prema čestitim običajima naroda i vremena. Ta izrazito ljudska ljubav, budući da struji od osobe k osobi, privrženosti slobodnog htijenja, obuhvaća dobro čitave osobe. Stoga je ona kadra posebnim dostojanstvom obogatiti tjelesna i duševna očitovanja te ih oplemeniti kao elemente i posebne znakove bračnog prijateljstva. Tu ljubav se Gospodin udostojao iscijeliti, usavršiti i uzdignuti je posebnim darom svoje milosti i ljubavi. Ujedinjujući ljudsko i božansko, takva ljubav navodi supruge da se slobodno daruju jedno drugome dokazujući to nježnim osjećajima i djelom. Ona prožima sav njihov život; štoviše ona se sama usavršava i raste velikodušnim izvršavanjem. Daleko dakle nadvisuje puku erotičku privlačnost koja, budući da se uzima egoistički, brzo i jedno iščezava.

Ta se ljubav posebno izražava i usavršava samim bračnim činom. Zato su čini kojima se supruzi međusobno intimno i čisto sjedinjuju časni i dostojni. Kad se obavljaju na doista ljudski način, izražavaju i produbljuju međusobno darivanje, kojim se supruzi, radosni i zahvalni, uzajamno obogaćuju. Ta ljubav koju potvrđuje uzajamna vjernost a nadasve posvećuje Kristov sakrament, ostaje nerazrješivo vjerna tijelom i dušom u sreći i nesreći. Zato isključuje svaki preljub i rastavu. Isto tako, ako se prizna osobno dostojanstvo žene i muža u uzajamnoj i potpunoj ljubavi, jasno se pokazuje jedinstvo ženidbe koje je Gospodin potvrdio. Za ustrajno vršenje obaveza ovog, kršćanskog poziva traži se osobita krepost: zato će supruzi milošću okrijepljeni da provode svet život, postojano gajiti i molitvom tražiti čvrstoću ljubavi, velikodušnost i duh žrtve. Istinska će se bračna ljubav više cijiniti i o njoj će se stvoriti zdravo javno mišljenje ako se kršćanski supruzi istaknu svjedočanstvom vjernosti i harmonije u toj ljubavi kao i brižnim odgojem djece te ako se sa svoje strane zauzmu u nužnoj kulturnoj, psihološkoj i socijalnoj obnovi u prilog braka i obitelji. Mladež treba na vrijeme i na

prikladan način poučiti - i to najbolje u krugu same obitelji - o dostojanstvu bračne ljubavi, njezinoj zadaći i njezinom izražavanju: tako odgojeni u čistoći moći će u svoje vrijeme nakon čestitih zaruka poći na vjenčanje“ (GS, 49).

3. Dobrota bračnog čina

„...Čovjekova seksualnost kao i njegova moć rađanja, čudesno nadilaze ono što se događa kod nižih stupnjeva života. Zato treba s velikim poštovanjem cijeniti čine koji su vlastiti bračnom životu i koji su usklađeni s pravim ljudskim dostojanstvom. Stoga, kad se radi o usklađivanju bračne ljubavi s odgovornim prenošenjem života, moralnost postupaka ne ovisi samo o iskrenoj nakani i o ocjeni motiva nego je treba odrediti prema objektivnim kriterijima, koji se temelje na samoj naravi osobe i njezinih čina, kriterijima koji, u okviru iskrene ljubavi, poštuju potpuni smisao uzajamnog darivanja i rađanja koje odgovara čovjeku. To se pak ne može postići ako se iskreno ne njeguje krepost bračne čistoće. Sinovima Crkve koji se drže tih načela, nije dopušteno radi reguliranja poroda ići putovima što ih je crkveno Učiteljstvo tumačeći Božji zakon osudilo“ (GS, 51).

Dobrota bračnog čina u njemu samome (ako je doista bračni) jest neposredna posljedica dobrote ženidbe i stoga čvrsta točka moralne teologije ženidbe u svim povijesnim razdobljima Crkve. Ipak, sv. Augustin je smatrao da je zbog snage požude – u stanju »palog« čovječanstva – koja izbija u konkretnom izvršenju bračnog čina, u bračnom činu gotovo uvijek prisutan element grijeha, bar materijalnoga i lakog. Ta je misao postojala na Zapadu sve do poslije patrističkog razdoblja (usp. sv. Bernarda), ali je malo-pomalo napuštena u teologiji srednjeg vijeka. Nema je više kod sv. Tome, koji smatra da je **bračni čin u svemu dobar** i, konkretno, ako ga prati nakana djece i uzajamna vjernost bračnih drugova. U svakom slučaju, bračni čin izvršen samo radi požude i strasti (užitka) (*sola libidinis et delectationis causa*) uvijek je grijeh. Bračni čin se izvršava (konzumira) u ženidbi i kao sakramentu: no danas se mnogo govori o slobodnoj a ne samo institucionalnoj sakramentalnosti spolnog sjedinjenja između muža i žene u braku. Bračni čin je sveto i posvećujuće sjedinjenje za kršćanske supruge – čin uzajamne ljubavi i uzajamnog predanja u Kristu. Katekizam stoga ističe kako je spolnost određena za bračnu ljubav muškarca i žene. U braku intimna tjelesnost supružnika postaje znak i zalog duhovnog zajedništva. Između krštenika bračne su veze posvećene sakramentom.¹⁹²

Narav bračnog čina istaknuti ćemo ovdje isključivo ono što se odnosi na aktualnu vrijednost u moralnoj teologiji. To je da je bračni čin **učinjen radi rađanja**. Oni teolozi koji kažu da nema prave moći (ili fizičke sposobnosti) za ženidbu ondje gdje nema

organske sposobnosti (bar od strane muža) za aktualno rađanje (ako se aktualno rađanje i ne ostvari), logički zaključuju da bračni čin mora biti organski sposoban za rađanje, bar od strane muža. Ako se to ne ostvari, bračni čin između muža i žene, ili bilo koji spolni čin, nije doista bračni čin jer nije učinjen radi rađanja. Teologija danas nije više tako stroga, već je dovoljno da se muž i žena spolno sjedine u ljudskom smislu, a ne nužno u znanstvenom smislu te riječi.

Bračni čin je čin po sebi prikladan za rađanje. Ova se teorija ne razlikuje od prethodne, nego je njezina preformulacija da bi se izbjegao kategorički izraz 'učinjen radi rađanja'. Čin po sebi prikladan za rađanje: to je 'klasično' moderni izraz koji određuje konkretnu narav bračnog čina. Bračna je ljubav stvarnost kako ženidbe, tako i bračnog sjedinjenja, što se više naglašava, pa enciklika *Humanae vitae* stavlja cijeli moral bračnih odnosa pod naslov bračne ljubavi. Ipak, neki teolozi nakon Koncila misle da narav bilo ženidbe, bilo bračnog čina, nema ničeg bitnog s bračnom ljubavlju. Ljubav je nužna za dobar tijek ženidbe, ali ženidba i bračni čin imaju drugi neovisni temelj.

Prvenstveno i bitno je da je ***bračni čin - čin bračne ljubavi***. Bračna ljubav nije nikad egoistična, zatvorena, indiferentna prema drugima, budući da takva ljubav ne bi bila odraz Gospodinove ljubavi, a u redu milosti odraz ljubavi Preobrazitelja ljudske ženidbe. Prava bračna ljubav uvijek je otvorena prema Bogu, djeci, ljudskoj zajednici, i u slučaju kršćanske ljubavi prema Kristu i njegovoj Crkvi. Bračna ljubav je sad prvenstveno afektivno-duhovna, a tek drugotno fizičko moralna. Nalazimo se praktički pred dva tipa moralne teologije o moralnoj naravi bračnog čina.

Prvi tip naglašava biološko-moralni karakter čina fizičkog sjedinjenja između supruge. Biološki čin mora biti po sebi prikladan za rađanje i 'otvoren' prema rađanju, kao što se to danas često kaže. Taj isti biološki čin moraju supruzi moralno dobro motivirati i usmjeriti. Moralno dobri motivi su: rađanje, uzajamna pomoć, bračna ljubav itd. Ne traži se više prisutnost aktualnog motiva rađanja kao u teologiji sv. Tome. Dovoljan je bilo koji dobar motiv, ali uz uvjet da se uvijek sačuva biološka 'otvorenost' čina prema rađanju.

Drugi (moderni) tip moralne teologije naglašava osobni i međusobni karakter bračnog čina kojemu biološki element služi. Koji biološki element? Otvorenost prema rađanju ili, bar u nekim slučajevima, spolno sjedinjenje lišeno svoje biološke otvorenosti prema rađanju? O tom pitanju postoje proturječni stavovi unutar te iste moderne teologije o ženidbi.¹⁹³ Tradicionalna moralna teologija razvila je opširnu kazuistiku o bračnom činu koja je obrađivala pitanja okolnosti načina, vremena, obveze itd. bračnog čina. Nećemo ulaziti u pojedinosti, već samo spomenuti problematiku.

Okolnosti vremena. Bračni čin nije bio dopušten u SZ u doba menstruacije (mjesečnice), ali više iz higijenskih, nego moralnih razloga, potom za vrijeme trudnoće posebice u prvim mjesecima, za vrijeme čišćenja žene nakon poroda iz higijenskih razloga, te za vrijeme bolesti, posebice ako je riječ o zaraznoj bolesti tada je potrebno suzdržavanje. **Bračni čin** ne samo da je moralno dopušten, častan i dostojan nego je nekad i obvezan. Zajedništvo bračnoga života temelji se na ljubavi, ali i na *pravednosti*. Sklapanjem ženidbenog veza supruzi uzajamno daju jedno drugome pravo na tijelo (usp. 1 Kor 7, 3-5). Bračni se život i ljubav ne podržavaju samo potpunim bračnim činom. Popratne čine obično nazivaju 'bračnom igrom' i oni prethode, prate ili slijede bračni čin. O njima kažemo sljedeće: časno i dopušteno je sve ono što je potrebno da se bračni čin obavi što bolje i savršenije. Ne mislimo ovdje na neku mehaniku bračnih čina, nego na cjelokupni izražaj ljubavi koji se uzajamno nadopunja kod muškarca i žene zbog različitih psiholoških karakteristika o kojima oni moraju voditi računa.

Osim bračnog čina i onih čina koji ih prate, postoje i čini koji nemaju neke veze s potpunim bračnim činom. To su tzv. bračne nježnosti. One su posebno važne za vrijeme uzdržljivosti (npr. bolest, periodično uzdržavanje) jer pomažu rastu ljubavi. U svemu tome potreban je smisao za samosvladavanje i disciplinu, bilo da se radi o pretjeranostima, tj. da netko izražaje nježnosti iskorištava u jalovu svrhu samozadovoljavanja ili zadovoljavanja drugoga (uzajamna masturbacija), bilo da se radi o nedostacima, tj. da netko u tom svladavanju misli samo na sebe, a ne i na svog bračnog druga. Kratko rečeno, nježnosti u braku izvan bračnog čina ne samo da po sebi nisu grešne, nego će nekad biti i potrebne, uz predostrožnost da se ovaj postupak ne pretvori u autoerotizam, koji u braku poprima kvalificiranu zloću.¹⁹⁴

II. Plodna bračna ljubav i odgovorno roditeljstvo

Bračna ljubav je po svojoj naravi nužno plodna, baš kao što je i Bog plodan u svojoj ljubavi stvarajući svijet i čovjeka. “Brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni na rađanje i odgoj potomstva. Djeca su, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja” (GS, 50). Bračni supružnici trebaju stoga biti utvrđeni glede neprocjenjive vrijednosti i bogatstva ljudskog života, treba im pomoći kako bi se potrudili od svoje obitelji načiniti svetište života: u ljudskom očinstvu i majčinstvu sam je Bog nazočan drugačije nego u ikojem drugom rađanju na zemlji.¹⁹⁵

1. Pitanje plodnosti - od Pija XI. do Drugog vatikanskog sabora

Prigodom 50. godišnjice enciklike pape Leona XIII. *Arcanum* (1880.) papa Pio XI. izdao je već spomenutu encikliku o kršćanskom braku “*Casti Connubii*” (31. prosinca 1930.) u kojoj je iznio kršćanski nauk o braku i s njim povezanim pitanjima. Papa je iznio ovu nauku “apologetski”, a ovaj stil nametnula je problematika ondašnjeg vremena. U to vrijeme širile su se mnoge zablude koje su nagrizale brak i obitelj: ismijavanje braka, privremeni ili brak na pokus, ili prijateljski, pogubne ideje protiv rađanja, pobačaj, emancipacija žene, nijekanje svetosti i sakramentalnosti ženidbe... Sadržajno, međutim, enciklika ostaje na postavkama svetog Augustina te jedno poglavlje obrađuje “dobra braka” prema njegovoj misli. Drugim riječima, iako je sv. Augustin imao izvanrednih misli o braku, obitelji i spolnosti, ipak je o tim stvarnostima pisao pod utjecajem ondašnjih strujanja (maniheizam) i pod utjecajem vlastitog iskustva (gorkog) iz mladosti. U enciklici je stoga naglašeno biološko sjedinjenje i razmnožavanje te fiziološki pojam ljudske naravi, iako je istaknuta vrednota bračne ljubavi usmjerene prema rađanju. To se rađanje ne smije prepustiti stihiji bez odgovornosti: brak nije igra bez obveze, zabava udvoje, on nameće odgovornosti.

a. Dva pitanja

Između 1920. i 1930. godine objavljeni su prvi rezultati Ogino-Knausove teorije o periodičnosti plodnosti i neplodnosti žene. Odatle je nastalo pitanje: Je li dopušten bračni odnos i onda kad se sigurno zna da je on neplodan u određenom razdoblju? Neki su se rigoristi odlučno suprotstavili namjernoj upotrebi Ogino-Knausove metode, i to dosljedno, ako se pretpostavi da je pravo i istinsko opravdanje fizičkog sjedinjenja

rađanje. Pio XI. je u enciklici *Casti Connubii* prihvatio suprotno stajalište, smatrajući da su neplodni dani »dar« same naravi: »Niti se može reći da rade protiv naravnog reda oni supruzi koji se svojim pravom služe na prav i prirodan način, makar da se odatle ne može začeti život zbog prirodnih uzroka, bilo to poradi nekog privremenog stanja ili kakvih manjkavosti.«¹⁹⁶

Kasnije se pitanje ovako postavljalo: Je li dopušteno ne samo koristiti neplodna razdoblja, nego ih namjerno izabrati, tj. smije li se voljno regulirati bračni odnos kroz duže vrijeme, izabirući samo neplodna razdoblja tako da se svjesno izbjegne začecje, iako u tom braku postoje i plodna razdoblja (za razliku od slučaja starijih osoba)? Pio XII. je na to pitanje odgovorio afirmativno, iako su se neki poznati moralisti sablaznili zbog ovog rješenja: »Odatle slijedi da promatranje neplodnih razdoblja može biti dopušteno s moralnog gledišta; a u spomenutim uvjetima je stvarno tako. No ako ne postoje po razumnom i mirnom sudu slični teški osobni ili izvanjski razlozi, namjera trajno izbjegavati plodnost njihova sjedinjenja, a u isto vrijeme nastavljaju potpuno zadovoljiti svojoj sjetilnosti, može dolaziti samo od krivog shvaćanja života i motiva koji su strani etičkim normama» (*Govor primaljama*, 29. listopada 1951.)

Postavljamo pitanje, kako bi se mogao sigurnije programirati broj djece? Metode koje su do sada naglašavali papinski dokumenti bile su isključivo vezane uz činjenicu prirodne ženine periodične neplodnosti. Na žalost, spomenute metode očitovale su visok postotak promašaja, i ne samo zbog netočne primjene. Mnogi bračni drugovi su prema njima bili nepovjerljivi, a neki su ih napadali, pogotovo ako je obiteljsku situaciju pogoršalo rođenje djeteta koje su oni htjeli izbjeći upotrebljavajući 'prirodne' metode. Upravo u toj klimi nezadovoljstva i traženja rješenja u Europu je došla vijest o novom proizvodu na bazi hormonalnih supstancija, tzv. Pinkus pilula (prema imenu glavnog pronalazača). Nakon što je *Planned Parenthood Federation* 1951. godine zadužio dr. Pinkusa da sintetizira hormone koji bi blokirali oplodnju, on je 1957. g., nakon dugih pokusa uspio to ostvariti s apsolutnom sigurnošću. Ova je činjenica odmah izazvala veliki interes: počeli su kružiti prvi tehnički i moralni komentari koji su se pojavili u Americi. Svijet je bio uvjeren da je došlo do odlučnog zaokreta u rješavanju regulacije poroda.

Jedna studija Belgijanca L. Janssensa zaustavila je optimizam: on je dopuštao upotrebu novih proizvoda za liječenje anomalija ženskog ciklusa, ali je svojom šutnjom izgleda želio upozoriti da se pilula ne smije upotrijebiti za blokiranje plodnosti. Ovo gledište potvrdio je i papa Pio XII. u poznatom govoru održanom 12. rujna 1958. g. na Kongresu za hematologiju. Tom zgodom Papa je priznao da je moralno dopuštena upotreba pilule u zdravstvene svrhe, ali ne i da onemogućiti ovulacijski proces. Nakon toga moralna

literatura gotovo se isključivo bavila slučajevima u kojima bi se novi proizvodi smjeli upotrijebiti u svrhu 'terapije': liječenje sterilnosti, odgađanje menstruacije u svrhu produženja poslije porođajnog razdoblja, zbog profesionalnih obaveza, itd.

Ni nakon tih službenih izjava nije se smanjila diskusija o novim hormonalnim proizvodima. Naprotiv, prigodom jedne rasprave koja se pojavila u časopisu *Studi Cattolici*, u prosincu 1961. g., dobio se dojam da je diskusija postala i više nego otvorena. U tom časopisu postavili su pitanje, bi li jedna redovnica u okupiranom predjelu Konga smjela, poradi straha od silovanja i njegovih posljedica, upotrijebiti pilulu. Odgovor je bio povjeren trojici moralista, predstavnicima raznih rimskih škola: P. Palazziniju, F. Hürthu, F. Lambruschiniju, i sva su trojica odgovorila pozitivno. Sve je to kod vjernika povećalo osjećaj zbunjenosti glede pitanja koje je postalo tako živo i neizbježno. Osjećala se potreba da viša crkvena vlast da svoje mišljenje.“¹⁹⁷

b. Drugi vatikanski sabor

Drugi vatikanski sabor je svoj nauk o plodnoj ljubavi i poštivanju ljudskog života iznio u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes*, osobito u poglavlju o promicanju dostojanstva braka i obitelji (br. 50. i 51.).

„Brak i bračna ljubav su po svojoj naravi usmjereni prema rađanju i odgoju potomstva. Djeca su, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja. Sam Bog, koji je rekao: 'nije dobro da čovjek bude sam' (Post 2,18) i koji je čovjeka od početka stvorio kao muško i žensko (Mt 19,4), htio mu je udijeliti neko posebno sudioništvo u svome stvarateljskom djelu: on je blagoslovio muža i ženu i rekao im: 'Rastite i množite se' (Post 1, 28). Prema tome, pravo njegovanje bračne ljubavi kao i sva narav obiteljskog života što otuda proizlazi - ne zanemariivši ostale svrhe braka - idu za tim da supruge učine odlučno spremnima da surađuju s ljubavlju Stvoritelja i Spasitelja, koji po njima iz dana u dan umnožava i obogaćuje svoju obitelj.

U toj dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života što treba smatrati njihovim svojstvenim poslovanjem, supruzi znaju da su suradnici ljubavi Boga Stvoritelja i na neki način njezini tumači. Stoga će ispuniti svoju zadaću s, ljudskom i kršćanskom odgovornošću i s poučljivim poštovanjem prema Bogu; sporazumno će i zajedničkim nastojanjem stvoriti sebi ispravan sud imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će i materijalne i duhovne prilike svoga stanja; vodit će, konačno, računa o dobru obiteljske zajednice; o potrebama vremenitog društva i same Crkve. U krajnjoj liniji taj sud moraju donijeti sami bračni drugovi pred Bogom. No kršćanski supruzi neka

budu svjesni da u načinu svoga postupanja ne mogu raditi samovoljno, nego su uvijek obavezni slijediti svoju savjest, koju treba uskladiti s Božjim zakonom; neka rado slušaju crkveno Učiteljstvo, koje taj božanski zakon pravovaljano tumači u svjetlu Evanđelja. Taj božanski zakon pokazuje puno značenje bračne ljubavi, štiti je i pokreće prema njenom uistinu ljudskom savršenstvu. Među supruzima koji na taj način ispunjavaju zadaću koju im je Bog povjerio, treba posebno spomenuti one koji razboritim i zajedničkim dogovorom velikodušno prihvaćaju da dostojno odgoje i brojniju djecu (...) No ženidba nije ustanovljena samo radi rađanja; sama narav nerazrješivog saveza među supruzima kao i dobro djece zahtijevaju da i međusobna ljubav bračnih drugova zauzme mjesto koje joj pripada, da napreduje i dozrijeva. Zbog toga i kad nema djece, često tako željkovane, ženidba ostaje kao zajednica i zajedništvo čitavog života i zadržava svoju vrijednost i nerazrješivost“ (GS, 50).

„Koncil zna da supruzi, u želji da skladno provode bračni život, mogu često u nekim današnjim životnim prilikama biti spriječeni te se naći u okolnostima u kojima se, bar privremeno, broj djece ne može povećati. Tada nije lako sačuvati vjernost u ljubavi i potpuno zajedništvo života. Gdje je pak prekinut intimni bračni život, nerijetko može doći u opasnost i vjernost supruge i dobro djece: tada je naime u pogibelji i odgoj djece i potrebna hrabrost da se prihvati daljnji porod. Ima onih koji se usuđuju na te probleme donijeti nečasna rješenja, pače ne prezaju ni pred ubojstvom. Takvima Crkva doziva u pamet da ne može biti istinske opreke između Božjih zakona o prenošenju života i njegovanja prave bračne ljubavi. Bog, Gospod života, povjerio je ljudima uzvišenu zadaću da održavaju život, i tu dužnost moraju vršiti na način dostojan čovjeka. Zato treba već od začeća najbrižnije štititi život; a pobačaj i čedomorstvo užasni su zločini.

Čovjekova seksualnost kao i njegova moć rađanja, čudesno nadilaze ono što se događa kod nižih stupnjeva života. Zato treba s velikim poštovanjem cijeniti čine koji su vlastiti bračnom životu i koji su usklađeni s pravim ljudskim dostojanstvom. Stoga, kad se radi o usklađivanju bračne ljubavi s odgovornim prenošenjem života, moralnost postupaka ne ovisi samo o iskrenoj nakani i o ocjeni motiva nego je treba odrediti prema objektivnim kriterijima, koji se temelje na samoj naravi osobe i njezinih čina, kriterijima koji, u okviru iskrene ljubavi, poštuju potpuni smisao uzajamnog darivanja i rađanja koje odgovara čovjeku. To se pak ne može postići ako se iskreno ne njeguje krepost bračne čistoće... Svima neka bude očito da se ljudski život i dužnosti njegova prenošenja ne ograničuju samo na ovaj svijet niti se mogu samo po njemu mjeriti i shvatiti, nego da su uvijek u vezi s vječnim određenjem ljudi“ (GS, 51).

Pravi pojam bračne ljubavi traži se u Bogu koji je ljubav, i od kojega je svako očinstvo u nebesima i na zemlji, tj. po Božjem očinstvu ovozemaljsko očinstvo prima svoje ime očinstva. Božja je ljubav stvaralačka i darivateljska. I bračna je ljubav pozvana da bude plod promišljene, sređene kreposne ljubavi a ne plod razvitka nekih nesvjesnih prirodnih sila ili nerazumnog instinkta. Uzajamno samodarivanje više odgovara naravi bračne ljubavi, dok sjedinjenje više odgovara milosnoj ljubavi prema Bogu i bližnjemu. Brak ćemo nazvati sakramentom ljudske ljubavi. Milosni život je kao neki sakrament božanske ljubavi u čovjeku. Ljubav kao sjedinjenje između Boga i čovjeka, dok je čovjek u okovima vremena i prostora, slabija je nego pojam ljubavi kao darivanje drugome ili prelijevanje svojih odlika na drugoga.¹⁹⁸

Zaključno, bitna odlika bračne ljubavi ukoliko ona označava suradnju bračnih drugova s Bogom u rađanju i odgajanju novih života nalazi se u pojmu ljubavi kao darivanju, u njenoj dinamičkoj, aktivnoj ulozi, u njenoj tako reći inkarnaciji ili plodnoj realizaciji. Bračna ljubav ima svojih zahtijeva i treba ju odgajati, njegovati, čuvati, razvijati i u sakramentima posvećivati. Na prvome mjestu bračna ljubav je pozvana da bude duhovna, a to znači da treba biti promišljena, čin slobodne volje, regulirana svim normama ljudske djelatnosti. Kao takva uključuje zajednicu duše i srca, nastojanje bračnih drugova da postanu sve savršeniji kao ljudi i kao kršćani.¹⁹⁹

2. *Humanae vitae* i pastoralna usmjerenja

Papa Pavao VI. (25. srpnja 1968.) objavio je encikliku *Humanae vitae* u kojoj je izrekao učenje Katoličke Crkve o bračnom moralu, osobito o odnosu bračne ljubavi i plodnosti, „u svjetlu cjelovitog gledanja na čovjeka i njegov poziv, koji nije samo naravni i ovozemaljski već i nadnaravan i vječan“ (HV 7). U *Govoru na generalnoj audijenciji* u Castel Gandolfu, nekoliko dana nakon objavljivanja enciklike (31. srpnja 1968.) papa Pavao VI. pojasnio je smisao i značaj enciklike. Istaknuo je kako su tijekom priprave enciklike, i on i suradnici, osjećali teško breme pastirske odgovornosti i ne malo duhovno trpljenje te su studirali, čitali, diskutirali, ali i mnogo molili. U svom radu osluškivali su bučne glasove javnog mnijenja i tiska, proučavali znanstvene analize mnogih teških uvjeta života i pojedinih vidova problema kao i izvještaje o alarmantnoj demografskoj situaciji u svijetu, ali su osobito osluškivali „glasove tolikih osoba, posebno veoma časnih žena, koje tjeskobno muči taj težak problem, i još teže njihovo iskustvo“.

Nakon višegodišnjeg promišljanja, naglašava u svom govoru Pavao VI., u enciklici se željelo samo rastumačiti božansku normu i ukazati kako ona izvire „iz unutrašnjih zahtjeva autentične ljudske ljubavi, iz bitnih struktura bračne ustanove, iz osobnog

dostojanstva supruge, iz njihova poslanja u službi života, kao i iz svetosti kršćanske ženidbe“. U tom smislu, ističe Papa, slijedili su personalističko poimanje o bračnoj zajednici, dajući tako ljubavi, iz koje se bračna zajednica rađa i koja je hrani, prvenstveno mjesto. Osim toga, „prihvatili smo sve sugestije formulirane na području dozvoljenosti, za olakšanje opsluživanja norme koja se ponovno potvrđuje“ te priznali „bračnim drugovima njihovu odgovornost, dakle i njihovu slobodu, u njihovu svojstvu slugu Božjega plana o ljudskom životu, tumačenog od crkvenog Učiteljstva, na njihovo osobno dobro i na dobro njihove djece. Natuknuli smo višu namjeru koja nadahnjuje nauku i praksu Crkve: pomoći ljudima, braniti njihovu čast, razumjeti ih i podupirati u njihovim poteškoćama, odgajati ih za budni osjećaj odgovornosti...“

Enciklika *Humanae vitae* polazi od koncilske nauke o bračnoj ljubavi koja ističe kako je ona potekla iz vrela božanske ljubavi (usp. GS 48) te, ujedinjujući božansko i ljudsko, navodi supruge da se slobodno daruju jedno drugome dokazujući to nježnim osjećajima i djelom (usp. GS 49). Bračna ljubav stoga prožima sav život bračnih supruge te uzajamnim samodarivanjem, koje je njima vlastito i isključivo, oni teže za takvim zajedništvom osoba kojim se međusobno usavršavaju u svojoj suradnji s Bogom u rađanju i odgajanju djece. Enciklika *Humanae vitae* stoga jasno ukazuje na obilježja i narav same bračne ljubavi. Ona je ljudska, posvemašnja, vjerna, isključiva i ponajviše plodna (usp. HV 9). Naime, kako ističe Koncil, “brak i bračna ljubav po svojoj su naravi usmjereni na rađanje i odgoj potomstva te su djeca, bez sumnje, najdragocjeniji dar braka i uvelike pridonose dobru samih roditelja” (usp. GS 50). Stoga bračni supruzi trebaju biti utvrđeni glede neprocjenjive vrijednosti i bogatstva ljudskog života, treba im pomoći kako bi se potrudili od svoje obitelji načiniti svetište života: u ljudskom očinstvu i majčinstvu sam je Bog nazočan drugačije nego u ikojem drugom rađanju na zemlji (usp. *Pismo obiteljima* 9). Papa Ivan Pavao II., u apostolskoj pobudnici *Familiaris consortio* (1981.), istaknut će kako njihovo sjedinjavanje i prenošenje života vlastiti su zahtjevi bračne duhovnosti i poziva na svetost (usp. FC 56).

Glavni naglasci enciklike Humanae vitae

UVOD (br. 1)

U uvodu papa Pavao VI. navodi **razlog** objavljivanja enciklike. Naime, papa je svjestan važnosti zadaće prenošenja ljudskog života koju imaju bračni drugovi kao slobodni i odgovorni suradnici Boga Stvoritelja. K tome više, papa je svjestan da je noviji razvitak društva unio takve **promjene** u prenošenje života da su iskrsele nove **teškoće**. Dakle, ovom enciklikom Crkva ne želi zanemariti nova pitanja glede prenošenja ljudskog života već kani izreći svoj stav i učenje.

I. NOVI VIDOVI OVOG PITANJA I NADLEŽNOST UČITELJSTVA (br. 2-6)

Na samom početku nabrojane su neke **promjene** koje su se zbile u novije vrijeme:

- (1) **nagli porast pučanstva** i pitanje zaliha hrane za sve;
- (2) **uvjeti rada i stanovanja** kao i **povećane potrebe gospodarstva, odgoja i obrazovanja** koje otežavaju uzdržavanje većeg broja djece;
- (3) novi način gledanja na **osobu žene** te **vrijednost ljubavi bračnih drugova**;
- (4) zapanjujući **napredak** u upravljanju prirodom, psihičkim i društvenim životom.

Ovo stanje, veli papa, izaziva **nova pitanja**: je li vrijeme da Crkva preispita dosadašnje moralne norme? Mnoga pitanja koja su postavljana Crkvi o braku, rađanju i obitelji tražila su od crkvenog učiteljstva da dublje razmotri načela moralnog naučavanja o braku. I ovaj je dokument odgovor Crkve na mnoga pitanja. Uz to, papa potvrđuje da crkveno učiteljstvo ima **autoritet** ne samo nad pitanjima objave nego i naravnog zakona jer je već Isus apostole postavio za sigurne čuvare i tumače naravnog i nadnaravnog zakona te jer je naravni zakon izraz Božje volje i njego vjerno vršenje potrebno je ljudima za spasenje. Međutim, ovaj dokument, osim crkvenog Učiteljstva, dijelom je rezultat istraživanja proširene znanstvene grupe pape Ivana XXIII. (ožujak, 1963.), u kojoj su sudjelovali i bračni parovi. Ipak, Učiteljstvo nije moglo rezultate njihova istraživanja smatrati konačnima jer nije došlo do pune sloge mišljenja među teolozima. Stoga sada, nakon pažljiva pretresanja, zrela razmišljanja i ustrajnih molitava, snagom mandata koji je Učiteljstvu povjerio Krist, ono namjerava **dati odgovor na teška pitanja regulacije poroda**.

II. DOKTRINALNA NAČELA (br. 7-18)

Pitanje stanja porođaja treba promatrati u svjetlu **cjelovitog gledanja na čovjeka**, a ne tek psihološki, biološki ili sociološki i demografski. Uz to, uvijek treba imati na umu i čovjekov naravni, ali i nadnaravni (vječni) poziv. Papa se pita koja je prava **narav bračne ljubavi**. Njezini vrhovni izvor jest Bog (=Ljubav). Brak nije djelo slučaja ili prirodnih sila: to je mudra ustanova Stvoritelja čija je svrha ostvarivanje njegove zamisli ljubavi. »Uzajamnim samodarivanjem, koje je njima vlastito i isključivo, bračni drugovi teže za takvim zajedništvom osoba kojim se međusobno usavršavaju da surađuju s Bogom u rađanju i odgajanju novih života.« (HV 8) A za one koji su oprani svetom krštenjem brak poprima dostojanstvo **sakramentalnog znaka** milosti, budući da je slika sjedinjenosti Krista i Crkve.

Obilježja su bračne ljubavi ova (usp. HV 9):

- (1) **potpuno ljudska ljubav** – istovremeno ona je sjetilna i duhovna, nije puki nagon ili osjećaj, već je i čin slobodne volje koji teži za tim da supružnici postanu *jedno srce i jedna duša*;
- (2) **posvemašnja ljubav** – poseban i osebujan oblik prijateljstva u kojem bračni drugovi nesebično među sobom dijele svaku stvar; tko istinski ljubi svoga bračnog druga, ne ljubi ga samo radi onoga što od njega prima nego i radi njega samoga;
- (3) **vjerna i isključiva ljubav do smrti** – ova vjernost je teška, ali i moguća te iz nje istječe duboka i trajna sreća;
- (4) **plodna ljubav** – ne iscrpljuje se u zajedništvu bračnih drugova nego je usmjerena prema tome da se nastavlja budeći nove živote (potomstvo).

Takova bračna ljubav traži od bračnih drugova svijest o njihovom poslanju **odgovornog roditeljstva**.

U odnosu na:		→	Odgovorno
roditeljstvo znači:			
biološke procese			poznavanje i poštivanje djelovanja tih tokova
urođene nagone i duševne osjećaje			potrebno gospodovanje uma i volje nad njima
fizičke, gospodarske, psihološke i društvene uvjete			razborito i velikodušno prihvaćati brojniji porod ili se zbog ozbiljnih razloga i uz poštovanje moralnog zakona privremeno/neodređeno odlučiti na nerađanje

Odgovorno roditeljstvo podrazumijeva dublju vezu s **objektivnim moralnim redom** što ga je Bog ustanovio, a ispravna ga savjest istinito tumači. Ostvarivanje odgovornog roditeljstva uključuje i to da bračni drugovi priznaju vlastite **dužnosti** prema Bogu, sebi, obitelji i društvu, da nikada ne postupaju samovoljno već uvijek u skladu sa stvaralačkom Božjom namjerom.

Nadalje, iako nam iskustvo govori da iz svakog pojedinog bračnog susreta ne nastaje novi život i da se razdoblja plodnosti javljaju u stanovitim vremenskim razmacima, Crkva i dalje uči da **svaki bračni čin mora ostati po sebi usmjeren na prenošenje ljudskoga života**. Dva su **neraskidiva i bitna** vidika bračnog čina koje je Bog ustanovio: vid **sjedinjenja** i vid **rađanja**. Ako se oni čuvaju, bračni čin u cijelosti zadržava smisao

uzajamne i istinske ljubavi kao i svoju usmjerenost prema visokoj zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan.

Potom se govori o *nedopuštenim načinima regulacije rađanja*. Ako se čovjek ponaša kao gospodar, a ne kao sluga plana Stvoritelja, onda njegov bračni čin *proturječi naravi* muškarca i žene i njihova najdubljeg odnosa. Primjerice, kada jedan bračni svome supružniku nameće bračni odnos bez obaziranja na njegovo stanje ili kada se namjerno izbjegava prenošenje života u bračnom odnosu. Na tom se tragu papa Pavao VI. jasno protivi izravnom pobačaju, obesplođivanju (sterilizaciji) i svakom zahvatu kojem je svrha da se onemogući rađanje novog života. Nikada, ni iz najtežih razloga, nije dopušteno činiti zlo da bi iz njega proizašlo dobro. U zabludi je onaj koji drži da je bračni čin, *namjerno obesplođen te stoga u sebi nečastan, moguće opravdati plodnim susretima sveukupnog bračnog života*. Dakle, papa za opravdanje bračnih čina odbacuje načelo da treba izabrati princip manjeg zla.

»S druge strane, Crkva ne smatra nedopuštenom upotrebu *načina liječenja* koji su potrebni za liječenje bolesti tijela, pa i ako bi odatle nastalo, makar predvidivo, sprečavanje plodnosti, pod uvjetom da to sprečavanje ni iz kojeg razloga ne bude izravno namjeravano.« (HV 15)

Iako ne dopušta umjetno reguliranje porođaja, **Crkva dopušta korištenje neplodnih razdoblja kao oblik prirodnog planiranja obitelji**. »Ako dakle postoje opravdani razlozi da se porođaji učine rjeđima, razlozi koji potječu bilo iz tjelesnog ili duševnog stanja bračnih drugova, ili iz izvanjskih okolnosti, Crkva uči da je tada dopušteno voditi računa o prirodnim mijenama, koje su imanentne moćima rađanja, te imati *ženidbeni odnosaj samo u neplodnim razdobljima*, i na taj način tako regulirati broj porođaja, da se ne povrijede moralna načela.« (HV 16) Ova prirodna metoda planiranja obitelji nije kontracepcija jer se bračni drugovi zakonito služe moću dobivenom od prirode, a korištenjem umjetnih sredstava kontracepcije oni priječe da se red rađanja odvija po svojim naravnim tokovima.

Papa navodi neke teške posljedice postupaka za umjetno reguliranje poroda. Npr. otvaranje širokog i laganog puta bračnoj nevjeri i općenito srozavanje morala; potom gubljenje poštovanja muškarca prema ženi koju doživljava kao puko oruđe koje služi njegovoj vlastitoj požudi; potom opasnost moći koja bi se tako stavila u ruke onih javnih vlasti kojima nije stalo do zahtjeva moralnog zakona itd. Poanta je da čovjek nije apsolutni gospodar i da nužno treba priznati neke *neprestupive granice* raspolaganja tijelom u skladu s principom cjelovitosti.

Crkva je svjesna da neće svi lako prihvatiti ove postavke, ali je i svjesna da je ona, kao *znak protivljenja*, pozvana čvrsto propovijedati čitav moralni zakon, i naravni i evanđeoski. Crkva nije začetnica nijednog od tih zakona, pa ne može o njemu ni samovoljno odlučivati; ona je samo njegova čuvarica i tumačiteljica.

III. PASTORALNE SMJERNICE (br. 19-30)

Crkva kao *majka i učiteljica* svih naroda zna za ljudske slabosti, žao joj je naroda, prima grešnike, ali se ne može odreći naučavanja zakona već želi čovjeku pomoći da upozna zakon koji je svojstven ljudskom životu. Crkva vjeruje da je, uz Božju pomoć, ovim uputama moguće povećati čovjekovo dostojanstvo i tako ostvariti blagotvornost u ljudskoj zajednici. Nadalje, ove smjernice traže od bračnih drugova askezu, gospodarenje nad nagonima, stvaranje čvrstih uvjerenja. Ali to ne šteti **bračnoj ljubavi** već joj *pridaje višu vrijednost*. To donosi plodove vedrine i mira u obitelj, udaljava osobu od sebičnosti, produbljuje osjećaj vlastite odgovornosti itd. Da bi se to moglo, potrebno je stvoriti sredinu koja pogoduje čistoći, tj. pobjedi zdrave slobode nad raspuštenošću, čuvanjem normi moralnog reda. Na kraju se papa obraća konkretnim skupinama i pojedincima u društvu:

Javnim vlastima	moraju brinuti za opće dobro, čuvanje morala, poštivanje obitelji kao osnovne stanice društva donošenjem pravednih zakona, moraju provoditi obiteljsku politiku koja će omogućiti i moralni zakon i slobodu građana, moraju brinuti o dostojanstvu čovjeka i života koji se ne mogu objasniti tek materijalistički, moraju razvijati osjećaj za društvenu pravdu, raditi na porastu životnog standarda itd.
Učenjacima	moraju, ujedinevši znanstvene napore, dublje osvijetliti različite uvjete koji pogoduju časnoj regulaciji ljudskog rađanja, osobito glede prirodnog planiranja obitelji.
Kršćanskim supruzima	moraju, svjesni sakramenta krštenja i ženidbe, pred svijetom svjedočiti svoje sudioništvo u Božjem stvarateljskom planu; neka znaju da su iskušenja u svijetu teška, ali i to da je lik ovog svijeta prolazan; neka rado prihvate napore koji im pripadaju, ojačani sakramentima pokore, euharistije i molitvom kako bi dospjeli do savršenstva bračnog života.
Obiteljski apostolat	neka bračni drugovi sami postaju apostoli i vodiči drugim bračnim drugovima, neka svoje iskustvo podijele s njima.

Liječnicima i zdravstvenom osoblju	neka ustraju u promicanju rješenja nadahnutih vjerom i ispravnim razlozima; neka steknu sve potrebno znanje na ovom osjetljivom području kako bi bračnim drugovima dali ispravne savjete i pokazali pravilan put.
Svećenicima	neka bez ikakve dvosmislenosti izlažu nauk Crkve o braku i neka osobno i kod vjernika gaje poslušnost savjesti i Učiteljstvu Crkve; najodlučnije će svoju ljubav svećenicima pokazati tako da ni u čemu ne umanje spasonosnu Kristovu nauku, dakako imajući na umu da Gospodin nije došao osuditi ljude nego ih spasiti; neka bračni drugovi u svojim teškoćama uvijek u riječi i srcu svećenika nađu odjek glasa ljubavi Otkupiteljeve.
Biskupima	papa upućuje najprečniji zadatak u sadašnjem vremenu i hitan poziv: raditi na zaštiti ženidbe i naglašavanju njezine svetosti, zajedno sa svećenicima i vjernicima, imajući uvijek na umu cjeloviti razvoj čovjeka i svih ljudskih djelatnosti.

ZAVRŠNI APEL (br. 31)

Crkva je svjesna da joj je povjereno veliko djelo odgoja, napretka i ljubavi. Čovjek ne može naći istinsku sreću – za koju teži svim svojim bićem – osim poštujući zakone što ih je Bog upisao u njegovu narav i koje on mudro i s ljubavlju mora opsluživati.

3. Odgovorno roditeljstvo i prirodno planiranje obitelji

Crkva želi radosno naviještati da je život, ponaosob ljudski život, najveći i najčudesniji Božji dar, jer čovjek nije rođen samo od puti, nego i od Duha, što znači da – jednom rođen po tijelu i preporođen u Duhu – živi kroza svu vječnost. Stoga, koliko god se čovječanstvo trudilo oko svekolikog napretka i društvenog života i životnih uvjeta, Crkva vrednotu života želi promicati kao najveći Božji dar. Crkva naime «živo vjeruje da je ljudski život, pa i kad je slabašan i mučan, uvijek veličanstven dar Božje dobrote» (FC, 30). Ljudski je život nešto sveto, budući da od samog svog početka zahtijeva stvaralački Božji zahvat (usp. EV, 44). Naime, kada se iz bračnog sjedinjenja rađa novi čovjek, «on donosi sa sobom na svijet novu jedinstvenu sliku i sličnost samog Boga: u biologiju rađanja upisano je rodoslovlje osobe.»²⁰⁰ Zato se Crkva osjeća pozvanom da promiče i brani ljudski život na svaki način i to ljudski život u bilo kojem obliku i stadiju. Zbog toga Crkva odbacuje i osuđuje pobačaj i sterilizaciju kao čine izravno protivne Božjem naumu i dostojanstvu života, pogotovo kada to promiču, provode ili podržavaju nadležne društvene vlasti (usp. EV, 74).

a. Odgovorno roditeljstvo je u službi života

Otvorenost prema životu podrazumijeva odgovorno roditeljstvo. Međutim, u toj dužnosti prenošenja i odgajanja ljudskog života, što treba smatrati njihovim svojstvenim poslanjem, supružnici znaju da su suradnici ljubavi Boga Stvoritelja i na neki način njezini tumači. “Stoga će ispuniti svoju zadaću s ljudskom i kršćanskom odgovornošću i s poučljivim poštovanjem prema Bogu; sporazumno će zajedničkim nastojanjem stvoriti ispravan sud imajući pred očima svoje osobno dobro i dobro već rođene djece ili djece za koju predviđaju da će se još roditi; prosudit će materijalne i duhovne prilike svoga stanja; vodit će, na kraju, računa o dobru obiteljske zajednice, o potrebama vremenitog društva i same Crkve” (GS, 50). U konačnici, bračni će supružnici taj sud, *kada i koliko će djece rađati*, donijeti pred Bogom, svjesni da u načinu svog postupanja ne mogu raditi samovoljno, nego su uvijek obavezni slijediti svoju savjest koju treba uskladiti s Božjim zakonom u ispravnom redosljedu vrednota (usp. HV, 10). Pri tome moraju voditi računa o neraskidivoj vezi između dvojakog smisla bračnog čina: smisla sjedinjenja i smisla rađanja. U tom smislu, ističe enciklika, Crkva i dalje drži da je jedini prihvatljivi način planiranja obitelji upravo prirodni način, budući da se ne narušava iskonski naum Božji o čovjeku te, ako se ima ispravna nakana, u cijelosti zadržava smisao uzajamne i istinske ljubavi kao i svoju usmjerenost prema zadaći roditeljstva, na koju je čovjek pozvan (usp. HV, 16).

Crkva nikada nije naređivala i tražila da roditelji imaju što više djece, ali je pozvala na odgovornost. Cilj nije samo rađanje nego i odgoj i briga za djecu. Zato bračna kršćanska ljubav mora biti odgovorna, razumna u skladu sa sviješću i razborom roditelja, koji su dužni djeci osigurati ljudski i vjerski odgoj.²⁰¹ Sintagmu *odgovornog roditeljstva* uvela je Crkva. Ona nije neki sekularni pojam koji baštinimo, već je od nas dan drugima. Pod *odgovornim roditeljstvom* u prvom redu ne podrazumijeva se ograničenje broja poroda, nego pozitivno preuzimanje očinske i majčinske brige i odgovornosti u zadatku, da se donosi novi život i da mu se omogući razvoj dostojan čovjeka. Odgovorno očinstvo jest hrabrost prihvatiti bračni život, sa svim posljedicama, koje su s njim povezane. Željati samo naravne ugodnosti, a ne i naravne odgovornosti koje iz njih proistječu, nije ni naravno, ni ljudski, ni kršćanski. Kršćanski brak bi trebao biti heroizam, a ne hedonizam. Kršćanski vjernici u savjesti osjećaju plemenitu odgovornost u rađanju i odgajanju potomstva.²⁰² Kada govorimo o odgovornom roditeljstvu, onda prvenstveno mislimo na čin rađanja i prenošenja života koji izvire iz plodnosti bračne ljubavi te stvaranja obiteljske zajednice. U izvršavanju povjerene zadaće prenošenja i očuvanja života, supružnici su pozvani prepoznati važnost dijaloga koji je ”povlašteno i prijeko potrebno sredstvo za življenje, izražavanje i sazrijevanje ljubavi u bračnom i u obiteljskom životu.”²⁰³ Odgovorno roditeljstvo je specifični oblik bračne duhovnosti u kojoj i muž i

žena zajednički preuzimaju odgovornost, poštujući pri tome zakone koje je Bog u njih upisao.

”Pobudnica *Amoris laetitia* o odgovornom roditeljstvu govori u kontekstu priziva na encikliku *Humanae vitae* blaženog pape Pavla VI., koji je na tragu Drugog vatikanskog koncila produbio nauk o braku i obitelji. Riječ je o rasvjetljivanju naravne veze između bračne ljubavi i začeca: bračna ljubav traži od bračnih drugova svijest o njihovu poslanju odgovornog roditeljstva koje se danas s punim pravom toliko naglašava i koje također treba ispravno shvatiti. Ostvarivanje odgovornog roditeljstva uključuje, dakle, i to da bračni drugovi u potpunosti priznaju vlastite dužnosti prema Bogu, prema samima sebi, prema obitelji i ljudskom društvu, u ispravnom redoslijedu vrednota”²⁰⁴ (usp. AL, 68). Dijete koje se rađa ne dolazi izvana da se pridoda uzajamnoj ljubavi supruge: niče iz samog srca njihova uzajamnog dara, kojemu je plod i dovršenje. Ne dolazi kao ishod nekog procesa, već je prisutno od početka njihove ljubavi kao bitna karakteristika koja se ne može zaniijekati, a da se pritom ne izobliči sama ljubav između onih koji se vole. Od samoga početka ljubav odbacuje svaki poticaj na zatvaranje u sebe i otvara se plodnosti koja je proteže dalje od vlastite egzistencije” (AL, 80).

b. Odgovorno roditeljstvo i prirodno planiranje obitelji

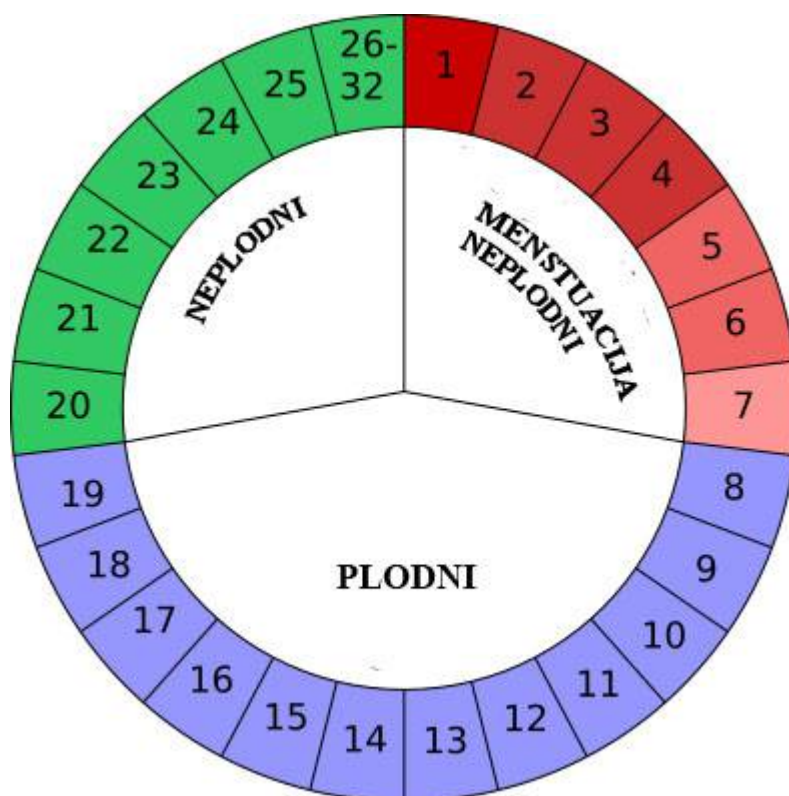
Prirodno planiranje obitelji je sastavni dio odgovornog roditeljstva jer je ono pristajanje uz naravni zakon koji je Stvoritelj upisao u žensko tijelo. Tako se čovjek „ne proglašuje gospodarem nad izvorima života, nego radije slugom plana što ga je Stvoritelj zacrtao“ (HV, 13). Bog je mudro uredio razdoblje plodnosti i neplodnosti. Poznavajući i poštujući sve signale tijela te koristeći prirodne metode koje su moralno prihvatljive i preporučene, može se postići razmak među porodicama. *Prirodne metode planiranja obitelji su*: kalendarska metoda (metoda ritma/ Ogino-Knaussova metoda), metoda mjerenja bazalne temperature, simpto-termička metoda, ovulacijska metoda i metoda potpunog dojenja kod roditelja. Najpouzdanija je ovulacijska metoda, ali se preporuča kombiniranje i drugim. Ona se temelji na promatranju promjena cervikalne sluzi, što je vrlo precizan pokazatelj trenutne plodnosti odnosno neplodnosti. Ovulacijska metoda prigodna je za žene s redovitim i neredovitim ciklusima, za dojilje, za žene koje se bliže menopauzi, za svako doba života i svaku ženu. Metoda je otkrivena zahvaljujući bračnom paru Billings, po kojima je dobila prepoznatljivo ime „Billingsova metoda“.²⁰⁵ Uz nju, poznate su i „Fertility Education & Medical Management“ ili skraćeno FEMM metoda²⁰⁶ i Fertility Care sustav²⁰⁷, koje se također baziraju na ovulacijskoj metodi, uz sitne dodatke, preinake u načinu promatranja i bilježenja znakova plodnosti.

Billings-Bonomi metoda ili metoda cervikalne sluzi jasno pokazuje da *cervikalna sluz* ne potpomaže samo začeće, nego može biti, i jest, indikator ženine plodnosti. Grlić maternice zvan *cervix* luči sluz (iscjedak) koja se sastoji od vode, sluzi, bijelih krvnih zrnaca, natrijeva klorida, glikoze i sadrži enzime raznih tipova. Fizičko-kemijska svojstva cervikalne sluzi mijenjaju se u stvari s obzirom na količinu estrogena i progesterona u krvi žene. Kako se približava čas ovulacije, tako se povećava količina estrogena u krvi, cervikalna sluz postaje obilnija, tekuća, prozirna, elastična i snabdjevena anisotropima koji omogućuju da se spermiji pokreću ispravnim putem. Neposredno pred ovulaciju sluz postaje tekuća i maziva, bogatija natrijevim kloridom i glikozom... a kad ovulacija prođe, količina se smanjuje, sluz postaje ljepljiva i stvara neku vrst nepremostive barijere u visini grlića maternice i tako sprečava prodiranje spermija.

J. J. Billings i njegova žena Evelyn (Australci) u suradnji s *M. Catarinichom* (našim zemljakom iz Australije), a neovisno o njima Talijan *G. Bonomi*, poslužili su se tim podatkom da pojedinačno odrede plodna i neplodna razdoblja žene. Oni su primijetili da velik dio žena izravno opaža tzv. cervikalna pranja, a da nije znao njihovo točno značenje tumačeći ih često patološkom pojavom. Liječnica *A. Cappella* ovako opisuje plodni menstrualni ciklus, uz promatranje lučenja sluzi grlića maternice:

- (1) menstrualno krvarenje;
- (2) »suhi dani« ili rani neplodni dani koji se pojavljuju nakon prestanka menstrualnog krvarenja, ako ciklus nije neobično kratak i zato s anticipiranom ovulacijom. Suhi dani prepoznaju se po primjetljivoj suhoći usmine i imaju promjenjiv broj dana;
- (3) »dani sluzi« ili moguće plodni dani (broj dana nije određen) - prepoznatljivi su po nestanku osjećaja suhoće. Za dan-dva sluzi je toliko da je vidljiva i u tome času neprozirna, bijela ili žućkasta, ljepljiva;
- (4) kako se približava vrijeme ovulacije, sluz postaje prozirna tečnija i elastičnija, tako da ju je moguće rastegnuti a da se ne prekine. Kada simptom dostigne svoju najvišu točku, vrhunac, zvan *picco*, sluz će prouzročiti osjećaj vlažnosti, koju će žena opaziti i tijekom svojih normalnih poslova. U tom času sluz je veoma skliska i olakšava spolni odnos. Općenito visoko ovlažavajuća sluz slična je sirovu bjelancetu i takva ostaje dva-tri dana. Sljedećih dana sluz dobiva svoje prijašnje karakteristike, tj. postaje neprozirna i ljepljiva. Dokazano je da se simptom »vrhunca« opaža (događa) malo manje od jednog dana prije ovulacije, kada u stvari slijedi dan najviše plodnosti ciklusa. To saznanje može biti od velike koristi za one bračne drugove kojima je teško postići trudnoću.

- (5) „kasni neplodni dani“ počinju četvrti dan nakon vrhunca plodnosti i traju do kraja ciklusa, tj. slijedi razmak od otprilike dvije sedmice između simptoma »vrhunca« i slijedeće menstruacije. Kroz te dane žena općenito osjeća suhoću i, ako ima sluzi, ona je neprozirna i ljepljiva kao i neplodna sluz. Nije potrebno mnogo vremena da žena sazna da se ova sluz potpuno razlikuje od one koja upozorava na moguću plodnost.

Spomenuta liječnica daje i sljedeće savjete:

- (1) Svaka žena, makar bila mlada i zdrava, može imati neovulacijske cikluse, dakle, neplodne: u njima nema normalnog slijeda sluzi, i u to malo dana u kojima može biti prisutna ona nema karakteristike plodne sluzi (u nitima, prozirna itd.).
- (2) Kad je ciklus jako kratak (25 dana i manje), sluz (koja prati plodne dane) se može pojaviti veoma brzo i prije nego što prestane menstrualno krvarenje.
- (3) Treba se uzdržati od odnosa u prvom mjesecu promatranja - na početku metode.
- (4) Treba pripaziti na činjenicu da spermiji mogu dospjeti u materničinu šupljinu i postati odgovorni za trudnoću i zbog samih intimnih kontakata genitalnih organa.²⁰⁸

(5) Dužina plodnog razdoblja ovisi o združenoj plodnosti žene i muža. To znači da ovisi o brzini pokretljivosti i održavanju oplodne moći spermija (obično 2 ili 3, a ponekad i do 5 dana) – što je u neposrednoj vezi s prisutnošću cervikalne sluzi – kao i o vremenu oslobađanja jajne stanice i njezinog preživljavanja. Ženska jajna stanica, nakon ovulacije, živi samo oko 12 sati te se oplodnja događa manje od jednog dana nakon ovulacije, ali spermiji mogu preživjeti u ženi i do 5 dana. Drugim riječima, kod prosječnog para, vrijeme tijekom kojeg može doći do začeća iznosi, bez obzira na dužinu ciklusa, 3 do 6 dana. Kod drugih parova to razdoblje može iznositi tek pola dana, zbog kratkotrajne prisutnosti sluzi, a i to kratko plodno razdoblje ne mora se pojavljivati u svakom ciklusu. Osim toga, zbog raznih utjecaja (najčešće stres), vrijeme ovulacije može varirati te tako može dva dana uraniti ili okasniti. Međutim, svi podaci ukazuju na to da je, sve dok grlić maternice ne stvara plodnu vrstu sluzi, začeće nemoguće.²⁰⁹

Prednost prirodnih metoda:

- (1) ne zadiru u ovulacijski i hormonalni mehanizam, u visokom stupnju respektiraju ženski organizam;
- (2) ni u kojem slučaju ne škode budućim trudnoćama.

Neprikladnosti prirodnih metoda:

- (1) Veoma često može doći do zabuna iako se primjenjuju testovi ovulacije. Postoje ovulacije izvan ritma koje nije lako predvidjeti.
- (2) Traži se određena disciplina u spolnom životu, koja može biti u opreci s psihoafektivnim vladanjem bračnog para. To posebno vrijedi ako zbog posla, studija i sl. duže žive odijeljenim životom.

Cilj svake metode je pružiti ženi informaciju o trenutnom stanju njezina organizma: o pojavi ili izostanku ovulacije kao preduvjetu za začeće, o suhim odnosno neplodnim danima, o hormonalnim promjenama i sl. Sve te informacije supružnicima koriste ako žele začeti dijete, odgoditi trudnoću ili radi praćenja i liječenja drugih zdravstvenih razloga.²¹⁰ Manje poznata, a vrlo učinkovita i praktična metoda jest potpuno dojenje²¹¹ koje stimulira majčino tijelo tako da se odgađa povratak plodnosti. Sveti papa Ivan Pavao II. i drugi pastiri Crkve su promovirali dojenje i poticali majke da doje, te iskoriste i tu blagodat prirodnih zakona u korist odgovornog roditeljstva. Prednosti prirodnih metoda su da su svima jednako dostupne, besplatne, jednostavne, ne ugrožavaju ni život majke, oca, niti začetog djeteta, ne utječu na ljepotu, spontanost bračnog darivanja.

Nadalje, pomažu jačanju odnosa između supružnika, njihovoj komunikaciji, razumijevanju i zajedničkom trudu oko planiranja obitelji čime raste stabilnost braka, obitelji i društva. One doprinose pozitivnom stavu prema mogućoj trudnoći, koja će iako u određenim periodima nije željena, biti prihvaćena. jer su supružnici bili svjesni da je svaki njihov spolni čin, mada izvršen u neplodnom razdoblju, otvoren životu i Božjem konačnom „neka bude“.

Crkva potiče i poziva čovjeka da koristi dar razuma kod planiranja obitelji, ne bi li bio čim sličniji Mudrom Stvoritelju, ali da istovremeno poštuje red što ga je taj isti Stvoritelj ustanovio. Ako se uslijed ozbiljnih razloga za odgodu poroda, bračni par odrekne spolnih odnosa u plodnim razdobljima, znajući da tada postoji mogućnost da se dijete začne, oni ne krše niti prirodni niti božanski zakon. Oni ga obgrljuju, podlažu se njemu i koriste čin slobodne volje da ukrote svoje dobre nagone i osjećaje koji žude za spolnim sjedinjenjem. Oni se „zakonito služe moću dobivenom od prirode...te tim postupkom oni daju dokaz uistinu i u svemu ispravne ljubavi“ (HV, 16). Odriču se dobra spolnog sjedinjenja radi dobra obitelji. Taj isti par će pričekati neplodna razdoblja kako bi spolnim sjedinjenjem iskazali ljubav, a dok čekaju na potpuni bračni čin, mogu na druge načine jedno drugome iskazivati naklonost, nježnost, pažnju. Ovaj pristup odgađanju trudnoće, poštuje božanski zakon koji „pokazuje puno značenje bračne ljubavi te ju štiti i pokreće prema njezinom uistinu ljudskom savršenstvu“ (GS, 50).

Sve je više teškoća koje dočekuju supružnike na njihovom putu planiranja obitelji. Sve je više pritiska na supružnike da pristupe kontracepciji. Nesigurnosti ekonomske, sociološke, zdravstvene, duševne vrste prikazuju se kao nesavladive prepreke, a kao njihovo jedino rješenje nameće se – kontracepcija. Uslijed takvog okruženja, usuđujemo se ponoviti izreku sluge Božjeg Franje Kuharića da su „roditelji koji danas, svjesni poteškoća, prihvaćaju brojnu djecu, zaslužuju naslov junaka ljubavi i života.“²¹² Otvorenost životu je teža nego ikada, iako je standard života bolji nego ikada.

Uz sav trud oko prirodnog planiranja obitelji, uz oslanjanje na dar razuma i mudrosti pri promatranju i bilježenju promjena u ženinom tijelu, može se dogoditi neplanirana trudnoća. Stoga treba imati na umu da je „*povrh svega ljubav!*“ (Kol 3, 14) Supružnicima treba „*vjera ljubavlju djelotvorna*“ (Gal 5,6) koju krase duh požrtvornosti i velikodušnog sebedarja, kako bi ustrajali na putu svog posvećenja. Podlaganje prirodnom i božanskom zakonu govori o svetosti supružnika.²¹³ Možemo zaključiti da ih krase kreposti ljubavi prema Bogu i čovjeku. Prema Bogu, jer se poštuje Njegova volja; prema čovjeku jer se poštuje njegova narav.²¹⁴ Oni su Kristovi prijatelji jer čine ono što im zapovijeda i čuvaju Njegove zapovijedi (usp. Iv 15,14; 14,15), usprkos tome što „Taj posluš nije lagan.“²¹⁵ Supružnicima koji su krenuli na put odgovornog roditeljstva je

doista potrebna „iznimna krepost“ (GS, 49). No treba imati na umu, da je za napredovanje u krepostima, odnosno u ispravnom i potpunom življenju božanskih i naravnih normi, potrebno vrijeme.

Kršćanstvo je odgoj srca, koji podrazumijeva greške, popravke, uspjehe. Stoga navješćujući ljepotu i zahtjevnost Istine, treba istovremeno poštovati čovjeka ispred sebe, njegove mogućnosti i slobodu. Učenje Crkve o kontracepciji je jedno od nerazumljivijih, manje poznatih, težih za praktično življenje, a toliko duboko zahvaća čovjekovu svakodnevicu. Zbog toga je hitno potrebna nova evangelizacija, odnosno novi evangelizatori koji će biti strpljivi i voljni pratiti supružnike u njihovom procesu uspjeha i neuspjeha, u borbi za bračne kreposti, posebice ljubav i čistoću. U toj pastoralnoj skrbi, evangelizatori trebaju biti usidreni u stijenu Istine i Milosrđa, nudeći nedvosmislen nauk i bezuvjetnu ljubav. „Za svoj kršćanski život vjernici trebaju upravo te sigurne istine; na njih imaju i pravo, kao djeca Božja koja se, u njihovu naručju, posve predaju zahtjevima ljubavi“ (GS, 79).

c. Obitelj – povlašćeno mjesto odgoja djece

”Tijekom povijesti čovječanstva svako je vrijeme sa sobom nosilo određene krize, relativizacije i poljuljanosti vrednota. Čovjek je u svijetu i svijet je za čovjeka u bolnoj stvarnosti postojanja. Kao razumno biće čovjek ima mogućnost spoznaje i vrednovanja. S obzirom na to da je mobilnost slobodnog ili poslovnog života obilježena tehničkim dostignućima, gase se kućna ognjišta, remete se ljudski odnosi, počevši od obitelji gdje više nema zajedništva u klasičnom smislu riječi, pa sve do odnosa s drugima. Kako govoriti o odgovornom roditeljstvu, ako se, prije svega, ne osvrnemo na temelj iz kojeg sve proizlazi, a to je obitelj. Obitelj je prva ljudska zajednica, određena temeljnom biološkom, psihološkom, čuvstvenom i kulturalnom istorodnošću. Prvotna je i temeljna stanica društva, no isto tako valja naglasiti da je gospodarski, socijalni i moralni kontekst suvremenog zapadnog društva proizveo velike promjene unutar obitelji. Stanje antropološko–kulturnih promjena odnosi se na sve vidike života i zahtijeva temeljiti analitički i raznoliki pristup.”²¹⁶

Obitelj je uvijek bila ona koja se sastoji od supružnika i djece. Međutim danas, naglašavanjem pretjeranog individualizma, izobličuju se obiteljske veze te se pojedinog člana obitelji promatra kao zasebni otok, što za posljedicu ima da pojedinac sebe izgrađuje kao osobu prema vlastitim željama koje se shvaćaju kao apsolutnost.²¹⁷ ”Ako roditelji prednjače primjerom i zajedničkom obiteljskom molitvom, djeca će, i svi koji žele u krugu obitelji, lakše naći put čovječnosti, spasenja i svetosti. Supruzi će pak, u svom dostojanstvu i zadaći očinstva i majčinstva, brižno ispunjavati dužnosti odgoja,

osobito vjerskog, što u prvom redu na njih spada. Djeca, kao živi članovi obitelji, na svoj način pridonose posvećivanju roditelja. Zahvalnošću, odanošću i povjerenjem odgovorit će na dobročinstva svojih roditelja, te će im, kao što se djeci pristoji, biti pri ruci u teškoćama života i u staračkoj osamljenosti.”²¹⁸

Roditeljstvo svoju puninu ispunjava u ”priznanju vlastite dužnosti prema Bogu, prema samima sebi, prema obitelji i ljudskom društvu u ispravnom redoslijedu vrednota” (HV, 10). To znači da obitelj treba ponovno postati graditeljicom vrednota, a ne poslušni potrošač onoga što svijet nudi. Suvremeno društvo nameće svoje 'vrednote' koje ne idu baš na korist izgradnji obiteljske zajednice. Važno je da obitelj izabere temeljnu vrednotu na kojoj će graditi ostale. Uzmimo za primjer, ako obitelj izabere dostojanstvo ljudske osobe, jer je to slika Boga Stvoritelja, ono će za sobom povući i druge vrednote kao što su: solidarnost, pravda, sloboda, a ove će pobuditi onda i vrlo konkretna svakodnevna ponašanja: poslušnost, strpljivost, zahvalnost, pobožnost, društvenost, opraštanje i brojne druge.²¹⁹

Obitelj je u neku ruku škola potpunije čovječnosti. Ali da bi mogla potpuno ostvariti svoj život i misiju, potrebna je dobrohotna izmjena misli, uzajamno savjetovanje bračnih drugova i brižljiva suradnja roditelja u odgoju djece. Očevo učešće veoma je važno za njihovu izgradnju, ali treba osigurati i majčinsku brigu u kući, što je potrebno osobito maloj djeci, a da se pri tom ne zaboravi opravdano socijalno promaknuće žene. Djecu treba tako odgajati da, kad odrastu, mogu s punom sviješću odgovornosti slijediti zvanje, pa i svećeničko ili redovničko, i izabrati svoj životni poziv, te da, ako se vjenčaju, mogu osnovati svoju obitelj u povoljnim moralnim, socijalnim i ekonomskim uvjetima. Zadaća je roditelja ili skrbnika da razboritim savjetima budu vodiči mladima pri osnivanju obitelji, a oni treba da ih rado slušaju, no ipak se moraju čuvati da ih izravno ili neizravno ne prisiljavaju bilo na sklapanje ženidbe bilo na izbor određenoga bračnog druga.

Možemo stoga reći da je ”odgoj djece jedan je od temeljnih izazova s kojima se suočavaju današnje obitelji, a suvremena kultura i veliki utjecaj medija čine ga zahtjevnijim i kompleksnijim. Papa Franjo naglašava važnost cjelovitog odgoja djece kao osobitog prava i dužnosti roditelja. Odgoj nije samo zadaća ili teret, nego bitno i neotuđivo pravo koje su roditelji pozvani braniti i nitko nema pravo tražiti da im se to uskrati. U obrazovanju djece država ima supsidijarnu ulogu, i to tako da prati i podupire roditelje u njihovoj ulozi. Roditelji su slobodni birati samostalno vrstu obrazovanja koju žele dati svojoj djeci u skladu sa svojim uvjerenjima. Škola ne zamjenjuje roditelje, nego ih nadopunjuje. Načelo je sljedeće: svaki drugi sudionik u odgojnom procesu ne može nego djelovati u ime roditelja, s njihovom suglasnošću i u određenoj mjeri.”²²⁰

Svrha odgovornog roditeljstva prvenstveno je dati dobar odgoj djetetu. Prvi oblik odgoja jest onaj koji supruzi prakticiraju među sobom. Njihova međusobna pomoć sačinjava temelj odgojiteljskog dijela roditelja prema djeci. Ako nema sklada među roditeljima ne možemo niti govoriti o pravom odgoju djece, jer djeci je u njihovom razvoju nije potrebno samo to da se roditelji za njih brinu, da ih ljube, već da se i roditelji vole.²²¹ Roditelji su svojoj djeci „prvi glasnici i odgojitelji vjere; riječju i primjerom oni ih izgrađuju za kršćanski apostolski život, razborito im pomažu u izboru njihova zvanja te ih sa svom skrbi podržavaju u svetom zvanju koje se možda u njima otkrije.”²²² Roditelji, međutim, ponekad znaju zanemarivati svoju bračnu ljubav posvećujući se samo djeci. Stoga je potrebno ispravno razumjeti odgojnu ulogu roditelja u obitelji. ”Velika je zabluda sa štetnim posljedicama za djecu ako se žrtvuje bračna ljubav roditeljskoj. Mnogi roditelji upravo to rade, kada počinju zanemarivati svoj brak, prestaju ga održavati i posvećuju se samo i jedino djeci.”²²³

Potiskivanjem braka u drugi plan supružnici se međusobno udaljavaju. ”Ne misle više na sebe i na svog bračnog druga nego isključivo na djecu. To čak smatraju svojom obvezom i vrhunskom roditeljskom ljubavi za djetetovu dobrobit i sreću.”²²⁴ Drugim riječima, jedino iz kvalitetnog međusobnog odnosa između roditelja, utemeljenog na njihovoj međusobnoj ljubavi, može proisteći i zdrav i kvalitetan odgoj djece. S druge strane, upravo zbog jedinstvenog značaja odnosa ljubavi između roditelja i djece, odgojno pravo i dužnost roditelja je nezamjenjivo i neotuđivo i stoga ne može biti sasvim povjereno drugima niti od drugih nasilno prisvojeno (usp. FC, 28). Roditelji su dužni odgajati djecu da postanu zrele i cjelovite osobe koje imaju svijest i osjećaj solidarnosti, odnosno, spremnost založiti se za opće dobro i promicati dostojanstvo svake ljudske osobe.

Papa Franjo ističe da je obitelj ”prva škola ljudskih vrednota, gdje učimo mudro koristiti slobodu” (AL, 274). Odgojna uloga obitelji je važna i stoga jer nas uči kako živjeti zajedno izvan zidova vlastitog doma. Usvajajući temelje ljudskih međuodnosa, napose brige i poštivanje drugih, pojedinci spoznaju da život ne znači biti zaokupljen sobom, već s drugima koji su vrijedni naše pozornosti, ljubaznosti i ljubavi. Potrebno je naučiti živjeti zajedno, biti blizu jedan drugom, susretati se u različitim trenutcima dana, brinuti se oko malih, običnih stvari. Na taj način stječe se poštivanje i međusobno uvažavanje svakog čovjeka (usp. AL, 276). Pet je važnih pravila koje bismo trebali poštivati u braku i obitelji. Prije svega tu je dogovaranje, jer bez dogovaranja obiteljski život postaje suživot sebičnih pojedinaca. Potom, važna je strpljivost, odnosno, priznavanje i uvažavanje drugoga kao i prihvaćanje drugoga baš onakvim kakav on ili ona jest. Peto

pravilo podrazumijeva snagu praštanja koje nije nimalo lako, ali je nužno ukoliko želimo obiteljskoj ljubavi zajamčiti trajnost.²²⁵

Na taj način obitelj, u kojoj se susreću različiti naraštaji i međusobno se pomažu radi stjecanja punije životne mudrosti i usklađivanja osobnih prava s drugim zahtjevima društvenog života, sačinjava temelj društva. Zato svi oni koji imaju neki utjecaj na zajednice i socijalne skupine treba da efikasno doprinesu promicanju dobrobiti braka i obitelji. Državna vlast neka smatra svojom svetom dužnošću da prizna pravi značaj braka i obitelji, da ga štiti i podupire, da čuva javni moral i promiče kućnu dobrobit. Roditeljima mora biti osigurano pravo da rađaju djecu i da je odgajaju u krilu obitelji. Obazrivim zakonodavstvom i različitim mjerama treba zaštititi i na prikladan način pomoći i onima koji su na žalost lišeni dobra obitelji.”²²⁶

4. Nedopuštene metode planiranja obitelji

Crkva je uvijek naučavala unutrašnju zloću sprečavanja začeća, što znači svakog bračnog čina koji se namjerno čini besplodnim. “Sprečavanje začeća teško se protivi bračnoj čistoći, protivno je dobru prenošenju života (bračnoj plodnosti), i uzajamnom darivanju bračnih drugova (bračnom sjedinjenju), povređuje pravu ljubav i niječe vrhovnu ulogu u prenošenju ljudskog života”.²²⁷ Stoga, kada bračni supružnici traže pomoć u kontracepciji, dijele dva temeljna značenja koja je Bog upisao u biće muškarca i žene i u dinamizam njihova spolnog zajedništva te se oni “ponašaju kao ‘suci’ Božjeg nauma te ‘manipuliraju’ i ponizuju ljudsku spolnost, a s njome, svoju vlastitu osobu i osobu svoga bračnog druga kvareći vrijednost njihovog ‘posvemašnjeg’ darivanja” (FC, 32).

Enciklika *Humanae vitae*, naglašavajući prirodni način planiranja obitelji, jasno je ukazala i na svu štetnost kontracepcije. Naime, već tada je ukazano kako kontracepcija otvara lagan put prema bračnoj nevjeri te istaknuta bojazan „da muževi, koji su se već privikli na upotrebu takvih sredstava protiv začeća, najzad zaborave na poštovanje prema ženi, pa da ne vodeći brige oko njezine tjelesne i duševne ravnoteže, učine ženu pukim oruđem koje služi njihovoj vlastitoj požudi, a ne postupaju s njome kao s družicom koju treba okruživati poštovanjem i ljubavlju“ (HV, 17). U svjetlu daljnjeg „razvoja“ ovih sredstava, koja danas, osobito hormonalna, u svrhu što veće učinkovitosti imaju sve više pobačajni učinak, možemo uistinu reći da je enciklika imala proročku riječ. Papa Ivan Pavao II., u enciklici *Evangelium vitae*, naglasit će da se danas radi o „kontracepcijskom mentalitetu“ (usp. EV, 13) i o „zavjeri protiv života“ (usp. EV, 17). Možemo stoga zaključiti da je enciklika *Humanae vitae* i danas aktualna.

Kontracepcija se, međutim, u raznim oblicima primjenjuje od pamtivyjeka.²²⁸ Sukladno razvoju medicine i znanosti uopće, njene metode se razvijaju i prilagođavaju potrebama čovjeka te su uvijek odraz svog vremena. Iako se metode mijenjaju, nakana razdvajanja spolnog čina od reprodukcije (plodnosti) je ista. Krajnji cilj je uvijek spriječiti začće novog ljudskog bića. Iako oduvijek prisutna kao metoda regulacije poroda, kontracepcija je u XX. stoljeću doživjela svoj procvat. Zahvaljujući ponajviše seksualnoj revoluciji, ali i drugim sociološkim događanjima koja su utjecale na doživljaj spolnosti, braka i obitelji, kontracepcija je sporo, ali sigurno prestajala biti tabu tema, te je od luksuza za neke, postala dostupna za sve. Odvajanje spolnog čina od reprodukcije je postao svojevrsan „trend“, način i stil života (eng. „lifestyle“), što je u potpunosti uzdrnalo dotadašnju normu društvenog ponašanja vezanu uz zasnivanje i odgajanje obitelji. A uzdrnati obitelj kao temeljnu jedinicu društva, ne prolazi bez posljedica.

Kontracepcija je stoga naziv za metode i sredstva kojima je svrha sprječavanje začća.²²⁹ Postoje, naime, umjetne metode, koje su s gledišta katoličkog morala nedopuštene, i prirodne metode koje su prihvaćene i preporučivane, jer one ni na koji način ne ometaju prirodne procese u ženskom i muškom tijelu te ne djeluju agresivno na iste. Međutim, ukoliko prirodnim metodama, koje su u načelu dopuštene, pristupimo s kontraceptivnom nakanom birajući iz sebičnih razloga samo neplodne dane, tada zbog svoje grešne nakane također postaju nedopuštene. U tom smislu ni metodu prekinutog snošaja ne možemo ubrojiti među dopuštene prirodne metode, jer ona djeluje protiv naravi samog bračnog čina, prekida njegov prirodan tijek i priječi potpuno sjedinjenje para te je kao takva također neprikladna i nedopuštena. Pod terminom kontracepcija stoga mislimo prvenstveno na umjetne metode i metodu prekinutog snošaja, koje su intrinzično protivne začću, te sukladno tome govorimo i o kontraceptivnom mentalitetu koji je pokazatelj zatvorenosti životu.

Iako se početak korištenja kontracepcije ne može jasno utvrditi, jer seže tako daleko koliko i ljudska spolnost, zna se ponešto više o metodama koje su se primjenjivale nekada i sada. Prve metode su bile biljni preparati. Budući da je nekada čovjek bio više vezan za okoliš u kojem boravi, tako je u prirodi pronalazio hranu, alat, oružje, lijekove, pa i sredstva za sprječavanje trudnoće, odnosno prekidanje trudnoće. Znanje o kombiniranju raznih bilja, njihovom pripravljanju za određene svrhe je bilo vrlo cijenjeno, te najčešće u rukama povlašćenih pojedinaca koji su se znali okoristiti svojim uslugama. Često su te pojedince povezivali s okultnim praksama. Oni koji nisu mogli doći do informacija i posjedovanja određenih bilja, koristili su predmete koji su bili dio svakodnevnog života. Razne oštrice, štapovi, toksične tekućine... Upotrebljavalo se sve što se činilo prikladno da se žena „očisti“ nakon spolnog odnosa, da se potakne krvarenje. Znanje o početku života nije bilo tako egzaktno kao danas, kada se zna da

život počinje začecem, tako da su, nažalost, većina tih kućnih zahvata često bila abortivne naravi. Navedene metode su bile vrlo opasne za ženino zdravlje, a nerijetko opasne i po život. Neplodnost, teške povrede spolnih organa, krvarenja i slične nuspojave bile su česte posljedice takvih, kućnih zahvata. Unatoč tome, metode su korištene i prenošene s koljena na koljeno.²³⁰ Veća informiranost o načinima kontracepcije, veća ulaganja u njezin razvoj i distribuciju, iznjedrili su nove metode.

Danas, općeprihvaćena podjela kontraceptivnih metoda regulacije plodnosti jest sljedeća:²³¹

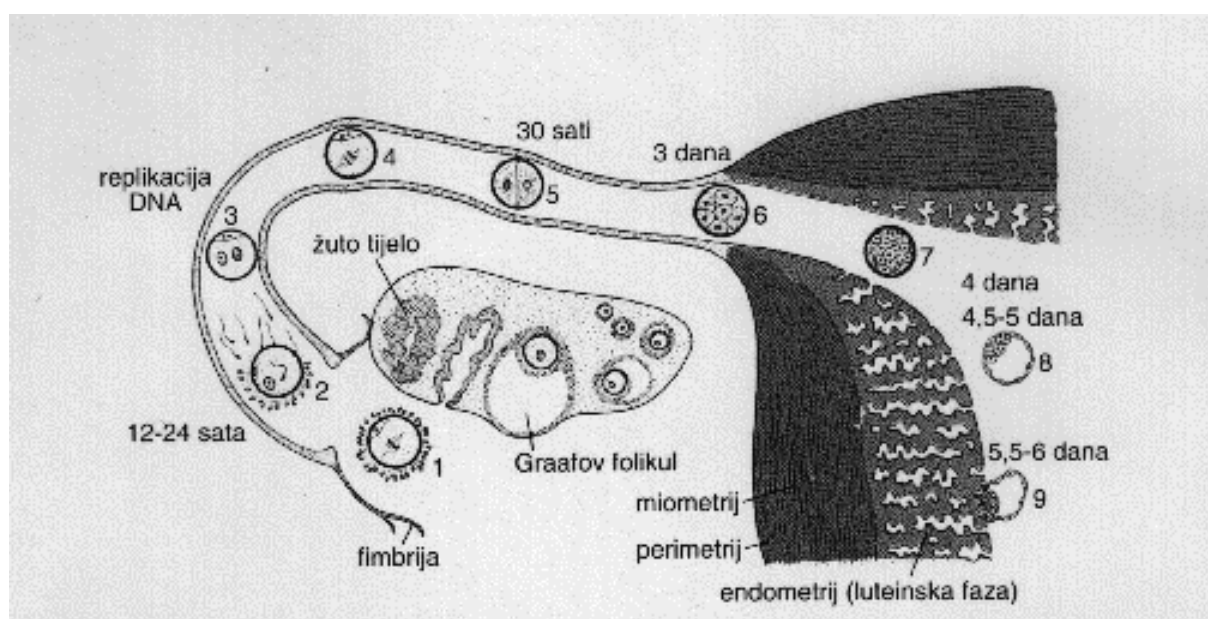
- a) Prirodne metode: prekinuti snošaj.
- b) Kontracepcijske metode:
 - (1) mehanička sredstva: prezervativ (kondom - muški i femidom - ženski), dijafragma, cervikalna kapica;
 - (2) kemijska sredstva: spermicidi (krema, pjena, gel, supozitoriji, vaginalne tablete, spužvice).
- c) Sredstva s pobačajnim učinkom: oralni kontraceptivi (pilule), injekcija, flaster, implantat, vaginalni prsten.²³²
- d) Abortivne metode: abortus, abortivna pilula / mifepriston / RU-486²³³, maternični uložak (bakrena i hormonalna spirala).
- e) Trajne metode: sterilizacija i vazektomija.

Mehanička sredstva djeluju tako da fizički onemogućavaju sjedinjenje spermija i jajne stanice, blokirajući spermije na ulazu u rodnicu.²³⁴

Kemijska sredstva se najčešće kombiniraju s mehaničkim, svojim spermicidnim sastavom djelujući razorno na spermije odmah pri ulasku u rodnicu.

Hormonska sredstva djeluju „unošenjem sintetskih oblika ženskih spolnih hormona, estrogena i/ili progesterona koji mijenjaju hormonski ciklus žene da bi se spriječila oplodnja.“²³⁵ Pod tim imenom stoga podrazumijevamo sintetički hormonalni proizvod koji svojim fiziološkim mehanizmom *onemogućava nidifikaciju* oplođenog jajašca u maternici, odnosno *uzrokuje anovulatorno stanje* ili svojim djelovanjem *onemogućava spermijima da se susretnu s ovulumom*. Iz ove definicije možemo zaključiti da zapravo postoje tri učinka pilula: *abortivno*, *sterilizacijsko* i *kontracepcijsko*. Drugim riječima, imaju trostruki učinak: zaustavljaju ovulaciju, zgušćuju cervikalnu sluz i stanjuju endometrij (stijenku maternice) kako bi se spriječila implantacija.²³⁶ Zadnji učinak je abortivni, zbog čega ih svrstavamo i pod abortivna sredstva. Mehanizam hormonalnih

metoda djeluje sigurnosno: ako plan A (zaustavljanje ovulacije) ne uspije, plan B (zgušćivanje cervikalne sluzi) onemogućava spermijima da prođu vrat maternice i pristupe izbačenoj jajnoj stanici, a ako se i to dogodi, plan C (stanjivanje endometrija) onemogućava oplođenoj jajnoj stanici – čovjeku u svojoj najranijoj fazi – da se ugnijezdi i osigura dotok hranjivih tvari za daljnji rast i razvoj. Ako dođe to toga, znači da će oplođena jajna stanica odumrijeti i biti izbačena tijekom sljedećeg krvarenja, a žena neće ni znati da je začela.²³⁷

O vrsti pilule (kombinirana, niskodozirajuća, mini-pilula) ovisi u kojem će postotku prevagnuti jedan od ovih učinaka. Naime, obična pilula „djeluje istovremeno na različite načine. Kao prvo, sprečava ovulaciju. Hormoni pilule zamjenjuju normalno lučenje estrogena i progesterona iz jajnika. Zaustavljaju mehanizam u mozgu koji oslobađa hormon koji stimulira folikule (FSH) i hormon luteinizacije (LH), i na taj način sprečavaju ovulaciju u oko 98% ciklusa. Kao drugo, progestogenski udio u običnoj piluli stimulira stvaranje pregradne (neplodne vrste) sluzi. Na taj se način onemogućava prolaz i preživljavanje spermija, odnosno, učinak je kontracepcijski. Kao treće, pilula prekida normalan rast endometrija koji zbog toga nije sposoban prihvatiti i hraniti jajašce, čak i ako je oslobođeno i oplođeno. U pilulama s niskom dozom estrogena (od npr. 30 mikrograma), veću važnost poprima djelovanje na prolaz spermija kroz sluz i na endometrij (onemogućavanje implantacije). Neka ispitivanja ukazuju na to da pilule s niskom koncentracijom hormona sprečavaju ovulaciju u samo 50% slučajeva. Mini-pilula, koja sadrži samo progestogen, zaustavlja ovulaciju samo u 40% ciklusa, a kontracepcijska djelotvornost joj se temelji na stimuliranju stvaranja pregradne

(neplodne) sluzi, kao i na promjeni endometrija, koji onda ne može prihvatiti oplođenu jajnu stanicu. Isto tako može izmijeniti normalne kontrakcije jajovoda i funkciju žutog tijela“.²³⁸

- (1) *Abortivni učinak* pilule očituje se u namjeri da se oplođenom jajašcu onemogući nidifikacija. Neki to izjednačuju s »kontraceptivnim« učinkom, iako je to neispravno. Naime, od prvog časa začeća smatramo da postoji *ljudski život* (ne kažemo i ljudska osoba) koji ima svoja prava na razvoj i rođenje. Iako se radi o prvim danima nakon začeća, radi se o izravnom pobačaju koji Crkva osuđuje bez obzira s kakvim se sredstvima ostvaruje i u koje vrijeme obavlja. U slučaju da je žena začela ona ni ne zna da je imala pobačaj, kao što je slučaj kod spontanih pobačaja prvih dana nakon začeća.
- (2) *Sterilizacijski učinak pilule* uzrokuju anovulatorno stanje. Da bismo mogli bolje shvatiti ovaj učinak pilule, ukratko ćemo iznijeti mehanizam djelovanja gonadotropnih hormona (GnRH), na bazi kojih su i sastavljene pilule. Naime, između mnogih gonadotropnih hormona što ih proizvodi hipofiza, žlijezda s unutrašnjim izlučivanjem, promatramo samo onaj koji se obično označava slovima FSH (hormon koji stimulira folikul - »Follicle Stimulating Hormone«) ukoliko on budi iz letargije ženske germinalne stanice što se nalaze u jajniku i pripravlja Graafov folikul (mjehurić) u kojem je smještena jajna stanica. Drugim riječima, on stimulira i kontrolira cikličke promjene u jajniku, odnosno stimulira lučenje estrogena²³⁹ i djeluje da ženska germinalna stanica sazrije sve do prskanja, tj. dok ne napusti jajnik i krene u jajovod (Falopijevu tubu) ususret spermijima.

Malo prije nego što mjehurić prsne, u akciju stupa drugi gonadotropni hormon, zvan LH (hormon luteinizacije - »Luteinizing Hormone«), koji pomaže da mjehurić sazrije, a u isto vrijeme sprema formiranje *žutog tijela* (corpus luteum). To žuto tijelo, koje je u određenom smislu ožiljak što je ostao od mjehurića nakon što ga je napustila jajna stanica, prihvaća ulogu prolazne endokrine žlijezde ukoliko počinje izlučivati posebni hormon koji se zove *progesteron*. Dok se nastavlja djelovanje LH hormona na žuto tijelo i izlučivanje progesterona od strane samog žutog tijela, treći hipofizni gonadotropni hormon pridružuje svoje djelovanje na žuto tijelo. Radi se o LTH hormonu (»Luteo-Trophic Hormone«) koji zajedno s LH hormonom stimulira žuto tijelo da proizvodi progesteron sve do 2.-3. mjeseca trudnoće, ako se u međuvremenu dogodilo začeće i sretno počela trudnoća.

Progesteron, kao i svi hormoni, izliva se u krv preko koje dolazi do hipofize i tu blokira lučenje hormona FSH koji priprema jajne mjehuriće. Progesteron svojom

blokadom FSH hormona sprečava sazrijevanje drugog mjehurića, a onda i trudnoće, ako je došlo do začeća. Ne dolazi do nove ovulacije i plod ostaje jedini u maternici i jedini se rodi, kao što je to pravilo kod ljudske vrste. Drugim riječima, pilule sadrže progesteron proizveden artificijelno, obično nazvan *progestogen*. Sam izraz kaže da se radi o hormonu koji omogućava rađanje, međutim, kao pilula koja se redovito upotrebljava (21 dan u mjesecu) on je sredstvo privremene sterilizacije, onemogućavanja procesa rađanja (ovulacije), i time, s *moralnog stajališta, nedopušteno*. Upotreba pilula ima i popratno djelovanje: zadržavanje vode u tijelu, suženje mozga, neravnomjerna raspodjela krvi u tijelu, pojavljuju se oštećenja bubrega, mučnina, povišen tlak. I oni koji odobravaju upotrebu pilula, savjetuju prekid od nekoliko mjeseci nakon godinu i pol dana upotrebe.

- (3) *Kontracepcijski učinak pilule* djeluje na spermatozoide, slabi im pokretljivost i onemogućava njihov susret s ovulumom i oplodnju. I ovdje je moralna ocjena jasna!

Hitna ili postkoitalna kontracepcija je proizvod novijeg datuma koji ima samo abortivni učinak. Zove se još i „pilula za dan poslije“ (RU 486), a djeluje na isti način kao hormonalna pilula, samo s pojačanim abortivnim učinkom: „sprečava ovulaciju ili odgađa ovulaciju i/ili sprečava usađivanje oplođenog jajašca u maternicu.“²⁴⁰ Primjenjuje se nakon nezaštićenog spolnog odnosa ako postoji sumnja da bi moglo doći zbog začeća. Dakle, i ona se ubraja u abortivna sredstva jer djeluje prije nego što se oplođeno jajašce ugnijezdi u maternicu. Međutim, za mnoge to nije abortivni učinak,²⁴¹ jer ne priznaju ljudski status embrija, tj. oplođenog jajašca, od trenutka začeća, iako je jasno da se čovjeku u njegovoj najranijoj fazi onemogućava daljnji, prirodni i normalni tijek razvoja jer biva prekinut učincima hormonalne kontracepcije. Vrijedno je stoga

spomenuti da oplođena jajna stanica sadrži genotip ljudskog bića u cijelosti, te je samo pitanje vremena i okoline potrebne za njezin razvoj u veću jedinku. Zaključujemo da je manipulacija činjenicom o početku ljudskog života samo jedna u nizu prijevara kulture smrti, na koju, nažalost, nasjedaju mnogi.

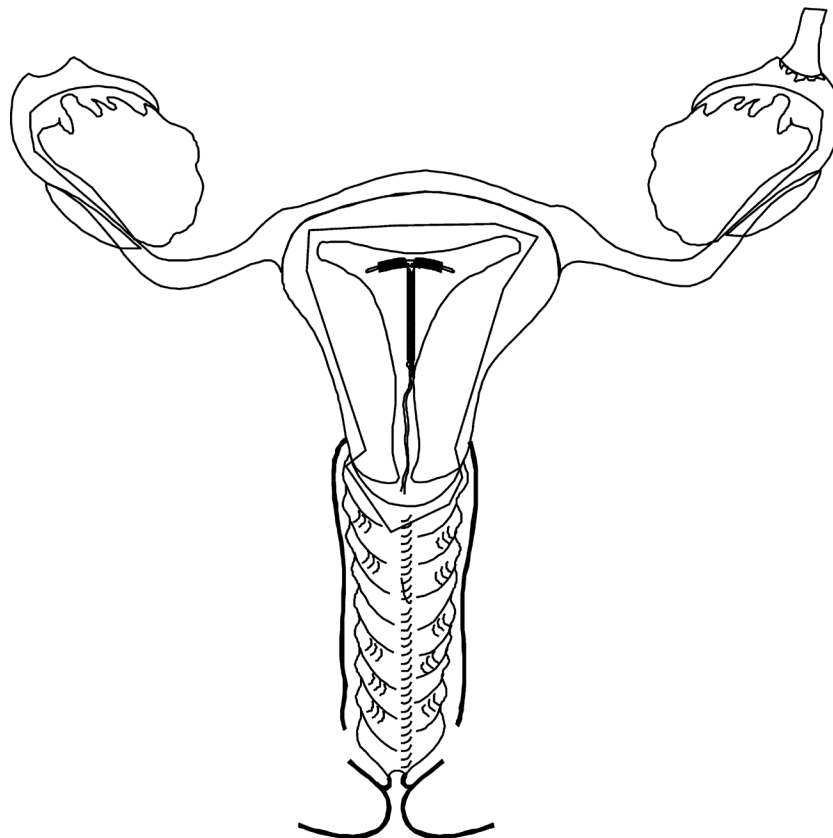
Maternični uložak od bakra (bakrena spirala) ispušta ione bakra koji djeluju toksično na spermije, jajnu stanicu pa čak i zigotu, blastocistu i embrij (razvojne faze oplođenje jajne stanice). Bakar “umanjuje sposobnost spermija da prođu kroz šupljinu maternice i otežavaju pokretanje spermija kroz ženski reproduktivni trakt... smanjuju mogućnost spermija da oplodi jajnu stanicu u jajovodu... onemogućavaju implantaciju (u slučaju da oplođeno jajašce dođe do maternice), uzrokujući promjene u sluznici maternice.”²⁴²

Zbog opisanog učinka onemogućavanja implantacije oplođenog jajašca, spirala je također abortivno sredstvo. Prema tome, iako upute to ne navode, hormonska kontracepcija i bakrena spirala su abortivna sredstva.

Razlog zašto farmaceutska industrija ne priznaje činjenicu o abortivnoj naravi kontracepcije je teorija o početku ljudskog života nakon implantacije u stjenku maternice, a ne od trenutka fertilizacije, odnosno, same oplodnje u jajovodu. Stoga, iako se u znanstvenim člancima o kontracepciji nalaze podaci o njihovom invazivnom djelovanju na zigotu/embrij – oplođeno jajašce, što je po sebi pobačaj, oni i dalje tvrde

da „teoretski, bilo koji postfertilizacijski mehanizam djelovanja oralne kontracepcije, ukoliko postoji, djelovao bi prije uspostavljanja trudnoće, tj. prije implantacije embrija,“²⁴³ odnosno, on sprječava usađivanje oplođenog jajašca u maternicu, a što po njima nije abortivni učinak jer embrij nema status osobe prije implantacije.

Trajna kontracepcija je nepovratan kirurški zahvat nad spolnim organima muškarca ili žene koji čini osobu trajno neplodnom. Sterilizacija je zahvat podvezivanja jajovoda. U nekim slučajevima je moguće provesti povratni zahvat, no ishod je upitan. Vazektomija je zahvat presijecanja sjemenih kanalića. Muškarac nakon zahvata nije više u stanju izbacivati spermu.²⁴⁴

Ulaganje u kontraceptivni mentalitet te usađivanje njegovih načela duboko u svijest ljudi, otvorilo je vrata brojnim devijacijama na području bračnog i spolnog morala, ali i morala uopće. Seksualnost kakvu moderan čovjek poznaje, izobličena je slika onoga što ona uistinu jest, a to je izraz tijela o Božjoj ljubavi prema čovjeku. Takva perverzija spolnosti i seksualnosti posljedica je odvajanja ljubavi od plodnosti, a isključivanje istinske ljubavi iz bilo kojeg ljudskog čina, završava pogubno za čovjeka. Ljubav o kojoj govorimo je ona koja uvijek ide u korist svega i jedino onog što je istinito, dobro, lijepo – Božje. Potrebno je naglasiti tu karakteristiku ljubavi, jer je u današnje vrijeme

pogodno pod pojmom „ljubav“ misliti djelovanje u skladu sa svojim željama, koje ne moraju biti u skladu s naravnim i/ili božanskim zakonom.

Upravo radi takve devijacije ljubavi, koja je u temeljima kontraceptivnog mentaliteta, svjedočimo sveobuhvatnoj degradaciji ljudskog dostojanstva, a ponajviše ponižavanju i iskorištavanju same žene koja često postaje objekt seksualnog užitka, pa i u samom braku. Zanimljivo je primijetiti da su iste aktivističke organizacije bile su na čelu pokreta za dekriminalizaciju i kulturno prihvaćanje kontracepcije, pobačaja, homoseksualnosti, lezbijstva²⁴⁵ i drugih kovina modernizma poput prava na razvod. Također, uz veću dostupnost kontracepcije, širila se i olakšala prostitucija, trgovanje ljudima, predbračna i bračna nevjera, nasilje u obitelji. Sve te metode i radnje proizlaze iz istog korijena: odbacivanje izvornog značenja ljudskog tijela i spolnosti koji se ostvaruje u braku i obitelji.

5. Teološka rasprava nakon *Humanae vitae* i pastoralna primjena

Usprkos silnom zalaganju od vremena enciklike *Humanae vitae* do danas, uz najbolju pažnju i pripravu bračnih drugova, upotrebu »prirodnih« metoda ipak *prati određeni postotak promašaja*. Na raznim kongresima o tom pitanju nitko nije posumnjao da sa znanstvene strane prednost pripada prirodnoj metodi. Svi jako dobro znaju da ta metoda ne povlači nikakve komplikacije, nema sekundarnih učinaka koji bi kompromitirali fizički ili psihički ekvilibrij osobe. Ali isto tako svi znaju da znanost do danas nije uspjela prirodnu metodu učiniti potpuno sigurnom. U literaturi se spominje čak 20% promašaja kod upotrebe takve metode. U takvoj situaciji niče veoma teško pitanje što da učine bračni drugovi, ako oboje ili jedno od njih, u punoj razboritosti i jasnoći iz ozbiljnih motiva *smatra apsolutno »nužnim« ne roditi i*, dosljedno, ako osjete dužnost da izaberu putove koji su sigurni? Ako se sumnja u sigurnost koje metode, tko ih može natjerati da se upravo njom služe? Izgleda da *takvu sigurnost* – uz minimalne iznimke – *daju neke »kontraceptivne« metode* koje su sposobne blokirati mehanizam oplodnje. Opće je mišljenje među moralistima da *na čisto »objektivnom« planu treba smatrati »moralnim neredom«* svaku metodu koja brani i neutralizira prokreativnu usmjerenost prema kojoj teži bračni čin sam po sebi.

a. Različiti pristupi

Upravo u toj točki niče pastoralni problem koji je podijelio tolike škole i koji još uvijek ispovjednike stavlja u velike dvojbe: mora li jedan bračni par »u svakom slučaju« prihvatiti bračnu uzdržljivost ako iz teških motiva razboritosti odluči ne rađati, a ne može upotrijebiti nikakvu prirodnu metodu ili je uvjeren da je svaka kontracepcija

prirodnog tipa nesigurna? *Jedni* su na to odgovorili *afirmativno*, dok su *drugi* odgovorili da je, istina, upotreba kontracepcijskih sredstava *objektivni nered*, ali da se od bračnog para ne može tražiti da se odrekne onog što je bitni dio ženidbe i čimbenik sjedinjenja i vjernosti.

Ova druga struja teologa godinama je razjašnjavala svoju postavku novim razmišljanjima. Moralni problem općenito nastaje kod bračnih parova koji prihvaćaju crkvene norme kao sigurne direktivne norme vladanja i koji »bi rado« živjeli po odredbama koje se nalaze u Enciklici, *kad bi bilo moguće da u isto vrijeme ne dovedu u opasnost bračno jedinstvo i vjernost*. Radi se, dakle, o vjernicima koji se neovisno o svojoj volji i zbog izvanjskih, konkretno nesavladivih poteškoća nalaze u *istinskoj i velikoj poteškoći* da obdržavaju normu *Humanae vitae*. Praktično, to znači da bračni drugovi nisu toliko suočeni s dilemom između dva zla izabrati jedno, koliko su *suočeni* s jednom situacijom u kojoj, »da bi spasili *veće vrednote braka*, ne vide drugi put koji bi bio moguć u tom - određenom času, osim put kontracepcije. Ne bi ga izabrali, jer u njemu vide neki moralni nered, *ali su prema njemu natjerani kao kakvom višom silom* koju ne mogu izbjeći ako žele spasiti temeljne ljepote braka. Da može postojati takva situacija, potvrđuje donekle i Konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu: »Koncil zna da supruzi... tada je naime u pogibelji i odgoj djece i potrebna hrabrost da se prihvati daljnji porod« (GS, 51).

U tim situacijama *sukoba vrednota* ili, ako hoćemo, »*više sile*« - koje niču iz stvarnosti u kojoj bračni drugovi žive i za koje vjeruju da im apsolutno ne mogu umaći – u kojima se nalaze alternative ili treći izbor da sretno isplivaju, *prosvijetljena savjest bračnog druga dužna je da pred Bogom traži važniju vrednotu da je slijedi u toj potrebi*. Ne radi se o nekom pozitivnom izboru »moralnog nereda« ili o izboru zla da se postigne kakvo dobro, nego o izboru »dobra ili jedne vrednote« u pretpostavci da se spasi bračni život – *iako zbog zamršenih i teških pretpostavki na životnom području ovaj izbor znači ne obdržavanje jedne norme*.

Ovi znanstvenici pokušavaju svoje teze opravdati *izjavama episkopata cijelog svijeta* koje su ovi dali od časa proglašenja Enciklike, a poznate su nam putem sredstava javnog priopćavanja. Biskupi, prihvaćajući s poštovanjem Papino naučavanje i u isto vrijeme svjesni svoje pastirske odgovornosti, nisu se zadovoljili time da jednostavno ponavljaju to naučavanje i da potvrde principe na kojima se ono temelji, nego su osjetili dužnost da primijene principe i protumače to naučavanje, imajući u vidu određene aktualne i konkretne situacije bračnih parova. Veliku su pažnju posvetili tzv. »sumnjivim slučajevima« ili situacijama u kojima se savjest nalazi pred »sukobom između normi i vrednota«.

Često se razmatra slučaj bračnih drugova koji se nalaze u duševnoj tjeskobi zbog činjenice da im obdržavanje prirodnih ritmova ne daje dovoljno siguran temelj za reguliranje poroda. Oni su, s jedne strane, svjesni da moraju poštivati otvorenost svakog bračnog čina prema životu; jednako osjećaju u savjesti dužnost da izbjegavaju ili odgode novo rođenje iz ozbiljnih razloga (bolest žene, smrtna opasnost od novog porođaja) ili bar snažnih razloga (fizičko ili psihičko stanje supruge, ekonomsko stanje, vanjske okolnosti itd.). S druge strane, ne vide, bar što se njih tiče, kako se odreći fizičkog i potpunog izražaja svoje ljubavi a da u opasnost ne dođe stabilnost njihova sjedinjenja. U tom slučaju biskupi se pozivaju na naučavanje katoličkog morala glede dužnosti: kad se netko nađe pred alternativom da se, kakvo god se stajalište zauzme, ne može izbjeći zlo, tradicionalna mudrost predviđa da se pred Bogom istraži koja je dužnost u tom slučaju veća i važnija. To će supruzi odrediti u savjesti, na temelju razmišljanja, u duhu molitve pred Bogom, sa svom poniznošću i iskrenošću.

Ako u svojoj kršćanskoj savjesti, dobro informiranoj, a nadasve dobro formiranoj, supruzi predviđaju da je u njihovu slučaju važnija vrednota zajamčiti jedinstvo i stabilnost braka i obitelji, i s iskrenom nelagodom priznaju da u njihovu konkretnom slučaju nije moguće potpuno ostvariti ideal bračne ljubavi kako je prikazan u Papinu dokumentu, *takvi supruzi neka ne misle da su zato odijeljeni od Božje ljubavi*. O tom su francuski biskupi rekli: *Kontracepcija nikad ne može biti neko dobro. Ona je uvijek jedan nered. Ali taj nered nije uvijek grešan*.²⁴⁶ Ovu su misao izrazili i drugi biskupi u svojim izjavama.²⁴⁷ Sličan se utisak dobiva s obzirom na odgovor što ga je dala *Kongregacija za kler*, 26. travnja 1971., jednoj grupi američkih svećenika koji su tražili razjašnjenje dokumenta. Iako je dokument važan zbog sadržaja i zbog izvora iz kojeg je izišao, tisak ga nije prenio i malo se za njega zna. Središnja točka odgovora sadržana je u ovom odlomku: „Posebne okolnosti koje prate jedan objektivno zao ljudski čin, iako ga ne mogu učiniti objektivno kreposnim, *mogu ga učiniti nedužnim ili manje grešnim ili subjektivno opravdanim*“. Malo dalje dokument nastavlja: „U zaključnom sudu savjest je nepovrediva i nitko ne smije biti natjeran da čini protiv svoje savjesti, kao što svjedoči tradicionalni moral Crkve“.²⁴⁸

b. Uputa naših biskupa o enciklici pape Pavla VI. Humanae vitae

Ova pastirska poruka je prije svega upućena svećenicima: ispovjednicima, propovjednicima i katehetama. Biskupi bi ipak željeli da ova knjižica dođe u svaku našu katoličku i uopće kršćansku obitelj, u ruke svakog katolika i kršćanina, pa i u svakog čovjeka dobre volje. U uvodnom govoru ističu se neke važne činjenice:

- Papina se enciklika, a s njom i ova Poruka naših biskupa, temelji na prirodnom moralnom zakonu pa prema tome vrijedi za svakoga čovjeka.

- Odbacuju mišljenje da se Enciklika temelji na aristotelovskom tumačenju pojma "naravi" i "naravnog zakona" i da zato nauk ne bi bio siguran.
- Naš episkopat ne može odobriti dvosmisleno načelo po kojemu bi kontracepcija bila uvijek nered, ali ne bi bila uvijek grijeh. Naime, neizravna, s pravim razlogom dozvoljena kontracepcija nije ni nered, ni grijeh. A izravna kontracepcija uvijek je grijeh jer nije nikada dozvoljeno učiniti zlo, pa ni malo zlo, da se postigne dobro.
- Ističe se da se treba poštovati one savjesti koje privremeno mogu biti u nesavladivoj zabludi s obzirom na jasne odredbe pape Pavla VI. Takvu savjest ispovjednik treba uvažavati, treba s pokornikom postupati u duhu pastoralnog milosrđa, ali i ispravljati njegovu savjest kako bi bila usklađena s objektivno vrijednom zakonu.
- Da se u teoriji i praksi trebamo držati nauka Pavla VI. i tumačenja naših biskupa, ne biskupa drugih konferencija ili privatnih teologa.

(1) Jasnoća i cjelovitost nauka Humanae vitae

Biskupi prihvaćaju papinu encikliku u njezinoj doktrinarnoj, moralnoj i pastoralnoj cjelini i da se u pastoralnom radu treba držati načela enciklike *Humanae vitae*. Rješenja koja Papa daje o pitanju prenošenja života jesu sigurna. I ta su rješenja ujedno i doktrinarna i pastoralna. Enciklika na doktrinarnom i moralnom polju obvezuje sve vjernike. Članovi Crkve su pozvani širiti ovaj nauk, posebno bračni drugovi. Biskupi i svećenici, oženjeni i neoženjeni vjernici dužni su tumačiti i širiti nauk Enciklike u njezinoj doktrinarnoj i praktičnoj cjelovitosti. Cjelovitost Papine enciklike može se jedino shvatiti u svjetlu bračne ljubavi, kako ju je rastumačio i II. vatikanski sabor (u svjetlu cjelovite bračne ljubavi, koja dolazi od Boga i k Bogu vodi). Bračna ljubav je odraz ljubavi Božje u ljudima i stoga svaki bračni čin mora biti otvoren prema životu. Radi cjelovitosti poruke u katehezi i ispovjedaonici moramo znati što je dopušteno, a što zabranjeno u enciklici. Tu treba spomenuti dva moralna načela:

- *Načelo o činu s dvostrukim učinkom.* Po ovom načelu dopušten je neizravni pobačaj, neizravna sterilizacija, pa i neizravna upotreba kontracepcijskih sredstava. *S druge strane, Crkva ne smatra nedopuštenom upotrebu načina liječenja koji su potrebni za liječenje bolesti tijela, iako bi odatle nastalo, makar predvidivo, sprečavanje plodnosti, pod uvjetom da to sprečavanje ni iz kojeg razloga ne bude izravno namjeravano* (HV 15). Tako je dopušteno uzeti odgovarajući lijek, na primjer radi regulacije posve neuređenog mjesečnog ciklusa, radi odgađanja ovulacije prije koncertnog ili sportskog nastupa, putovanja ili ispita, vjerojatno i za vrijeme dojenja radi normaliziranja funkcija organizma.
- Drugo načelo odnosi se na opravdanu, pravičnu samoobranu. Dopušteno je dakle uzeti sredstvo da se žena može obraniti pred nepravедnim napadačem, npr. pred

nasilnikom. U ovim slučajevima treba imati na umu da se sprečavanje začeca ne namjerava, nego samo dopušta. Nije dopušteno uzimati kontracepciju kao manje zlo u slučaju tzv. sukoba dužnosti. Tako se može dogoditi da roditelji ne mogu, pa i ne smiju imati više djece. To je jedna dužnost. Druga dužnost je podržavati bračnu ljubav bračnim činom, jer bi bez toga bračna ljubav mogla doći u opasnost. Neki tvrde da je veća dužnost sačuvati brak te dozvoljavaju kontracepciju, a mi tvrdimo da je nedopušteno činiti zlo da se postigne dobro. Tu je jedino dopušteno vršenje bračnog čina u vrijeme neplodnih dana. Nedopušteno je uzimati kontracepciju s mišljenjem da svaki bračni čin ne bi trebao biti otvoren prema životu i prokreaciji.

Kod tumačenja enciklike vjernicima i pokornicima mora se paziti na jasnoću izlaganja, a za to je potrebno da ju prije mi dobro razumijemo. Dobro pokornika traži da ispovjednik upozna stanje njegove duše. Zato Crkva naređuje ispovjedniku da postavi upite u vezi s brojem, vrstom, okolnostima grijeha i okolnostima pokornika. Mnogo razboritosti treba kod ispitivanja o seksualnim grijesima. Pitati treba najpotrebnije. Sveti oficij ističe da je bolje na tom području manje inzistirati nego pretjerati uz pogibelj sablazni. Ne želi se reći da se treba u katehezama i ispovijedima zalaziti u tehničke pojedinosti bračnog života. Radije vjernike treba usmjeriti na stručne osobe – liječnike. Jasnoća u tumačenju traži da se drži načela postupnosti (drugačije se tumači djetetu, drugačije odraslome). Treba se voditi računa o teoretskim i praktičnim poteškoćama koje susreću duše u prihvatanju nauka na području bračnog života. Te teškoće ne moraju uvijek proizlaziti iz egoizma i hedonizma, nego one mogu biti uzrokovane odgojem i drugim okolnostima te tako u nekoj duši biti ukorijenjene da su za neko vrijeme nesavladive. Time se trebamo voditi i u pouci o bračnom moralu, ali i u ispovjedaonici kod prosuđivanja težine grijeha (dali dati ili ne dati odriješnje).

(2) Blagost primjene

Naš govor ne smije biti ohol, hladno superioran, agresivan i uvredljiv. Naš autoritet treba izvirati iz istine koju naviještamo, iz ljubavi koju širimo, iz primjera koji pokazujemo. Trebamo se čuvati zapovjedničkog i nasilnog tona. Trebamo biti strpljivi s ljudima i s njihovim slabostima znajući da smo i sami slabi. Ne osuđujmo teškim riječima drugoga, nego radije sudimo sami sebe, a konačni sud ostavimo Gospodinu. To ne dovodi do toga da bračni grijesi s uporabom kontracepcijskih sredstava nisu teški grijesi. Znamo da je manja osobna odgovornost grešnika ukoliko je jača strast ili napast. Impuls seksualnih grijeha toliko je jak, izvire iz takvih dubina čovjekova bića da na području ovoga grijeha bivaju oslabljeni čimbenici o kojima ovisi grijeh i težina grijeha. Svijest se poremećuje, emotivni elementi slabe volju tako da slabe svjesnost i sloboda, pa time grešnik ima olakšavajuće okolnosti. Svećenici s pokornicima trebaju postupati blago i s milosrđem.

(3) Pouzdanje u riječ Božju

Nauk o bračnom moralu temelji se na pouzdanju u Božju Riječ. Čak i dokument *Humanae vitae* govori da Duh Sveti pomaže crkvenom učiteljstvu da pravilno izlaže nauk i tako pomaže vjernicima rasvijetliti njihova srca. Istinu treba jasno, cjelovito, blago i s pouzdanjem iznositi te ćemo tako među mladima naći pažljive slušatelje. Enciklika nas poziva na sakrament pomirenja kod slobodnog i svjesnog sprječavanja začeca. Biskupi opovrgavaju tumačenje u kojemu se smatra da enciklika uči tzv. "moralnu nemogućnost", tj. da zakon koji je moralno nemoguć da ne obvezuje. Unatoč tome što većina bračnih parova koristi neku vrstu kontracepcije i možda naravno nemoguć za većinu bračnih parova, to ne znači da ih on ne obvezuje. Enciklika izričito uči da je obdržavanje toga zakona teško, ali je moguće. Trebamo moliti da nam Bog pomogne izvršavati ovaj zakon. Ispovjednici trebaju biti strpljivi (ali treba izbjegavati laksizam i rigorizam). Svećenik ne smije biti samo sudac, nego u prvom redu otac i liječnik duša.

(4) Odrješenje i pokora

Biskupi prihvaćaju papin nauk da nikada nije dopušteno izravno upotrebljavati kontracepcijska sredstva. Pokorniku se ne smije dopustiti da krši ovaj zakon samo zato jer ne razumije razloge koje Papa navodi za postojanje toga zakona. Ovaj nauk u savjesti obvezuje svakog vjernika i savjest se mora prilagoditi tome zakonu. Ipak u pojedinim slučajevima moguće su *ignorantia invincibilis* (nesavladivo neznanje) i *bona fides* (u dobroj vjeri). Papa ne želi dokinuti iz tradicionalne moralke principe o *ignorantia invincibilis* i o *bona fide*. Prema tome ostaje pitanje može li ispovjednik ostaviti u pojedinačnom slučaju bračne drugove u nesavladivom neznanju? Ne reagirati, nego ih pustiti da nastave postupati kako postupaju, a da ne uvide da neispravno postupaju?

Dobra vjera u stvarima bračnog morala po sebi je moguća i to u sljedećim slučajevima:

- (1) kod žene ako je bolesna i ako radi po savjetima liječnika;
- (2) u slučaju kada joj je muž posve pijan i uopće se ne brine za djecu;
- (3) u obiteljima u kojima već ima više djece;
- (4) kad roditelji slabo zarađuju;
- (5) kad je stan malen;
- (6) kad je žena bolesna ili je već imala više carskih rezova;
- (7) kada bi novo rođenje, prema izjavama liječnika, bilo smrtno pogibeljno;
- (8) kad je ugrožen odgoj djece.

Dosljedno tome, prema općem naučavanju morala, potrebno je reći da je u takvom izvanrednom primjeru dopušteno penitenta ostaviti *in bona fide* ako ispovjednik predviđa, ili se boji, da će upozorenje biti bezuspješno ili da će ono iz nehotičnog (materijalnog) grijeha učiniti hotimičan (formalni) grijeh. Ipak u takvim primjerima potrebno je izuzeti slučaj kada bi iz propuštene opomene slijedilo veće zlo ili nastala sablazan. Ispovjednik također treba paziti da penitenta ne zavede *in bonam fidem* svojom šutnjom tamo gdje bi morao govoriti. Što se tiče odrješenja mora se postupati kao i na drugim područjima, dapače još blaže, uključujući sve olakšavajuće okolnosti. Ono koji iz slabosti ponovno upadaju u ovaj grijeh na ovom polju zaslužuju blaži postupak, ali ne i oni koji smišljeno i planski griješe. Svećenik je dužan pod strogu obvezu raspoloženom penitentu dati odrješenje. Pozvan je da uskrati odrješenje jedino kada dozna za sigurne smrtne grijehe, a nema namjere da se popravi i ispravi grijeh. Ako se penitent iskreno opoziva što je učinio, te iskreno obećava da će nastojati da se popravi to je dovoljno da mu ispovjednik udjeli odrješenje. Kod nalaganja pokore ispovjednik treba biti očinski revan. Treba paziti da ne daje prelake pokore za teške grijehe, ali treba voditi računa o dobi, okolnostima i stanju penitenta.

U konačnici “uvijek važi načelo, također kada je riječ o bračnoj čistoći, po kojem je bolje ostaviti pokornika u dobroj vjeri u slučaju zablude zbog subjektivno nesavladivog neznanja, kada se predviđa da pokornik, premda je usmjeren živjeti u okviru vjerskog života, ne bi promijenio svoje ponašanje, nego bi čak počeo formalno griješiti”.²⁴⁹ Međutim, i u tim slučajevima potrebno je nastojati, pomoću molitve, što više približiti crkveni nauk i potaknuti vjernike na oblikovanje savjesti prema crkvenom nauku. Ipak ovo pravilo se ne može primijeniti na slučajeve kada se primjenjuju sredstva sa pobačajnim učinkom (EV, 74).

Literatura

1. Crkveni dokumenti

Drugi vatikanski sabor, *Dokumenti*, Zagreb, 1981., 2008.

Pavao VI., enciklika *Humanae vitae o ispravnoj regulaciji poroda* (25. VII. 1968.), Zagreb, 1968.

Pavao VI., *Sacerdotalis coelibatus*, Zagreb, 1967.

Ivan Pavao II, *Familiaris consortio. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu* (22. XI. 1981.), Zagreb, 1981.

Ivan Pavao II, enciklika *Evangelium vitae*, Zagreb, 1995.

Ivan Pavao II, *Vita Consecrata. Apostolska pobudnica o posvećenom životu i njegovu poslanju u Crkvi i svijetu*. Hrvatska konferencija viših redovničkih poglavara i Hrvatska unija viših redovničkih poglavarica, Zagreb, 1996.

Ivan Pavao II., enciklika *Veritatis splendor o nekim temeljnim pitanjima moralnog naučavanja Crkve* (6. VIII. 1993.), Zagreb, 2008.

Ivan Pavao II., *Muško i žensko stvori ih. Kateheze o ljudskoj ljubavi*, sv. II., Split, 2013.

Franjo, enciklika *Amoris Laetitia*, Zagreb, 2016.

Zbor za nauk vjere, *Persona humana*. Izjava o nekim pitanjima seksualne etike, Zagreb, 1976.

Zbor za nauk vjere, *Donum vitae. Naputak o poštivanju ljudskog života u nastanku i o dostojanstvu rađanja* (22.II.1987.), Zagreb, 1987.

Sveti zbor za katolički odgoj, *Odgojne smjernice o ljudskoj ljubavi. Obrisu spolnoga odgoja*, Zagreb, 1996.

Papinsko vijeće za obitelj, *Priručnik za ispovjednike o nekim pitanjima bračnog ćudoređa*, Zagreb, 1997.

Papinsko vijeće za obitelj, *Ljudska spolnost: istina i značenje*, Zagreb, 1997.

Francuski biskupi, *Uputa o enciklici Humanae vitae*, Zagreb, 1970.

Hrvatska biskupska konferencija, „*Muško i žensko stvori ih!*“, Zagreb, 2014.

Hrvatska biskupska konferencija, *Vodič kroz bioetiku za mlade*, Zagreb, 2014.

Uputa naših biskupa o enciklici pape Pavla VI. Humanae vitae, Zagreb, 1970.

Katekizam Katoličke Crkve, Hrvatska biskupska konferencija - Glas Koncila, Zagreb, 1994.

Zakonik kanonskog prava (1917.), Zagreb, 2007.

2. Knjige i članci

- Akvinski Toma, *Summa Theologiae*, Torino, 1963.
- Anić Jadranka Rebeka, *Kako razumjeti rod*, Zagreb, 2011.
- Augustin Aurelije, *De bono coniugii*, PL 40.
- Begić Martina s. Ana, Dadić Katarina, Odgovorno roditeljstvo u posinodalnoj apostolskoj pobudnici Amoris Laetitia —teološka i pedagoškijska perspektiva, u: *Obnovljeni život* 72 (2017.) 2, 199-212.
- Bonhoeffer Dietrich, *Etika*, Sarajevo, 2009.
- Brajša Pavao, *Roditelji i djeca*, Zagreb, 2003.
- Canova F., *Il metodo Billings-Bonomi*, Torino, 1977.
- Cascone Mario, *Per una visione cristiana della sessualità*, Torino, 2007.
- Collins Raymond F., The Bible and sexuality, u: *Biblical Theology Bulletin: A Journal of Bible and Theology* (1977.) 7, 149-158.
- Compagnoni Francesco, Piana Giannino, Privitera Salvatore (prir.), *Nuovo dizionario di teologia morale*, Torino, 1990.
- Denzinger Heinrich, *Enchiridion symbolorum*, uredio Peter Hünermann, Bologna, 1995.
- Dubarle André M., *Amore e fecondità nella Bibbia*, Bari 1969.
- Dupont J., *Mariage et divorce dans l'Évangèle*, Paris, 1959.
- Enciklopedijski teološki rječnik*, uredio Aldo Starić, Zagreb, 2009.
- Estévez Jorge Medina, *Krepost čistoće, kako se ispravno ponašati na području seksualnosti, plodnosti i roditeljstva. Pastirska poslanica*, Zagreb, 2010.
- Ferrero Bruno, *Sretni roditelji s don Boscovim odgojnim sustavom*, Zagreb, 2001.
- Ferrero Bruno, *Vaša djeca imaju samo vas. Jedino odgoj može promijeniti svijet*, Zagreb, 2017.
- Fuček Ivan, *Bračna ljubav*, Zagreb, 1974.
- Fuček Ivan, Novi dokument o pornografiji, u: *Obnovljeni život* 44 (1989.) 5, 471-481.
- Fuček Ivan, Perspektive bračne ljubavi poslije Koncila, u: *Obnovljeni život* 1-2 (1982.), 17.-38.
- Fuček Ivan, *Predbračna ljubav - Bračna ljubav*, Moralno-duhovni život, sv. 4, Split, 2005.
- Fuček Ivan, Predbračni spolni odnosi, u: *Obnovljeni život* 28 (1973.) 6, 524-537.
- Herzog Dagmar, *Seksualnost u Europi 20. stoljeća*, Zagreb, 2015.
- Hiršl-Hećej Vlasta, *Kontracepcija: vodič kroz metode i sredstva za sprečavanje trudnoće*, Zagreb, 2001.

- Hörmann Karl, Ciljevi izjave „Persona Humana“, u: *Bogoslovska smotra* 47 (1977.) 4, 377-391.
- Hrabar Dubravka, *Istanbulska konvencija i zamke rodne perspektive*, Zagreb, 2018.
- Hrvatski kongres o kontracepciji i reprodukcijском zdravlju, *Kontracepcija i reprodukcijско zdravlje*, Velimir Šimunić (ur.), Zagreb, 2002.
- Hudolin V., *Psihijatrijsko psihološki leksikon*, Zagreb, 1968.
- Häring Bernhard, *Kristov Zakon*, sv. III.: *Slobodni u Kristu*, Zagreb, 1986.
- Jeremias J., *Le Bâptême des enfants pendant les 4ième siècles*, Lyon, 1965.
- Kuby Gabriele, *Svjetska seksualna revolucija. Uništenje slobode u ime slobode*, Naklada Benedikta, Zagreb, 2013.
- Kuharić Franjo, *Istina će vas osloboditi*. Korizmena poslanica, Zagreb, 1973.
- Kuničić Jordan, Celibat i psihička defektnost, u: *Bogoslovska smotra* 36 (1966.) 1, 94.-102.
- Kuničić Jordan, *Čovjekovi odnosi. Bilješke s predavanja*, Zagreb, 1976.
- Kuničić Jordan, *Ljubav u službi života*, Zagreb, 1969.
- Laun Andreas, *Homoseksualnost s katoličkog gledišta*, Split, 2003.
- L'Osservatore Romano*, eng. izd., 20. svibnja 1971.
- Matulić Tonči, *Pobačaj - drama savjesti*, Zagreb, 2019.
- Medicinska enciklopedija*, sv. IV, komb - nju, Zagreb, 1980.
- Medicinski leksikon*, sv. I. a-ž, Ivo Padovan (ur.), Zagreb, 1992.
- Naravne moralne sklonosti prema Servaisu Pinckaersu*, skripta, FFDI, Zagreb, 2012.
- Opći religijski leksikon*, Zagreb, 2002.
- Parson W., Pietro M. Di, *Seksualne anomalije i perverzije. Impotencija*, Zagreb, 1968.
- Peeters Marguerite A., *Rodna revolucija. Vodič za razlučivanje*, Verbum, Split, 2016.
- Piper J., Taylor J. (ur.), *Sex and the supremacy of Christ*, Wheaton Illinois, 2005.
- Quesnell Q., »*Made Themselves Eunuchs for the Kingdom of Heaven*« (Mt 19, 12), u: C. B Q., 30 (1968.), 335.-358.
- Radcliffe Timothy, O.P., *Redovnici jeste li sretni?*, Zagreb, 2001.
- Schnackenburg Rudolf, *Die sittliche Botschaft des Neuen Testamentes*, München, 1962., 103.-104
- Semen Y., *La sessualità secondo Giovanni Paolo II*, Milano, 2005.
- Srakić Marin, *Sabrana djela*, sv. 4: *Život biraj! Teološka promišljanja o kršćanskoj obitelji, svetosti ljudskoga života i odgovornom roditeljstvu*, Đakovo, 2013., 564 str.
- Šimundža Drago (prir.), *Kršćanski brak i obitelj. Uskrsna poruka biskupa Splitske metropolije*, Split, 1979.

- Šolić Petar, *Moralni aspekti ljudske seksualnosti. Moralno teološke studije*, prir. Ante Mateljan, Split, 2002.
- Tomašević Luka, Fenomenologija i moralna prosudba homoseksualnosti, u: *Crkva u svijetu* 38 (2003.) 2, 255-256.
- Ured za ravnopravnost spolova vlade Republike Hrvatske, *Konvencija Vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u obitelji*, Zagreb, 2014.
- Valković Marijan, *Humanae vitae* u povijesnoj i ekleziološkoj perspektivi, u: *Mi, Crkva i drugo*, Zagreb, 1971., 239.-262.
- Valjan Velimir, *Moral spolnosti, braka i obitelji*, Sarajevo, 2002.
- Vidal M., *Morale dell'amore e della sessualità*, Assisi, 1973.
- Vidović P., U početku stvori Bog ... obitelj (Post 1,1.27s), u: *Obnovljeni život* 65 (2010.) 2, 221-238.
- Weigel G., *Testimone della speranza. La vita di Giovanni Paolo II, protagonista del secolo*, Milano, 1999.
- West Christoper, *Teologija tijela za početnike*, Split, 2010.
- Zalba M., *Theologiae moralis compendium*, sv. I.
- Zerwick M., *Poslanica Efežanima*, Zagreb, 1974.

3. Internet

- <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=16804> (23.05.2018.)
- Lene Hee, Laura Ozer Kettner, Mogens Vejtorp, Continuous use of oral contraceptives: an overview of effects and side-effects (20. X. 2012.), u: <https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/aogs.12036>, (21.08.2020.)
- St. Cameron, Hwr. Li, K. Gemzell-Danielsson, Current controversies with oral emergency contraception (28. VI. 2017.), u: <https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1471-0528.14773>, (21.08.2020.)
- Thomas Bouchard, Len Blackwell, Simon Brown, Richard Parenteau–Carreau, Dissociation between Cervical Mucus and Urinary Hormones during the Postpartum Return of Fertility in Breastfeeding Women (30. XI. 2018.), u: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32431376/> (31.08.2020.)
- <https://www.vecernji.ba/sto-znaci-rodna-ideologija-491580> (23.05.2018.)
- <http://www.katolik.hr/nekatolickeskupinemu/dzenderizam/prema-gender-drustvu> (23.05.2018.)
- <http://www.katolik.hr/aktualnomnu/istanbulska-konvencija-vuk-u-janjecoj-kozi> (17.07.2018.)
- <https://femmhealth.org/>
- <http://www.fertilitycare.hr/>

1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
38
39
40
41
42
43
44
45
46
47
48
49
50
51
52
53
54
55
56
57
58
59

60
61
62
63
64
65
66
67
68
69
70
71
72
73
74
75
76
77
78
79
80
81
82
83
84
85
86
87
88
89
90
91
92
93
94
95
96
97
98
99
100
101
102
103
104
105
106
107
108
109
110
111
112
113
114
115
116
117
118
119

120
121
122
123
124
125
126
127
128
129
130
131
132
133
134
135
136
137
138
139
140
141
142
143
144
145
146
147
148
149
150
151
152
153
154
155
156
157
158
159
160
161
162
163
164
165
166
167
168
169
170
171
172
173
174
175
176
177
178
179

180
181
182
183
184
185
186
187
188
189
190
191
192
193
194
195
196
197
198
199
200
201
202
203
204
205
206
207
208
209
210
211
212
213
214
215
216
217
218
219
220
221
222
223
224
225
226
227
228
229
230
231
232
233
234
235
236
237
238
239

240
241
242
243
244
245
246
247
248
249